

TIZEDIK ÉVFOLYAM

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

Középen fent: Kállay Miklós miniszterelnök Ulllein-Reviczky Antal dr. sajtófőnök kíséretében a könyvsátor előtt. Középen Tolnai János tanár, a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség népművelési osztályának vezetője. Balra: József József herceg Krámer Gyula, a DMKSz elnöke és Tolnai János társaságában. — Jobbra: dr. Antal István nemzetvédelmi propagandaminiszter. Lent középen: Kállay miniszterelnök hitvese kezélfog a délvidéki írakkal. Jobbra: Ujpevári Elemér dr., a külügyminisztérium kulturális osztályának h. vezetője (baloldalon), mellette Faluhelyi Ferenc dr. egyetemi ny. r. tanár, a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet igazgatója, Tolnai János tanár és Csuka Zoltán, a Láthatár szerkesztője. Baloldalon: a Studium és a Láthatár könyvsátra az első könyvnap reggelén. (Lásd cikkünket az »Ör hely« rovatban)

X. ÉV

1942 JÜLIUS

7. SZÁM

ÁRA I PENGŐ

**„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“**

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A Láthatár kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Farkas Geiza dr., Faluhelyi Ferenc dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Imre Kálmán dr., Kemény Gábor, Kozocsa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Moravék Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla dr., Ólvedi János, Marék Antal dr., Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmán dr., Prokopy Imre dr., Pusztai-Popovits József, Rády Elemér dr., Rónai András dr., Schubert Tódor, Stitz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, Szollár István dr., Szvatkó Pál dr., Vájlak Sándor dr., Varga Imre, Vas László, Vinczebidy Ernő dr. és Zathureczky Gyula.

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemle, a középeurópai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—1-ig. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 20 pengő, egyébként 10 pengő. Egyes szám ára 1 pengő.

Szerkeszti: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédl Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatainak főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

Dolgozótársaink:

KEMÉNY GÁBOR DR tanár, író és szociálpolitikus. Kisebbségtudományi munkaközösségünk tagja. Legutóbbi tanulmánya »Nemzetnevelés és nemzetiségi kérdések címen márciusi számunkban jelent meg.

ERDÉLYI TIBOR m. kir. honvédszázados, a soproni Frangenburg-kör főtájkára, költő.

SIPOSS SÁNDOR DR miniszteri titkár. Vidéki előadássorozatunkon eddig Besztercén és Szászrégenben tartott előadást a korszerű magyar nemzetiség szemléletéről.

SEBESTYÉN ENDRE volt amerikai magyar lelkész, a debreceni tudományegyetem angol laktora.

Augusztusi számunk tartalmából:

SZENDE ZOLTÁN DR: A bolgár kultúra hajdan és ma.
PUSZTAI-POPOVITS JÓZSEF: Az erdélyi román képzőművészet a bécsi döntés után.

HALÁCSY DEZSŐ: A Julián Iskola-Egyesület hősi küzdelme a magyarságért.

„Magyarország nemzeti állam, de mindenkor számol a ténnyel, hogy határai között más nemzetiségű népelemek is élnek“

Dr. Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter nagyfotosszerű nyilatkozata a nemzetiségi kérdésről

Az ország örvendés meggyarapodása óta mind a napicsajtóban, mind pedig a közvéleményben egyre több szó esik a nemzetiségi kérdésről. Ma, amikor minden téren a háborús átalakulások nagy korszakát éljük, csak természetes, hogy a fogalmak is bizonyos átalakuláson mennek keresztül és ép ezért mulhatatlanul nagy szükség van arra, hogy ezeket a fogalmakat leg-hivatottabb részről világítsák meg. A nemzetiségi kérdés kétségtelenül a magyarság egyik legmélyebb és legfontosabb problémája, amelyhez sokan szeretnek hozzászólni. Ép ezért nagy öröm azok részére, akik ezt a kérdést a tudományosság higgadságával szak-szerűen vizsgálják, hogy legutóbb a magyar történel-tudomány és a magyar sorsproblémák egyik legmé-lyebb ismerője és hivatott ápolója, dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter szolt ennek a kérdésnek lényegéhez. Dr. Hóman Bálint június 5-én a szegedi egyetem ünnepi ülésén elhangzott beszédében a Horthy Miklós-emlékéremmel történt kiténtése alkalmából tette nagyfotosszerű nyilatkozatát, amelyet örömmel jegyzünk fel és örzünk meg a Láthatár hasábjain.

„A tudományos kutatás kiterjed a magyar élet minden ágazatára, kiterjed a nemzetiségi kérdésre is. Minden egye-temünk vonzókörében másfajta nemzetiség él, ezeknek a ku-tatása is beletartozik a magyar élet jelenségeinek kutatási körébe. A Délvidék életét az ott meglepedett szerb, bunye-vác, és német lakosság életének s a magyarokkal való együttélésének ismerete nélkül nem tudjuk tökéletesen meg-érteni. Ugyanígy más egyetemeinknél más nemzetiségek kér-dése kerül előtérbe.

A nemzetiségek történetét, népi életét, a magyarsághoz való kapcsolatait is az egyetemek vannak hivatva kutatni, kapcsolatban azokkal a tudományos intézetekkel, amelyek-nek minden egyetem mellett párhuzamosan meg kell majd alakulniok. Ahogy Budapesten megalakítottuk a Teleki Pál Tudományos Intézetet, s ahogy Erdélyben működik az Er-délyi Tudományos Intézet, Szegeden Alföldi Kutató Intéze-tet, Pécsen Dunántúli Kutató Intézetet, Debrecenben pedig Északkeleti Kutató Intézetet kell majd életrehozni s ezek egy-egy közösségre fogva végzik majd a maguk részkatásait.

Különdsen nagy hivatás vár e téren a tudományegye-te-mekre, mert ma a nemzetiségi kérdés tekintetében igen zava-ros fogalmak lettek közkeletűvé. A trianoni szótárból a ma-gyar köztudatba is belekerült egy fogalom, amelyet mi tör-ténetirók nem ismertünk azelőtt és nem kívánunk ismerni a jövőben sem: a nemzetiségi állam fogalma. Magyarország nem nemzetiségi állam. Magyarország a szentistvání gondolat értelmében is magyar nemzeti állam, mert a Kárpátok medencéjében ennek a földnek nemzetformáló, államszer-vező, országépítő népe a magyar. Magyarország fajilag is meghatározott történelmi alakulat és ezen nem változthat az a tagadhatatlan tény, hogy idők folyamán népessége ide-gen elemekkel gyarapodott és a magyarság arányszáma a rok vérvettség következtében megromlott.

A mai országhatárokon belül körülbelül 71 százalék a magyarság. Mellette nagyszámú idegenfajta él: né-met, szlovák, rutén, román, szerb és zsidó s ezenfelül kis töredékekben más népelemek is, de a legnépesebb nemzeti-ség arányszáma sem haladja meg a 8 százalékot. Nyilván-való tehát, hogyha ebben a nemzeti államban elég nagy számban élnek is különféle idegen nemzetiségek, ez semmi-

képen sem változtat annak nemzeti jellegén. Ugyanez állt a történelmi Magyarország területére is, ahol a többség magyar volt és a legnagyobb nemzetiség is csupán 18 százalékát érte el az összes népességnek.

A magyar állam nemzeti állam, de mindenkor számol azzal az adott ténnyel, hogy határai között más nemzetiségű népelemek is élnek. Az árpád-házi királyok szellemében el-ismeri ezeknek a nemzetiségeknek a jogát a maguk népi művelésének ápolásához. Ma német viszonylatban a gróf Teleki Pál és gróf Csáky István által kötött bécsi egyez-mény, amelyhez híven tartjuk magunkat, más nemzetiségek viszonylatában pedig a régi magyar tradíció szabályozza e jogokat. A közigazgatásban biztosítjuk a nemzetiségek szá-mára saját nyelvük használatát, az iskolában az anyanyelv oktatását, de mindenkor csak a szülők kívánságára, mert a család joga meghatározó, hogy melyik nemzetiséghez tarto-zik a gyermek. Ezzel szemben a magyar állam megköveteli a nemzetiségektől a teljes lojalitást és hűséget.

A magyar állam történelmi joga követeli magának az irányítás és felügyelet jogát a művelődéspolitikai minden területén. Nem engedhetjük kétségessé tenni a magyar állam iskolai felségjogát, amit a történelmi egyházakkal egyetértve gyakorol. Ha másoknak jogot adunk iskolafenntartására, ezt a magyar államjog átruházásával tesszük. Minden magyar-oroszági iskolában tanítani kell a magyar állam nyelvét s az iskola tanítása állam és nemzetellenes nem lehet, minthogy ahol a világon olyan nemzeti állam nincs, ahol ez lehet-séges volna. A magyar gyermek viszont csak magyar mű-celttségben részesülhet, idegen nyelven oktató iskolába já-ratni iskolaköteles korban nem szabad.

Szorosan idekapcsolódik az ügynevezett szórványkérdés. A nemzetiségi többségek falvakban élő magyarok és magyar gyermekek gondozásának a kérdése. A kultuskormány mindent elkövetett, hogy az új nemzetiségi iskolatípus beve-zetése után a szórványok gyermekeinek iskolai neveltetése magyarul történhessék. Eddig kereken 9200 szórványgyer-mekről van tudomásunk s közülük 8300-nak magyar oktató-ról már gondoskodtam, még pedig magyar tanítók és osztályok felállítására, vándortanítók kiküldésére, internátusok létesítése és családoknál való elhelyezése révén. A kormány-zat tehát megtette a kötelességét, azonban ez nem elegendő, mert a szórványgondozás nem merül ki a magyar gyerme-kek nevelésében és szociális támogatásában. Meg kell keres-nünk tudományos módszerrel a szórványkérdés megoldásá-nak lehetőségeit, szociográfiai, társadalompolitikai, történelmi szempontból kell megvizsgálni a kérdést és e tekintetben különleges hivatás hárul az egyetemekre.

Feladatunk a magyarság és vele a magyar állam kere-tében együtt élő nemzetiségek békés életének és zavartalan jövőnd fejlődésének a biztosítása. Aki nem illeszkedik bele ebbe a gondolatmenetbe, aki nem tud megférni a közösség-gel, annak itt nem lehet hazája. Amiként a magyar társada-lom belső problémái, a magyarság és a nemzetiségek együt-tes problémái is csak szeretettel és megértéssel oldhatók meg. Mindkét fél részéről békét akarunk, nem harcot. A békés munkát kívánjuk előkészíteni és ebben minden honfi-társunk, ha nem is a magyar nyelvet beszéli, kell, hogy ve-lünk egy úton járjon. Ahogy a multban tették nemzetisé-geink, hiszem, hogy ezután is meg fogják találni a módját, hogy együtt járassunk az idők végezetéig.“

A magyar nemzetiségi kérdés lélektani feladatai

Amióta a nemzetiségpolitika az első világháború utáni korszak egyik legkifejezőbb reáltudománya lett, ezzel párhuzamosan megtörtént az új tudományág jogi alapvetése is. Értjük ezen, hogy a jogi szempont ez időtől lesz irányadóvá a nemzetiségi kérdések vizsgálatában s mivel egy részt friss-hajtású, türelmetlen nacionalizmusok igyekeznek sajátos eszközeikkel felszámolni az új, határainkon belül keletkezett kérdéskomplexumot, másrészt évszázados faji ellentétek tárgyát képező területek kerülnek — kényszerbékék következtében — idegen államtestekhez, melyeket azok a történelmi jogra való apokrif hivatkozással vallanak magukénak, az eddig egyetemes szempontokat követő, konkrét tudományágnak két merőben ellentétes oldalhajítása fejlődik. Kisebbségi részről a *sérelni nemzetiségpolitika*, többségi oldalról az irányzatos beállítottságú *történelmi jogi felmérés*.

Az első vizsgálódása tárgyát a folyó eseményekből merítte. Érdeklődési körébe tartozott mindaz, ami az új kereteken belül az egyes nemzetiségekkel történt, különös tekintettel azok elszenvedett sérelmeire, kulturális, politikai és gazdasági mellőzöttségére.

A kisebbségi sérelmi jog rendszeres feldolgozása még nem történt meg. Ép oly kevéssé igazolódott azoknak a nézőpontoknak helyessége, melyek alapján az egyes kisebbségek sérelmi helyzetét messzemenő biológiai, szociológiai vagy egyéb u. n. kultúrpolitikai szemponttal hozták kapcsolatba a kisebbségi politikusok. Eltekintve attól, hogy az említett biológiai, szociológiai (sokszor inkább szociálpolitikai), kultúrpolitikai stb. indokok hevenyészett voltak és alkalmosságuk miatt nem álltak tudományos színvonalon, megállapítható, hogy a kizárólag sérelmi vonalon tárgyalt nemzetiségi politika egészében sem ütötte meg a kívánt mértéket. A kisebbség-sérelmi vizsgálat az új tudomány kifejlődésére oly jelentős két évtized alatt nem volt képes szempontjait a mindenkor propagandá (irredenta) érdek fölé helyezni, s ez a szakzerű kutatás szempontjainak és módszerének elsorvadására, az így gyűjtött anyag időnem-állóságára vezetett.

Ezzel szemben a történelmi jog mérlegére helyezett új kisebbségtudomány, — mely a nemzetiségekkel (nemzetkisebbségekkel) mint jogi kategóriákkal foglalkozva megállapítja — számarányuk s a nemzetközi szerződésekben lefektetett megállapodások alapján — politikai személyiségüket, ennek jogtörténelmi indokolásával, kulturális jogaikat (az alsó-, közép- és felsőfokú iskolák, kultúrintézmények stb. statisztikájának tükrében) s utal azokra a gazdasági kövefelésekre (földkérdés, adóreform, bankpolitika, szövetkezetek stb.), melyek a kisebbséget lélekszáma után joggal megilletik, tehát átfogó keresztszemléletet adja az illető kisebbség anyagi értékállományának — szintén lényegbevágó eredményeket tett a tiszta tudományosság terhére. Ezek az eredmények az időszervi politikai szempont kihangsúlyozása mellett, kivált az u. n. utódállamok hivatalos nemzetiségpolitikájában — a kérdéses terület történelmi múltjának s az ezzel kapcsolatos alapvető jogi kérdéseknek olyan értelmű magyarázatát célozták, melyre éppen szükség volt.

Igy a történelmi szempontot úgy magyarázta a sugalmartott kutató, ahogy azt vérségi hovatartozása, faji előítéletei cleve meghatározták. S történt mindez egy olyan korszakban, amikor az európai kisebbségtudomány első bibliográfiái¹ már a szakértők rendelkezésére állanak, a német tudományosság saját népi-nemzeti érdeklődési körén messze túlmenően szinte az egész földrész nemzetiségpolitikai ismeretét nyújtja² s a balti, skandináv, finn stb. tudományos

kezdeményezéseken felbuzdulva a békediktátumoktól elnyomott kisebb európai nemzetek, így elsősorban a magyarok kiváló szakgyűjteményeit adják az általános kisebbségvédelemről³ s a nemzetközi kisebbségi jog új tudományos rendezéséről⁴ szóló munkáknak.

A kisebbségtudomány és a nemzetiségi politika éles ellentéte mindinkább foglalkoztatja a szakembereket. Érthetően, mert a vázolt eltulodások egyre inkább elmélyítették a sérelempolitikai ismertetések és a priori meghatározott nemzetiségtörténelmi felfogások s a kisebbségtudomány, mint európai tudományosság közötti szakadékot. Ennek pusztán megállapítása azonban semmi esetre sem volt elegendő az új tudományág hitelének megerősítésére s ezért kutatni kezdték a kettősség okát, illetve azt a módot, mely ismét a pártatlan és egyetemes érvényű tudományos vizsgálatot tenné egyedüli értékmérőül. Ez a vizsgálódás, mely az eddig egyeduralgoló jogi szemlélet mellett azzal egyenrangú jelentőséget tulajdonít a nemzetiségek szociális, kulturális, lélektani, történelmi, szellemi, szervezeti stb. viszonyait összefoglaló lélektani kutatásnak, már az európai kisebbségtudomány fejlődésének új korszakát jelenti. Ha kifejező példával óhajtunk élni, a jogi és lélektani szempont összevonásával olyasfajta szintézisre törekedtek a kutatók, melyben egyformán helye lenne a herder-hegeli idealizmusnak — annak panteizmusa és vérszegény romantikája nélkül — mint a *Savigny*⁵ által képviselt tudós-ideálnak, aki a megújított római jognak és a legújabb kor történelmi fejlődését egyre inkább kifejező népi-politikai elvnek egységbe foglalását elsőként hirdette meg. Az általa alapított történelmi jogi iskola⁶ természetesen még nem foglalkozik par excellence nemzetiségekkel, de az alapfogalmakat tisztázó jogelmélet a kisebbségtudomány irodalmi kezdeteire határozott befolyással volt.

Általános felfogás, hogy a nemzetiségi kérdés európai politikai jelentkezése egybeesik a XIX. század első harmadával, amikor a kései felvilágosodás eszméi tartalma a francia forradalmi psziché dinamikus elemeivel s a német természeti romantizmussal a kislepek életjogairól szóló érzélgős tanításával kapcsolódik össze. A táj- és népkutatás, mely Herdernél még megállapodik a folklore alapelemeinél, a népdaloknál,⁷ félszázaddal később a germanisztika és szlavisztika, általában az európai összehasonlító nyelvtudomány megalapozására vezet s közvetve hatással van a közép-délkelet-európai szláv s egyéb nemzetiségek faji öntudatának, függetlenségi törekvéseinek fokozására. A széles népi tömegekre a későbbi nemzetiségi kérdések szellemi csiráinak hatása nem volt, a helyzet további

Wertheimer: Deutschland, die Minderheiten und der Völkerbund (1926), Langer: Rechtsformen der nationalen Organisationen der Deutschen in den baltischen Staaten (1928), Rogge: Die Verfassung der Memelgebietes (1928), Schultze: Grundzüge des Volga-deutschen Staatswesens (1931).

Másrészt: Rühlmann: Schulrecht der europäischen Minderheiten (4 köt. 1930), Winkler: Stat. Handbuch der europ. Nationalitäten (1931), Rauschberg: Reform des Minderheiten-Schutzes (1930), Raschhofer: Hauptprobleme des Nationalitätenrechts (1931), Erlar: Das Recht der nationalen Minderheiten (1931), Truhart: Völkerbund und Minderheitenpetitionen (1931) és Junghann: Die nationale Minderheit (1931) című műveit.

² L. Balogh A.: A kisebbségek nemzetközi védelme a kisebbségi szerződések és békeszerződések alapján. (Németül: Der internationale Schutz der Minderheiten. (Berlin, 1928.)

³ Pl. Flachbarth E.: System des internationalen Minderheitenrechtes. (Bp., 1937.)

⁴ Savigny Károly Frigyes (1779—1861) jogi közíró, porosz államférfi kivált „A mai római jog rendszere” (8 köt. 1840—49.) c. munkájával hatott kortársaira. A történelmi jogtudomány egyik megalapozója.

⁵ A Savigny-féle történelmi jogi iskola kifejezői R. Jhering (1818—1892) főművei: Geist der röm. Rechts (1891) Über den Grund des Besitzschutzes (1869), Entwicklungsgeschichte des röm. Rechts (posth. kiad. 1894) és B. J. H. Windscheid (1817—1892) Lehrbuch des Pandektenrechts, (3 köt. 1862—1870.) voltak.

⁷ V. ö. J. G. Herder: Volkslieder. (2 köt. 1778—79.)

¹ J. Robinson: Das Minoritätenproblem und seine Literatur (1928), Schmidt—Böhm: Quellen und Studien zum Nationalitätenrecht (1927—31).

² A német szakirodalom tudományos pártatlansággal, kulfő jellegű hitelességgel egyidőben foglalkozik az európai német kisebbségek és az általános európai nemzetiségpolitika minden fontosabb problémájával. (L. Egyfelől Rühlmann und Junkerstorff: Das Schulrecht der deutschen Minderheiten in Europa (1926).

alakulását a sugalmazott politikai hírvetés s a hatalmi állapot változása eredményezték. Legalább is így volt ez a Dunamedencében, ahol a legszorosabb értelemben vett nemzetiségi politika és magatartás az 1848. évi gyökeres eljárték (balázsfalvi gyűlés, prágai pánszláv-kongresszus) és 1861—65. évi nemzetiségi törvénytervezések után erőteljesen csak 1867-ben, az osztrák-magyar kiegyezés folyamánként jelentkezik.

A mai értelemben vett modern kisebbségtudomány csak formai előkészítőt látjuk a századforduló szerény tehetségű, de annál szorgosabb német jogi közirói (Jellinek,⁸ Herrnhart⁹) majd évtizeddel később az osztrák (Lukas,¹⁰ Renner¹¹), nemzetközi jogászok személyében. Mialatt ezek a doktrínerek a fogalmak tisztázásának előkészítő szerepét vállalják, az új század Európáját állandó idegfejesültségben tartja a balkáni, szűkebb értelemben makedón-kérdés s az osztrák-magyar Monarchia nemzetiségi válsága, melyben az ideológiai irányítást a csehek, a radikális szakadár mozgalmakat a románok és szerbek szervezik. Nem véletlen, hogy Jorga éppen 1908. és 1913. között írja az oszman birodalom történetéről szóló ötkötetes művét. Nyilvánvaló, hogy a török nagyhatalom összeomlásának rajzában az általa annyira gyűlölt dunamedencei gazdasági államtest bekövetkező végzetét kívánta sejtetni. Erre egyébként utal hirhadt román történetében s a balkáni népek történelmi szerepéről írt hosszabb politikai tanulmányában is.¹² A csehek híres élet-tani filozófusa, Rádl Emánuel¹³ ugyanakkor a pánszlávizmus és pángermánizmus egyoldalú szellemi történelmi boncolását végzi és nemzetiségiszemléletét a német-cseh küzdelem évszázados történelmi tanulságai határozzák meg. Rádl a cseh problémát Nyugat és Kelet között folyó európai politikai harc szellemi elővédjének tartja, melynek hivatása a keleti szláv érdekek öntudatos képviselője a nyugati germán térben. Ez az elv, a nyugati szláv ugródeszka-elmélet, amelyen vakmerő, ép oly elfogult s mint ilyen közvetlen okozója lett a későbbi Csehszlovákia bukásának. Mégis 1918. után az orthodox Kadlec,¹⁴ túlzó Peškával,¹⁵ mellébeszélő Masarykkal¹⁶ és tudománytalan Macourekkel¹⁷ szemben ő az egyetlen, aki cseh oldalról tudományos szinten tudja tartani a kérdést.

A háborúelőtti magyar társadalom — mint ismeretes — nem tulajdonított jelentőséget a nemzetiségi problémáknak. Nemcsak a román és szláv nemzetiségi mozgalmak iránt volt érzéketlen, ép úgy figyelmen kívül hagyta saját nemzetpolitikusainak megrázó felhívásait is. Erre vezethető vissza az az érthetetlen és teljes közöny, mellyel Weselényi, Kossuth, Eötvös József és Beksics Gusztáv munkáit Grünwald Béla Régi és Új Magyarországot, Bartha Miklós Nemzetiségi cikkeit, Steier¹⁸ Lajosnak a szlovák kérdésben

⁸ Das Recht der Minoritäten (1898).

⁹ Nationalität und Recht (1899).

¹⁰ Territorialitätsprinzip und Personalitätsprinzip im Oesterreichischen Nationalitätenrecht (2 kötet, 1908).

¹¹ Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen in besonderer Anwendung auf Oesterreich (1918).

¹² Histoire des états balcaniques à l'époque moderne (Bukarest, 1914).

¹³ Rádl Emánuel (1873—1936) a prágai Károly egyetem tanára. Élettani, bölcséleti és szellemi történelmi munkákat írt. Fontosabb művei: Az élettani elmélet története (2 kötet, 1905—1909), Nyugat és Kelet (1926), Harc a csehek és németek között (1928), A filozófia története (2 kötet, 1932).

¹⁴ K. Kadlec: Madari a československá republika. (A magyarok és a csehszlovák köztársaság, Prága, 1919.).

¹⁵ Z. Peška: Národní menšina v Československu. (A nemzeti kisebbségek és Csehszlovákia, Pozsony, 1932.).

¹⁶ V. Š. Masaryk: Az Új Európa c. művének (magyarul: 1928.) „A nemzetiségi elv” c. fejezetével.

¹⁷ J. Macourek: Dejiny Madaru u Uhorského Státu. (A magyarok és a magyar állam története, Prága, 1934.).

¹⁸ Steier „A tót kérdés (1912) c. műve például a következőkkel kezdődik: „Ez a munka nem kíván és nem is akar vészkiáltás lenni, mely rikoltva hangzik fel néha-néha a magyar politikai irodalomban és megelégszik azzal, hogy ügyesen tudja variálni és kombinálni ezt a valóban megrázó, de a sok szószátyárkodás által minden hitelét veszített és majdnem már puha frázissá átgúrt

tett ismételt beszámolóit fogadta.

A kényszerbékek után tehát szükségképpen azoknál a népeknél fejlődött a korszerű kisebbségtudomány, melyek testéből milliós tömegeket hasítottak ki és szorítottak kisebbségi sorsba. Ez a magyarázata a nagyszabású német nemzetiségi irodalomnak s a hasonló szellemű magyar-osztrák, bolgár, stb. szakmunkáknak. (Itt jegyezzük meg, hogy az ukrán irredenta, mely kifejezőmódjában és megjelenési formájában is nélkülözi a tudományos jelleget, tárgya alapján ugyan beletartoznék az utóbbi évtizedek kisebbségtudományának történetébe, de termékei e tudományág fejlődésében szerepet nem játszottak).

Ha tanulmányunk kiinduló pontjának világánál vizsgáljuk a magyar kisebbségtudományt, arra a meggyőződésre jutunk, hogy az idevonatkozó művek vagy a kisebbségi jogi irodalom keretébe tartoznak, vagy az utóbbi két évtized során hazánkban aránytalanul elterjedt irredenta szemlélet termékei. Az előbbieket vitathatalanul európai tudományos színvonalon mozognak, de vizsgálatuk kimerül a jogi szempont adottságainak magyarázatában. Érdeklődési körük kettős: mi illeti meg a kisebbséget a nemzetközi szerződések alapján s milyen eszközökkel védheti meg jogait az illető kisebbség. Amióta Magyarország az ismételt terület-visszacsatolások során maga is fokozottan nemzetiségeket kapott, még nem jelent meg az államalkotó nép s az új nemzetiségek jogi viszonyával foglalkozó átfogó szakmunka s ennek elkészülte bizonyára csak a jelenlegi háború befejezése után várható. Így a kisebbségi felmérés sem mondható teljesnek alapos kiegészítésre vár. Az „irredenta” irodalom termékei viszont eleve kizárják a tudományos jelleget s ezek az érzelmi memoárok egy időben sem tettek hasznos szolgálatot sem a kisebbségeknek, sem a magyar társadalomnak.

Az általános helyzetkép így odafejlődött, hogy a valószínűségi életformáitól elzárkózó doktriner kisebbségi jogtudománnyal szemben mind nálunk, mind egész Európában időszzerű, de felszínes revizionista-antirevizionista gyűjtések s u. n. „népszerű ismertetések” áradata jelent meg, mely utóbbiak a dogmatikus nemzetiségjogi felfogással szemben minden tudományos rendszert mellőztek s kizárólagos céljuk, bizonyos kérdéseknek megfelelő időpontban a közvélemény elé tárása volt, tekintet nélkül arra, hogy a társadalom ezekből az alkalmi írásokból világos képet alkothat-e magának a szóban forgó kisebbség helyzetéről. Abelyett, hogy felsorakoztatnók az elmúlt húsz év ilyen jellegű propaganda iratainak gazdag tárházából a legjellemzőbbeket, figyelmébe ajánljuk az olvasónak, vizsgáljon meg néhány ilyen kiadványt, akár magyar, akár külföldi vonatkozásban. Véleményünk szerint rövid betekintés után arra a meggyőződésre jut, hogy a „népszerűsítő” szerző tetszetős adathalmazát teljesen elhallgaltatta az idő, a közben lezajlott történelmi fejlődés, a problémának igazi hiteles felmérése pedig, mely akkor is változatlan értékű, ha például az illető kisebbség időközben visszatért volna saját közösségébe, éppen séggel hiányzik mindegyikből.

Ilyenformán a kutatóknak szóló kisebbségtudományi művek s a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó efajta népszerűsítő jellegű, kétes értékű időszzerű kiadványok, de a vitairatok, folyóirat-beszámolók és hírlapi ismertetések között — ez utóbbiak nagyrészt felelősek társadalmunknak a nemzetiségi kérdésben elfoglalt indokolatlanul merev érzelmi álláspontjéért — sem volt meg az az átmenet, mely egyrészt a tudományos vizsgálat eredményeit rendszeresen közvetítette volna az érdeklődő tömegek, másrészt az új megfigyelési

gondolatot: veszélyben a haza, a magyar hegemonia, a nemzeti egység! Ez a munka nem egy riportutazásnak gyümölcse, nem utaztam fel- vagy le, ide, a nemzetiségi területre, kapkodva magyar politikai irodalmat gyártani, melynek ilyfajta termékei azok a szegényes brosurák, melyekben nagyon sok van a vészkiáltásból, de kevés a nemzetiségi kérdés anyagából, tartalmából és amelyek a közvélemény irritálására szolgálnak. Hiszen nem az a fontos, ha veszedelem van, hogy kiáltozzunk, hanem hogy a veszedelmet megismerjük, szemébe nézzünk és minden részlettel, mely a veszedelemre vonatkozik, behatóan foglalkozunk — és azután ítélkezzünk és esetleg útnak bocsássuk a vészkiáltást.”

módokat, vizsgálati formákat, tapasztalati szempontokat továbbította volna a nemzetkisebbségek és nemzetiségek részéről a társadalmon át az eddig csak jogi síkon mozgó szakemberek felé. Pedig, mint a továbbiakban látni fogjuk, ez a kétirányú szellemi vérkeringés elkerülhetetlenül szükséges, ha az új idők sodrában a való élet képeire kívánjuk formálni a korszerű magyar nemzetiségpolitikát és kisebbségtudományt.

Ezen a ponton kapcsolódik fejtegetésünkbe az u. n. kisebbségi (nemzetiségi) lélektan, mely mint ilyen felfogásunk szerint összekötő szerepre hivatott a konkrét tudomány, a nemzeti társadalom és a nemzetiségek között.

A kisebbségi illetve nemzetiségi lélektan meghatározás csak mint fogalmi összevonás új. Lényegét és hatását már a gyakorlati tudomány terén is érezzük. Mint korábban említettük, a „lélektani” jelző meghaladja a fogalom legszűkebb értelmét s a jogi szemponton túl a vizsgálat határait kiterjeszti a nemzetiségek népi történetére, szociális, kulturális, élettani, gazdasági és szervezeti összetételének és formáinak vizsgálatára.

A kisebbségi lélektan alapja tehát a teljes megismerés. Míg a kisebbségi jogtudomány megállapítja az illető nemzetiség jogi helyzetét az államon belül illetve bizonyos nemzetkisebbség jogait a nemzetközi szerződések alapján és kisebbségjogi védelmét egy másik állam keretében, a *kisebbségi lélektan azoknak az ismertető jeleknek felkutatására törekszik, melyek a probléma szerves egészét alkotják s úgy az államalkotó népben, mint kisebbségeiben (nemzetiségeiben) a közeledés és megbékélés belső folyamatát készítik elő.*

Államalkotó nép és nemzetiség, mint különböző lélektani beállítottságú közösségek élnek egymás mellett az állami keretben. Ebből a megállapításból következik, hogy *amilyen mértékben nemzetpolitikai törekvéseik keresztetik egymást, ép úgy primér életérdekeik — s áll ez elsősorban a mindenkori kisebbségre — az államtesztben való együttélésre, békés együttműködésre készítik őket.* A magyar államszervezés művészete éppen abban rejlik, hogy ezeket az ellentétes irányú erőket, mint pozitív, alkotó energiákat állítsa az állameszme szolgálatába, mert *ennek az elmentéket kiegyenlítő, sorsközösséget kihangsúlyozó magabiztos törekvésnek sikerén fordul a modern állam virtuális nemzetiségpolitikája.*

Milyen szerepet játszik ebben a döntő fontosságú munkaterületben a „kisebbségi lélektan”? Mint fentebb mondtuk, *a kiindulási pont a nemzetiségek teljes megismerése.* Értjük ezen az állammeretben élő nemzetiségek anyagi és szellemi birtokállományáról alkotott ismereteink — nemcsak a mindennapi érintkezés, társadalmi élet és időnkénti szellemi kapcsolatok, hanem szakszerű kutató munka alapján történő — olymértvű bővítését is, hogy az így nyert képzelt-nyersanyagot a lélektani megfigyelések céljaira rendszerezhesük. Kisebbségilélektani vizsgálatot — ugyanis — csakis ezeknek az alapismereteknek megszerzése után eszközölhetünk. Minden műkedvelő kísérlet, mely a tények és körülmények alapos ismerete nélkül próbálkozik, meddő és eredménytelen marad, sőt egykönnyen — így a nemzetiségi érzékenység akár akaratlan megsértésével is — éppen a lélektani közeledés ellenkezőjét eredményezi s a kisebbségek további szellemi elkasztolódására, sőt végleges társadalmi elzárkózására vezethet.

Vegyük most már részeire a vizsgálódási keretet, amit kisebbségilélektani tanulmány céljára alkalmasnak tartunk. Mindenekelőtt alapvető szempontokra tagozódik a vizsgálat. Így megállapíthatunk történeti, társadalmi, szellemi és gazdasági szempontot, melyek mindegyike több részkérdést foglal magában.

1. A TÖRTÉNETI SZEMPONT

A magyarországi nemzetiségi kérdés történeti kezdeti egyidősek az írott magyar történelemmel. Ez annyit jelent, hogy a magyarság és nemzetiségeinek sorsa a történelem mérlegén közös volt és ezt a történelmi sorsot nem kizárólag a magyarság alakította ki, hanem bizonyos mértékben

szerepük volt benne a nemzetiségeknek is. A történelmi sorsközösség fogalma — kivált bizonyos korokban — egyértelmű az államalkotó fajra és nemzetiségeire s ennek a közösségnek a XVIII. század közepéig számtalan példáját írzi a magyar történelem. A nemzetiségi probléma ekkor még *nyelvi sfkon él s legfeljebb a peremterületek sajátos társadalmi viszonyaiban jut élénkebb kifejezésre.* De ezenkívül — s ez csak első pillanatban hangzik paradoxonnak — a régi magyarság sokkal inkább tudatában volt államszervező és államalkotó kötelességeinek, mint a mai magyar társadalom. Ezt a szakemberek által általánosan elfogadott megállapítást, mely teljes mértékben fedi véleményünket, csak nemzetiségpolitikai szempontból vizsgáljuk s ezen a munkaterületen mutatjuk ki annak igazát. Az új magyar szellemtörténet kötelessége beható vizsgálat tárgyává tenni a régi és az új magyarság viszonyát egyéb vonatkozásban.

A régi magyarság — értjük ezen azt a történelmi közszellemet, mely az első telepítésektől a szatmári békéig, nagy megrázkódtatásai közepette is jellemezte népüket — sokkal inkább megértette magát a nemzetiségekkel, mint a XVIII. század kezdetétől egymást követő magyar társadalmak. Igaz — mondhatná napjaink történésze — ennek a magyarságnak még nem kellett megküzdnie a nemzetiségeket tagozó, legújabbkori nacionalista, faji és valláspolitikai nemzetiségi áramlatokkal, melyeknek éle mindenkor a magyar államegység, akár mint politikai keret, akár mint gazdasági államtest ellen irányult. Váitathatlan, hogy a tanulmányunk bevezető részében jelzett okok (felvilágosodás, francia forradalmi eszmékör, herder-hégeli ideológia, pánszlávizmus, román nemzeti mozgalmak stb.) egészen más helyzetképet teremtenek a XIX. század küszöbén, mint annak előtte, de ép úgy vitán felül áll az a megállapítás is — különös tekintettel az u. n. „milleneumi emberöltőre” — ha az új magyarság ősei szellemében fogta volna fel a nemzetiségi kérdést, rengeteg félreértést, elvi ellentétet, összetűzést, önkényeskedést eleve kizárt volna.

Milyen is volt tehát a régi magyarság „nemzetiség-szemlélete”? A nép, mely mai hazájába költözve — a kútfők igazolása szerint — nagy számban lett másajkú népekre, nem az imperiálista hódítók modorán rendezkedett be,¹⁹ hanem *arányos életrészt adott az itt talált őslakóknak, sőt a későbbi telepített nemzetiségeknek is.*²⁰ Az árpád-házi királyok már igen korán bevonták őket a társadalomalakítás nehéz munkájába, igaz ugyanazon hierarchikus feltételek mellett, mint saját népüket. Már a XIII. században találkoznunk idegen fajú, de eredetileg is erről a területről származó főúrral és köznemessel. A magyar városiasodás első korszakát pedig kizárólag az a körülmény jellemzi, hogy nemzetiségi elemek (nagyreszt szepesi németek) vetik meg — hol a magyarsággal karöltve, de nem egyszer azt megelőzve — a várostörténet alapjait a Kárpátok félve alatt, a peremterületeken. Vizsgálta-e valaki az egykorúak közül a Csák Máték, Drugethek, Hunyadiak, Zrínyiek, Rákócziak, Martinovicsok vagy Frangepánok fajiságát? Bizonyára nem. Mégis beletartoznak valahányan az egységes történelmi multba, akár mint uralom ellen lázadó főurak, hadvezérek, költők és mártírok, vagy történelem-formáló országépítők. A magyarság ezekben a századokban egyszerűen nem vesz tudomást az erőt feltétlenül gyengítő nemzetiségi különál-lásról, s mivel ilyen politikailag még nem is létezett, azzal kapcsolta magához a nemzetiségeket, hogy peremterületeken két, sőt többnyelvű táji kultúrákat sarjasztott, melyek valóságos lelki egységbe fogták a határvidékek népét.

Szekfü nyomán számosan elfogadják, hogy a XVI—XVII. században a magyar élet négy élesen elhatárolt területen zajlik le: Erdélyben, a régi Felvidéken, Dunántúlon és a Drávától délre s ennek a négy égtájra szakadt magyar élettérnek politikai központja, szellemi és anyagi kisugárzó helye az Erdélytől Pozsonyig nyúló országsáv, melyet akkor

¹⁹ V. ö. Kálmán Károly: Szt. István király intelmei az erkölcsök intzéséről Szt. Imre vezérhez, 1890.

²⁰ L. erre vonatkozólag: Szepességi 16 városok történet- és állományvázlata (1842) c. összefoglalás.

Felső-, illetve Alsó-Magyarországnak hívnak. Ez a táj igazolja leginkább azon állításunk helyességét, hogy a korai magyar nemzetiségpolitika a közös haza szellemében tökéletes nemzeti szintézisbe fogta a többnyelven beszélő, de egy közösséget alkotó tömegeket. Azok, akik napjainkban ad hoc tudományossággal kimutatni igyekeznek a hazai latinizmus mindent elszóró szellemtörténeti jelentőségét, — egészen a XIX. század első harmadáig, — érthetetlenül megkerülik a magyar államvezetés középeurópai hagyományait igazoló jelenséget: a politikai harmónia mellett a népielvi kiegyenlítődést s az államnyelv és nemzetiségi nyelvek között fennálló testvéri Treuga Deit. Ez a nyelvi kicserélődés és összefogás koronként olyan erős volt, hogy például még a XIX. század elején is megtörtént, hogy az északi megyék urai a rendi üléseken ismételtlen sürgették a hivatalos latin tárgyalási nyelv helyett a magyar és szlovák nyelv együttes használatát.

Mint minden társadalmi magatartásnak, ennek a koronként egységes, középdunai népi közszellemet sugárzó, sikeres politikai kísérletnek is mélyreható lélektani szálai voltak. A magyarság, mely életfelfogásához méltatlannak tartott mindennemű imperiálizmust, a *divide et impera* elv helyett a közös területi életforma kialakításában látta a fejlődést biztosító utat. S tette ezt olyan korokban, amikor Európát világuralmi imperiálizmusok hatották át s időnként a magyar állami lét is veszélyben forgott. Ez jellemzi az u. n. régi magyarság lelki emelkedettségét, államalkotó és szervező zsenijét, mely tisztában volt azzal, hogy ez a törekvés annál őszintébb lesz, minél mélyebbről indul ki s így a népi tömegekben megbonthatatlanul látszó életközösséget eredményezhet.

Ez a dunamedencei méretekben gondolkodó magyar államvezetés hátrahagyta kipróbált kormányzási és nemzet-szervezési alapelveit azokra a századokra is, amikor idegen jogar, sőt idegen hódoltságok alá került az egykori Birodalom. A magyar történetírás megállapítja, hogy a török már idejében felismerte a magyar állameszme kiváló végvári politikáját²¹ s annak tanulságait leszűrve — a *status quo* megszilárdítása céljából — maga javára is gyümölcsöztette, amikor a hódoltság területen a teljes vallásszabadság mellett a különböző népi elemek békés együttélésének szükségét hangoztatta.

A habsburgi imperiálizmusnak — viszont — uralmi elveivel ellentétes életforma volt a nemzetiségekkel békén együttélő magyar államszervezet és ennek tartó oszlopaként a különböző ajkú alsóbb rétegek népi demokráciája (mint ilyen első a Dunavölgyén) s megkezdte az erők felbontását, erőszakos politikai szétforgácsolását.

Történetíróink közül kevesen foglalkoztak eddig a Habsburgok nemzetiségi politikájával, legalább is azokkal a politikai megnyilvánulásokkal és intézkedésekkel, melyeket Bécs a mohácsi vésztől a szatmári békéig eltelt, közel két évszázadban eszközölt, hol a nemzetiségek javára, hol azok ellenére, ahogy érdekei megkívánták. Érdemes lenne ezt az időszakot a dunamedencei nemzetiségi erjedés állapotában vizsgálni s megállapítani, milyen mértékben játszott közre a császári despotizmus a nemzetiségi kérdések csírának elvetésében. Ugy véljük, a beható és oknyomozó vizsgálat igazolná feltevésünket: a magyarországi nemzetiségi különállás Bécs szétforgácsoló uralmi politikájának következménye lett, mely először használta fel a nemzetiségeket, előbb a szászokat és románokat Erdélyben, később a horvátokat és szerbeket a déli végeken, még később a szlovákokat, horvátokat a szabadságharc idején az államalkotó néppel való szembenállásra, sőt a magyarság elleni felkelésekre. Jellemző tünet viszont, hogy a Habsburg-politika csak időnkint tudta szolgálatába állítani a dunai nemzetiségek egyikét-másikat, a magyar állameszme s az átfogó nemzeti fölkelések ellenben a nemzetiségek színe-javát zászlaik alá tudták csoport-

tosítani. Előbbire példa a két Hunyadi hadserege, a török-
verő apácé, mely egyharmadában nemzetiségekből rekrutálódik s Mátyás „fekete serege”, melyben legalább kétötöd arányban harcolnak a magyar földön élő másajkúak. De jelentős szerepük van a nemzetiségeknek a magyar népi-nemzeti megmozdulások körül is. Már Bocskaynál hallunk másnyelvű csapattestekről, Thököly és Rákóczi fölkeléseiben meg épenséggel együtt harcol az északi országrész város lakó szepesi németje a hegyi falvak szlovákjával s a jobbágy-vorból szabadított ruszin talpasokkal.

Ha Rákóczi megnyeri szabadságharcát, a magyarországi nemzetiségi kérdés — századokra — kielégítő testvéri megoldást nyer. Ép így, ha 1848. a mi javunkra dől el — a kossuthi koncepció értelmében — a nemzetiségek arányos részt kapnak a független magyar állam jogaiból és kötelességeiből. Szatmár és Világos azonban az osztrák imperiálizmusnak kedvezett nemzetiségi téren is.

A nagy vereségek és a nyomukban járó császári önkény megrázkódtatták a magyar államiság hitelét a nemzetiségek előtt. Ezek tudatában elhomályosodott a régi magyar állam képe — mint történt ez a legutóbb visszatért területeken is — mely otthona és védelmezője volt magyar-nak és másajkúnak egyaránt. Szemük előtt az eltírt szabadságharc roncsaiból nehezen bontakozó új magyar állam-gondolat rajzolódott ki, melynek alapelveit most már a birok-rata sorba lépő dzsentri és a jogaira féltékeny, erősen asszimilált új középosztály határozta meg. Valljuk, hogy a Kiegyezés semmi esetre sem ilyen sután és egyoldalúan történik, ha a tárgyalásokat a nehéz századok által igazolt ősi magyar államrezn szellemében folytatják le. Deák és Andrássy azonban megfélekedtek a magyar állampolitika európai, helyesebben középeurópai biztonsági feladatairól, amikor hallgatólagosan beleegyeznek abba, hogy ugyanakkor, midőn az ország a magyar-osztrák kiegyezést ünnepli, a Morván túl a habsburgi abszolutizmus ismert eszközeivel és fortélyaival elsikkasztják ennek szerves velejáróját, az osztrák-cseh kiegyezést. Az 1867-et követő félszázad drámai nemzetiségpolitikája mutatja, hogy a bajok egyik gyűjtő-medencéje, a propaganda-érvek és szakadár törekvések kituduló pontja, a reményeiben csalatkozott és jogaiból fölnyes maffiával kijátszott Prága volt, mely az osztrák-cseh kiegyezés meghíusulása után elszánt gyűlölettel vette át a dunai tájat keresztül-kasul hálózó nemzetiségi mozgalmak irányítását. Ha Prága az 1861—67. közötti ismételt tárgyalásokon biztosítani tudja a cseh állam jogi alapjait, szellemi és gazdasági érdekeit — a monarchikus államközösségen belül — úgy a cseh politikusok, közírók és agitátorok minden bizonnyal saját fajuk és országuk felemelésén fáradoznak s nem a középeurópai társadalmi, szellemi és faji ellentétek kielezésén.

A történeti fejlődést a nemzetiségi kérdés szemszögéből vizsgáló történet-lélektani kutatásnak egyébként is különös figyelmet kell fordítania erre a félszázadra, melynek során megmutatkozott, hogy ép az asszimiláltak által kezdeményezett magyar faji sovinizmus miképen rombolt le sok százados társadalomépítő és összetartó eredményeket. Ennek vizsgálata azonban a kisebbségi lélektan társadalmi vonalára tartozik.

Az új történeti-lélektani vizsgálatnak feltétlenül foglalkoznia kell a nemzetiségek valóságos, sőt állítólagos, vélt történetével is. Elérkezett ideje annak a tisztult szemléletnek, hogy elfogulatlanul megvizsgáljuk: mi jellemzi nemzetiségeink népi-nemzeti történelmét s mik azok a szempontok, amelyeket a nemzetiségi történetek hangsúlyoznak. Ennél a vizsgálatnál fokozott figyelemmel kell lennünk az illető nemzetiség nemzeti öntudatára, hagyományi érzékenységre. Vegyük alapul önmagunkat, mielőtt még olyan hibába esnénk, mely a további kutatást és közeledést egyformán lehetetlenné tenné. Mit éreznénk mi, ha kimagasló történelmi egyéniségeinkről, önvédelmi harcainkról, de akár megbecsült nemzeti mondáinkról is felületes tudatlansággal vagy leplezetlen rosszindulattal nyilatkoznának — idegenek. Ugyebár azonnali visszahatást, tartózkodó, sőt egykönnyen ellenséges magatartást váltana ki az ilyen viselkedés, amint

²¹ Igy Szeád-Eddin (1537—1599) perzsa származású híres török történetíró és hadvezér 1593-ban a török államtanács ülésén erre hivatkozva, ellenzi a Magyarország elleni újabb háborút. (L. bővebben Thury József: Török történetírók, 1893, 96—104. l.)

azt az új államkeretekbe kényszerített magyar kisebbségek-nél lépten-nyomon tapasztalhattuk. Ép így történnék ez a magyarországi kisebbségek esetében is s a reális helyzet-képhez még hozzájárul az a körülmény, hogy e friss-hajtsú nacionalizmusok nemzeti öntudata előbb az egyoldalúság, később az üzőttség-érz. jegyében alakult ki s fajuk és népi-történetük iránti fanatizmusuk a nemzeté váló népek ér-telmi érzékenységének minden túlzó jegyét magán viseli.

Mi itt az eljárás? Helyesebben, mik a kisebbségi lélek-tan feladatai ezen a téren? Mindenekelőtt a lélektani kuta-tás számára kívánatos anyag gondos kiválasztása és összeha-sonlítása. Kiválasztás abban az értelemben, hogy a nemze-tiségi történetekből, néphagyományból és irodalomból kivá-logatjuk azokat a közös jegyeket, melyek cáfolhatatlanul utalnak az egy házára, azonos multra, eredményekre és szenvedésekre s ami a legfontosabb, a magyar és nemzeti-ségi rétegek emlékkállományában egyformán fennmaradt olyan jelenségekre (apáról-fiúra szálló történetek, táji mo-nográfia részére fontos mondák, közös variánsokat tartal-mazó népdalok, népzene és népművészet stb.) melyekből tagadhatatlanul következik a felismerés, ahol ilyen hagyomá-nyai kincs van, ott joggal beszélhetünk közös történelmi multról is. Ennél, a széles látókört és fejlett kritikai érzéket igénylő munkánál kivált az összehasonlító párhuzamok megvonására kell ügyelnünk, hogy ezek minden tekintetben hitelesek, helytállóak legyenek. Az így kielemezett népi törté-neti állomány nyújtson kifejező képet a két közösség mult-beli viszonyáról s ne hallgassa el az ellentétek egykorú vagy későbbi indokait sem, melyek igen gyakran fennmaradnak a hagyományban s kütfőknél hitelesebben igazolják olykor, hogy nem népek, hanem uralmi rendszerek állottak itt egy-mással szemben. Végül pedig a történet-lélektani kutatás ne essék semminemű propagatív túlzásba, hanem a nemzetiség-történeti vizsgálat konkrét eszközeivel vonja le a gyűjtött és összehasonlított anyagból a kisebbségtudomány céljaira fel-használható eredményt.

Fentiek lennének — véleményünk szerint — a kisebbségi lélektan történeti szempontjának kialakítására vonat-kozó előkészületek, illetve elgondolások. Elgondolások any-nyiban, hogy a vázolt, kielemező és összehasonlító nemzeti-ségtörténet sajátos módszerével minálunk még nem foglal-koztak sem rendszeresen, sem egyéni kísérlet formájában.

Bontsuk ezek után kitevőire az egyes munkaterületeket, melyeknek tisztult történeti, szociális és korszerű szellemi tartalommal való betöltése elvezet a kisebbségi lélektanhoz, mint alapvető vizsgálati formának elfogadásához. Mondot-tuk, az új történeti-lélektani vizsgálatnak el kell mélyednie a nemzetiségek valóságos, sőt állítólagos, úgynevezett vélt történetében is, mely utóbbi legtöbbször magában rejtí az érzelmi politikából eredő faji ellentétek kórokozóit. Ez a történetelemzés teljes tárgyismeretet, történetbölcséleti isko-lázottságot és emberi megértést igényel, mely utóbbi nélkül nem szólhatunk kisebbségi kérdéssről. Bizonyos, hogy ami a kisebbségi, helyesebben a nemzetiségi kérdés történeti fel-dolgozását illeti, ezen a téren rendkívüli hiányok és eléggé el nem ítelhető vétkes mulasztások vannak, annak ellenére, hogy ennek a tájnak nemzetiségi története és politikai hui-lámverése legváltozatosabb és tanulságosabb a földrészen. Közíróink és szakembereink még azt a fáradságot sem vették maguknak, hogy megismerjék a nemzetiségi oldal részletes indoklását az illető nemzetiség álláspontját kifejező vita-iratainak tükrében, pedig ez a politikai-irodalmi műfaj más-félszázados multra tekint vissza. A magyar nyelvű irodalom határán az elismert szaktekintély is megállapodik, a ren-dszeres nemzetiségpolitikai oklevélkutatásnak pedig előhír-nöke sincs e fiatal tudományágban. A nemzetiségi kérdés előirodalmát általánosító megállapításokkal intézik el az esszéisták s a korai századok társadalomrajzában való el-mélyedés hiánya okozza, hogy felette hajlamosak egyes el-negyolt fikciók kritikátlan átvételére. Ez okozza a tanulmá-nyunk más helyén említett tévhit kikristályosodását, mely az európai nemzetiségi kérdések keletkezését egybeveti Her-

der naív romantikájával vagy a kései felvilágosodás állam-bölcséletével. Így természetesen kényelmes és ismerős „ki-indulási alap”-ról vezet le fejtegetését a szakíró, tekintet nélkül arra, hogy a nemzetiség-történeti szempont tüzetesebb vizsgálata igazolná-e ezen felépülő fejtegetését. Ez alkalom-mal nem áll módunkban tárgykör és művek szerint rámu-latnunk mindazokra a fonákosságokra, öncélú áltörténeti el-méletekre és félreértésekre, melyeket egyetlen körülmény: a tárgyismeret elégtelen volta okoz. Egybegyűjtésük és meg-alapozott cáfolatok átfogó mű feladata, mely hivatott a magyar nemzetiségi kérdés történeti összefoglalását nyuj-tani. E helyütt, ahol egy új vizsgálati mód ismertető jegyeit kívánjuk adni, nem feladatunk ezek részletezése, mely ön-magában is meghaladná egy tanulmány kereteit. Mielőtt azonban tovább haladnánk, kötelességünknek tartjuk fel-hívni a szakkörök figyelmét arra, hogy a nemzetiségi kér-dés századokra visszanyúló bibliográfiája teljességgel hiány-tik. Bartoniek egyébként szakzerű forrástörténete²² jel-lemző példája annak, mennyire mellékesnek tartják a for-rásgyűjtők a nemzetiségi kiadványok, helyesebben a nemze-tiségi kérdést tárgyaló iratok, oklevelek és munkák időrendi összeállítását. Erre a tényleg talajtörő és irodalmi elisme-résre aligha számító, de feltétlen szükséges előmunkálatra ezideig nincs önkéntes vállalkozó, dolgozzák tehát fel a ki-sebbségi kérdéssel foglalkozó intézmények, mert minden időt nem álló statisztikánál, jogi elmélkedésnél, néprajzi térképezésnél és népszerű időnkénti összefoglalásnál fonto-sabb, elsőrendű teendő a kutatók számára átnyújtani a nem-zetiség-történeti forrásmunkák évszázados láncolatát. Népraj-zot említettünk, mely ez esetben történeti segéd tudomány-nak is minősül, ha gyakorlati rendeltetését alapul véve a hatáskérdés mérlegén vizsgáljuk az egymás mellett és között élő fajok és népek nyelvi, népművészeti, szokási és költési kapcsolatát. A néprajz, mint leíró ábrázolás fogalma igaz-ezzel kibővül s határterületeire is kiterjed, föltétlen eredmé-nyes viszont és sok mindent megmutatva táji és sorsközös-ségi alapon a nemzetiségek és az államnép viszonyában. Erre a szempontra politikai ízzel s a nyelvi kérdést vizsgálva már 1887-ben rámutatott Szalay Pál,²³ a népi és nemzetiségi értékállomány említett adottságainak összehasonlító fonalt azóta sem vette fel senki. Hangsúlyozzuk, megállapításunk a néprajz, művészet, népszokások és népi költészet terüle-tére szorítkozik s nem csökkenti a mai esztéták összehason-lító szellem-történeti párhuzamainak (kivált román és szlo-vák vonalon) jelentőségét.

2. A TÁRSADALMI VIZSGÁLAT

Igy érkeztünk el a történet-lélektani kisebbségtudo-mányban elengedhetetlenül szükséges második kellekhez a bölcséleti, illetve történetbölcséleti kutatáshoz s az ezen ala-puló társadalmi vizsgálatához. A nemzetiségi kérdést, mint közösségek sorsával, mégpedig olyan társadalmi egységek sorsával, melyek mellé, alá- vagy főkérendelésben élők geo-politikai sorsukat, foglalkozó tudományt a modern társada-lomtudománytól különválasztani nem lehet s minthogy en-nek kifejlődésében a bölcséleti szempont a domináns, két-ségtelen, hogy a mai kisebbségtudományban a jogtörténeti alapvetésen túlmenően helyet kell adni az egyetemes törté-netbölcséletnek, mely a sallangoktól és általánosításoktól megtisztított szellem-történeti megfigyelés alapjával szolgál. A napjainkban túltengő és gyökértelen szellem-törté-neti elképzelések helyébe azonban a konkrét, min-den adatában idevágó és oknyomozó eljárásnak kell lépnie. Ellenkező esetben a kisebbségtudomány határ-vonalai elmosódnak s a sok részletkérdés mellett elsikkad a lényeg. Erre vonatkozik történetbölcséleti iskolázottságot

²² Bartoniek: Magyar történeti forráskiadványok. (A magyar történettudomány kézikönyve, 1929.)

²³ Szalay Pál: Gyakorlati ethnológia, vagyis a nemzetek egy-másközi belső viszonya nyelvi tekintetben és annak megoldása, 1887.

igénylő megjegyzésünk. Hogy ehhez elérjen, a fiatal magyar tudományosságunk szigorú önvizsgálatot kell gyakorolnia, hogy mindenekelőtt az ideológiai zavartól megszabadulhasson, mely lényegében gátolja a társadalomtudományi s ebből következően a történetbölcséleti tisztánlátást. Ez az egyetlen út, mely elvezet a különböző szellemáramlatok és társadalmi lelkiségek igazi felismeréséhez, melyből a nemzetiségi kérdés különböző korszakaiknak lélektani megismerése is következik. A nemzetiségi politika természetesen magán viseli az egyes korok áramlatainak sajátos jegeit, legyenek azok politikaiak, szellemiek vagy gazdaságiak. E három tényező fogja össze a jogi faktort, mint jogtudományt és politikát, a gazdaságit, mint közgazdaságot és társadalomtudományt s a szellemi mint történetbölcséletet és irodalom-, szellem-, művészet- stb. történetet a kisebbségtudomány szintézisében. A politikát itt nem köznapi értelemben fogjuk fel, hanem mint politikai tudományt, mely kihat a nemzetközi kisebbségi jog szerkezetére is, bár egyesek a kisebbségtudomány fogalmában tagadják a politika jelenlétét.²⁴ Alapját és keretét ennek a szintézisnek a mindenkori jogrend, bölcséleti sikon az erkölcsi világrendbe és annak rendeltetésébe vetett hit adja. Ez utóbbi szervesen hozzátartozik a pszichológiai szemponthoz s e kettőt rendszerint együtt tárgyalják.

Az emberi együttélésnek formái vannak és meghatározott rendje, kerete. Ezeket a formákat a legelső társadalmaktól kezdve bizonyos jogszabályok határozták meg s ezeknek egységbe tömörülése vetette meg az első jogrend alapjait. Természetes tehát, hogy amiként társadalom jogrend és jogalkotás nélkül nem létezhetik, úgy a nemzetiség, mint valamely társadalomnak része sem nélkülözheti a jogi alapot, mely meghatározza saját világának viszonyait éppúgy, mint állását az államhatalomhoz. Amikor tanulmányunk bevezető részében a legújabb korszak kisebbségi jogtudományának relativitására céloztunk, ezzel kizárólag annak a véleményünknek akartunk hangot adni, hogy az elmúlt meggyezés az, mely rendkívüli módon kifejlesztette a jogtudományt, egyben a kisebbségi jog klasszikus formáinak szétfűrészesével is járt s azt a doktrínát világból a politikum, sőt a napi politika terére kényszerítette. A jogi szempont a kényszerbékék következtében kettős: hatalmi és védelmi szerepet játszik. Előbbi a győztesek alkalmazták, ezen a területen tehát az utódállamok és állérvélsük kiindulópontja a jog kereteinek eltorzítása az új statusquo megszilárdítása érdekében. Utóbbi a kizárólag védekező magatartásra szorított magyarság képviselői a délkelet-európai térben létjogainak visszaszerzése, a jogtalan állapot megdöntése s az elvek tisztázása céljából. Mindkét szempont világpolitikai tényezők megnyerésére törekedett s ez a szüntelen hullámzó pozícióharc okozta, hogy a napi politikára beállított kisebbségtudomány hitele — néhány európai viszonylatban is kiváló nemzetközi kisebbségi jogász kivételével — megrendült s a tiszta tudomány elvi szempontjait egyre inkább mellőzték a napi politikát kifejező propaganda érdekek miatt.

Ezért volt szükség és van napjainkban fokozott szükség a kisebbségtudományunk belső szellemi megújulására. Ez a törekvés, mely a legutóbbi években Európában felhangzott, tiszteletben tartja a tudományág szerkezeti felépítését, az alapvető jogi normákat és nemzetközi jogi szellemi összefüggéseket. Ennyiben tehát elismeri a kisebbségtudományunk jogalapjait, a tudomány belső kifejtését azonban nem ezen a síkon látja, hanem a szellemi újjáértékelésben, mely a jogtudomány szilárd elvi alapjait összhangba hozza a történetbölcsélet és közösségi lélektan alapján történő regenerálódással.

Ennek a felfogásnak történetészeink közül némileg Marczali²⁵ ad hangot a századfordulón és nézeteit 1905-ben megjelent művében összegezte. Ebben a munkában a nemzetiségek eredetéről, világbirodalmak, vallások, világműveltség és a szocializmushoz való viszonyával foglalkozik, majd rövid

áttekintést ad a magyar nemzetiségi kérdés XIX. századi történetéről. A nemzet és nemzetiség összetartó és elválasztó vonásait még nem látja tisztán, annál értékesebb ennek az elfelejtett kis munkának történetbölcséleti levezetése, mely az európai népek nemzetivé válásának vázlatos történetét mondja el a XVII. század kezdetétől a XIX. század derekáiig. Vizsgálata központjában a történeti bölcsélet és ennek eszméit nemzeti tartalommal formáló tömegek viszonya áll, mely meghatározza a nemzeti államok kialakulását Európában. Ő az első, aki Herder helyett Fichtét állítja előtérbe, aki a nemzetérválás ideológiai folyamatának szinte a mai nemzeteszmé szemléletével adott hangot.²⁶ A nemzetiség és az államnép kapcsolatait gazdasági, szellemi és emberi sorsközösségben látja megtestesülni s amiként kimutatja, hogy a magyarság szellemétől minden időkben idegen az erőszakos beolvasztás gondolata, épp úgy kimondja, hogy adva vannak a nemzetiségközi béke lélektani feltételei a magyar psziché történeti tudatában.²⁷

Ezeket a feltételeket — emberöltővel Marczali félszeg és kialakulatlan elgondolása után — még mindig nem látjuk megvalósítva a magyar életben. Nemzetiségek és államnép között kisebb és nagyobb lelki szakadékok vannak, melyeket csakis az *áldozatkészség, jóindulat és magasabbrendű emberi erkölcs hűtével lehet kitölteni*. Ez a munka a kisebbségi lélektan szorosánvett pszichológiai feladatkörébe tartozik. Igenis tanulmányoznunk kell a velünk együttélő népek közfelfogásának alapjául szolgáló lelkiállapotot, mely most a kisebbségi helyzet jellemző vonásaiban elmélyül. Gondoljunk az egykori és a ma is kisebbségi sorsban élő magyar tömbök, rétegek, szórványok specifikus lelki magatartására. Széleskörű tapasztalatokat nyújt e téren a magyar kisebbségi irodalmak számos vallomása, de betűnél is előbb bizonyíték három visszatért, egy korosztályhoz tartozó és mégis három különféle lelkiformát kialakított nemzedék, mely a nemzeti, nyelvi és kulturális közösség ellenére sem találta meg mindjárt zökkenőmentesen helyét a magyar közösségben. S ha ezekkel az egykori kisebbségi magyar tömegekkel ez a helyzet, miképpen kívánhatnók az azonnali és teljes lelki beilleszkedést azoktól, akik félrevezetett uralmi ösztönök elvei szerint éltek s a magyarságban új népi-nemzeti életük első számú veszélyeztetőjét látták. Ezekkel a rétegekkel szemben a jogi kategorizálás csődöt fog mondani, épp így eredménytelen lesz bármely rendeleti intézkedés, a nemzet-egység megszilárdítása érdekében. Arra az állapotra, melyben a nemzetiségek átérzik a magyar nemzeteszmé nélkül is biztonságot és szabad fejlődést jelentő szemléletét, a kisebbségi lélektanok, mint társadalmi mozgalomnak kell emelnie a tőlünk — igen kevés kivétellel — ma még távol álló tömegeket. Ez a mozgalom nem jelent szervezeti kereteket, adminisztrációt, híú hírverést. Ennek magva a lélekből, lelki beállításból, mondhatnók intuícióból kell fakadnia, megjelenési módjában szociális, kifejezési módjában népi szellemű magatartásnak kell lennie. A feltétlen segítő szándék és emberi megértés elve minden nyelven egyformán hangzik s természetesen akkor igazán eredményes, ha az érdekeltek nyelvén fejezik ki azok, akik lelki összekötő szerepre vállalkoznak nép és nemzetiségek között. Ebbe a társadalmi lélektani előkészítő munkába, mely egyedül alkalmas arra, hogy a faji kibékülés korszakát elhozza erre a tájra, *fokozott mértékben kell bekapcsolódni a nép- és felsőbbfokú oktatásnak, mely a most felnövekvő nemzetiségi nemzedéket már ezzel a lelki beállítottsággal kell betöltsé*. S mindezt nem utolsó sorban azért is meg kell tennünk, mert a magyar történelmi tudat, amint azt kifejező képviselői egy évezreden át igazolták, sohasem osztályozott faji minőségi szempontok szerint, hanem megelégedett és kiegyensúlyozott nemzeti társadalom kialakítására törekedett, mely arányos jogokkal mér és nem tesz különbséget magyarság és az itt élő másjakéak életjogai között.

Ennek a történelem által igazolt és századokon át tisztán megőrzött magasabbrendű államalkotó történeti tudat-

²⁴ V. ö. Egyed: A kisebbségi kérdés, 1930. 7. l.

²⁵ Marczali Henrik: A nemzetiség történetbölcséleti szeméből, 1905.

²⁶ Reden an die deutsche Nation, von Johann Gottlieb Fichte, 1808. (V. ö. Marczali i. m. 69—70. l.)

²⁷ Marczali i. m. 95—110. l.

nak kell most is vállalnia a magyarországi nemzetiségi kérdés végleges, békés megoldását jelentő lélektani helyzet kialakítását, melyben magyarság és nemzetiségek újra találkoznak. Ennek előkészítő munkáját pedig a kisebbségi lélektannak kell elvégeznie.

A feladat, mellyel uralmi és pusztán államjogi felfogás sikertelenül birkózott az elmúlt háromnegyedszázadban, megérdemli, hogy lehetőségeivel és tervezetével részletesen foglalkozzunk.

A nemzetiségi kérdés társadalmi vizsgálata egészen új keletű, aminthogy az említett történetbölcséleti levezetés is csak szórványos kísérletekre utal, mint fentebb jeleztük.

A nemzetiségi probléma megoldására ugyan száz számra készítették vitairatokat, legtöbbször szűk látókörű, egyéni élményeken alapuló elmefuttatásokat, érzelmi memoárokat a szabadságharc és az első világháború között, de ezeknek az frásoknak reális gyökere nem volt, keresztül vihető megoldási módozatokat nem tartalmaztak. Az a néhány szakember, aki egyes magyar tájak nemzetiségi politikájával rendszeresen foglalkozott, beérte a helyzetkép feltárásával, a hibák és visszaélések, valamint a nemzetiségi kilengések ismertetésével. A kérdés egyeteméhez nyulni a hivatásos közíró nem mert, az elburjánzó dilettantizmus pedig szívesen használta a kultúrfőlénynek és hatalmi felsőbbrendűségnek rossz időben és rosszul alkalmazott válfaját és látzatelméletét, mely egy előző korszak magyar világának területi és gazdasági méreteiben gondolkodott. Az egyedül helyes és célravezető „primus inter pares” elv ennek ellenében szűrődik le, keserű tanulságok és történelmi felismerés alapján. Ez az elv — a magyarság súlyát geopolitikai mértékkel mérve — hadat üzent minden légüres érzelmi politikának s első felelős kimondója a dunamedencei erős középhatalom elsőrendű zálogát látta e meghatározásban, mint államelvben.

Aki csak valamennyire is tisztában van a Dunamedence népiségi viszonyaival s a kérdést szenvedélymentesen, magasabb erkölcsi és egyetemesen magyar szempont, illetőleg létérdek szerint vizsgálja, annak szükségtelen bővebben magyarázni, hogy a látzatelméletek a priori megbénítják a becsületes közeledés kísérleteit. Az első háborút követő évtizedek mostohaasága, két évtizeden át tartó fojtogató állampolitikai helyzetünk szükségszerűen kitermelte a történelmi józanság helyes értékmérőjét, mely szakítva a gyökértelen nagyhatalmi ábránddal, meghatározza helyünket és jövőnket a Duna-völgyén.

Teleki Pál a magyar nemzetiségi politikáról írt összefoglalásban²⁰ négy okot említ, melyek a helyes kisebbségpolitikai látás távlatait homályosítják. Ezek: a régi politikai érzék hanyatlása, az európai méreteken gondolkodó s a táj sajátos viszonyaival nem törődő elméletieskedés, a helyi közigazgatás szociális hiányai s a megyei közigazgatás nyelvi nehézségei a nemzetiségekkel való közlekedés tekintetében. Ebből a reálpolitikai érvelésből is kitűnik, hogy az új magyar politikának a nemzetet és nemzetiségeket egyaránt összefogó régi magyar államszervezés lelki pilléreire kell épülnie s a kereteket a helyzet által pontosan előírt szociális és tevékeny, kiegyenlítődet teremtő nemzetiségpolitikai felfogásnak kell kitöltenie. Helyzetünkben uralmi értelemben vett hegemoniáról beszélni, ellentétben áll a magyar reálpolitika szükségszerű törvényeivel és azzal a történelmi józansággal, melyet a magyar önvizsgálat alapjává kell tennünk. A felsőbbrendűség elmélet ködös fogalmazású, meghatározhatatlan halmazállapotú ábránd, a tudományos vizsgálat, oknyomozás és megoldáskeresés körébe be nem sorozható. Csakis erkölcsi felsőbbrendűségérzetről beszélhetünk, mely azonban nem uralmi vágyakkal telített többé, hanem célja a nagy közös munkatérbe való felemelése történelmi sorsunk osztályosainak, tekintet nélkül arra, hogy ezek nyelvi és vérségi szempont-

²⁰ Magyar nemzetiségi politika, 1940, 10. 1.

ből magyar fajuk-e vagy sem.

A nemzetiségi kérdés társadalmi tisztázódási folyamata így egy új dunatáji sorsközösség alapjainak lelételevel kezdődik. Ennek az előmunkálatnak első feltétele az egymás megismerése. Mint a történelmi szempont vázlatában rámutattunk, meg kell találnunk a társadalmi kohézió közös jegyeit, anélkül, hogy ez a velünk élő népek történelmi és faji érzékenységét érintené, s belső közösségi életüket — amennyiben az a magyar állameszmével nem ellentétes — keresztlezné. A tisztánlátás érdekében feldolgozandó az egyetemes magyar településtörténet különös tekintettel a peremterületek és a belső nemzetiségi nyelvi szigetek és szórványok sajátosságos viszonyaira. Ennek a munkálatnak keretébe kell beállítani a magyar városiasodás társadalmi történetének összefoglaló feldolgozását is. Ki kell dolgozni továbbá a hazánkban élő nemzetiségek társadalmi elhelyezkedésének rendszeres térképét, a nemzetiségi, szellemi, gazdasági és politikai mozgalmak fejlődéstörténetéről irandó munkában. Nem kisebb jelentőségű a koronként változó asszimilációs, illetve disszimiláló törekvések időrendi alakulását nyomon követni, mert az e fajta társadalomkutatás is tanulságos és megiszívlelendő tapasztalatokkal szolgál. Ez lenne a nemzetiségi társadalmi vizsgálat elméleti része. Ezzel legalább ugyanolyan, ha nem jelentősebb értékű a gyakorlati nemzetiségpolitikai társadalmi munka, mely a jelen adottságok alapján a megértés és együttműködés korszakának előjövételét célozza. Ismétellen hivatkozunk arra, hogy a magyar társadalom figyelmét alkalmas eszközökkel a velünk együttélő nemzetiségek felé kell fordítani, olyan értelemben, hogy a történelmi számvetésen amúgyis megbukott társadalmi előítéletek helyett új alapokon, a multra tekintet nélkül kezdjen új közösségi életet a magyar államkeretbe tartozó nemzetiségekkel. Ez a praktikus nemzet-építő munka nem szorítkozhatik többé a szellemi vezető rétegek szórványos kísérleteire — (ezek kötelességéről a szellemi együttműködés új feladatairól szóló részben szólnunk) — hanem a közösségi szellem hitét, a történelmi egymásra utaltságot és társadalmi összetartozást mindenekelőtt a széles népi rétegekben kell elmélyíteni a gyakorlati nemzetiségi politika pozitív eredményei révén.

Hogyan ismerhetjük meg egymást? A központosított kultúrpolitika természetesen alkalmatlan erre, hiszen ez volt az elmúlt korszak nemzetiségi válságának egyik jelentős okozója.

Decentralizált kultúrpolitika, egyetemes nemzetpolitikai érdekeket figyelembevevő s a nemzetiségi érzületet tapintatosan és megértően kezelő megyei közigazgatás s a helytelen társadalmi elzárkózás és kasztosodás helyébe lépő új társasági kapcsolatok (értjük ezen a minden társadalmi osztályra egyaránt kötelező új társadalmi szellemet) előkészítői lehetnek egy olyan lélektani állapotnak, melyben a visszatért nemzetiségek testvéri otthont látnak a közös hazában, melynek felvirágoztatásán munkálkodni most már legegényibb érdekük is lesz. Ezen a ponton természetesen ne essünk az ellenkező vélelbe. A túlzott derülátás nem helyénvaló a kérdés társadalompolitikai vonatkozásaiban sem. Hosszú és kitérő munka vezet célíg s bizonyos, hogy sűrűn találkozunk majd a nemzetiségek részéről bizalmatlansággal, megnemértéssel, vonakodással is. Ne felejtjük el sohasem, hogy ezek a népcsoportok túlzott fajpolitikát hirdető nemzeti társadalmakból tértek vissza hozzánk s ne válaszoljunk átmeneti sikertelenségek esetén sem a reciprocitás fegyverével, mert ez az elv a modern nemzetiségi szemléletben véglegesen megbukott s csak az ellentétek elmélyítésére alkalmas. Igazolnunk kell feljüket az új magyar szociális tudatnak vonzerejét. Bizonyos, hogy ez a magunk szociális problémáinak megoldását is előkészíti, mert amilyen mértékben töltjük meg szociális tartalommal, szülei jogok és osztályszempontok felbontását célzó akarattal, gazdasági kiegyenlítődet szolgáló intézkedésekkel a magyar életformát, épp olyan mértékben közelítjük magunk felé nemzetiségeinket is.

3. A SZELLEMI KÖZELEDÉS PROBLÉMÁJA

Ez a kérdés, illetve munkaterület több ponton találkozik az általános társadalmi feladatokkal, hiszen célja mindazoknak a célkitűzéseknek elősegítése, amelyekről a társadalmi közlekedés szervezeteiben beszámoltunk. De ezenfelül mélyebb kötelességei is vannak a szellemi embernek a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban. Ezekről kívánunk itt röviden beszámolni.

A hazánkban élő nemzetiségeknek természetesen van kisebb vagy nagyobb jelentőségű szellemi élete, irodalma, íróinak, sajtójának sajátos érdeklődési köre. Ha ezt nem ismerjük, nem lehetünk tisztában a visszatért milliós tömegek felfogásával, vágyaival, kulturális igényeivel. Hogy ezt megismerjük, széleskörű kapcsolatokat kell keresnünk a nemzetiségek szellemi irányító rétegével s módot kell nyújtanunk arra, hogy szempontjaikat kifejtessék a magyar közvélemény előtt is. Eppen ezért hangsúlyozzuk, hogy a szellemi közlekedést semmiképp sem meríti ki az arányos iskolapolitika, egy-két nemzetiségi sajtóorgánium, nemzetiségi hírszolgálat, vagy egy-egy helyszíni közvetítés. Rendkívül jelentős a magyar közvélemény érdeklődésének felkeltése nemzetiségeink sajátos kultúrmunkája iránt és szellemi orgániumaink, társadalmi és tudományos egyesületeink, színpadunk, rádióink és nem utolsósorban sajtóink egyetemes magyar érdeket szolgál akkor, ha megértően és támogatónak foglalkoznak nemzetiségeink politikamentes szellemi megnyilvánulásaival. Ehhez természetesen a társadalmi és faji előítéletek végső csökevényeinek felbontása, elűntetése kell, ami elsősorban nemzeti feladata szellemi vezető rétegeinknek. A könyvkiadás terén is meg kell nyilatkoznia ennek a kétségtelen jószándéknak és a szellemi együttműködés jövő talaját munkáló törekvésnek. Mégpedig kettős irányban: adjunk ki magyar nyelven, tekintet nélkül a közönségsikerre, azaz az üzleti számításra, egyes sikerültebb, nemzetiségi íróktól származó műveket s jelentessünk meg számos munkát és színművet nemzetiségi nyelven irodalmi termésünk javából. Ezeknek a kiadványoknak minden esetben tartalmazniuk kell a közös történelmi helyzetre és közös multira vonatkozó utalást, anélkül, hogy ez a szempont a művészi jelleg rovására menne és az ilyen szellemi megnyilatkozásokat propagandázóvá tenné. Kívánatosnak tartanók a magyar és nemzetiségi írók kapcsolatának felvételét, kultúracsereit, találkozókat.

Igy oldja majd fel — ha magunk is így akarjuk — a társadalmi érintkezés széleskörű kapcsolatának felvétele a népi rétegek tartózkodását, a szellemi közlekedés munkatervé pedig a szellemi vezetők bizalmatlanságát és külföldi út keresését. S ha ennek a társadalmi és szellemi bekapcsolódásnak feltételeit megalapozzuk, jelentős mértékben közlekedünk a kisebbségi lélektan alapvető célkitűzéséhez, az együttműködés megvalósításához.

4. GAZDASÁGI KISEBBSÉGPOLITIKA

A gazdasági kérdés szociális probléma, amnyiben kapcsolatos nemzetiségeinkkel, amennyiben azok jelentős hányadát teszik az ország összlakosságának s mint ilyenek joguk van hozzá, hogy arányos részt kapjanak a gazdasági munkaalkalmakból és vállalkozási lehetőségekből. Ezen a ponton gazdasági politikánk bevált, százados eredményekkel igazolt klasszikus álláspontot tesz magáévá: nyelv és nemzetiségekre való különbség nélkül ad munkaalkalmat a nemzetiségi munkavállalónak, enged vállalkozási lehetőséget a nemzetiségi vállalkozónak. Nemzetgazdaságunk tehát elveti a viszonylagosság elvét s mint a magyar állameszméhez méltatlant, azzal helyezi meg legszemléltetőbben az egykori utódállamok sovén gazdaságpolitikáját, hogy nem tesz különbséget magyar és nemzetiségi munkás, illetőleg munkaadó között, ha azok egyébként a törvényes feltételeknek megfelelnek. A sokat hangsúlyozott arányosságunk elve ezen a téren viszont kötelezően előírja, hogy a magyar népi és munkásrétegek terhére semmi néven nevezendő külön gazdasági kedvezményt ne élvezzenek a nemzetiségek,

mert a nemzetiségi probléma lélektani és szociális megoldása ezzel össze nem egyeztethető. Az a korszak, amelyben a nemzetiségek politikai igényeit aránytalan gazdasági kedvezményekkel igyekeztek leszerelni, végzetesen megbukott s a történelmi mérlegen igazolást nyert, hogy ezek a túlzott gazdasági kedvezmények, melyek a föld és bankpolitika terén, kivált Erdélyben ütözködtek ki, a századfordulón csupán arra voltak alkalmasak, hogy a magyarság anyagi helyzetét megrendítve, gazdasági síkon is elmélyítsék az ellentéteket. A gazdasági kisebbségpolitikának tervszerűnek és igazságosnak kell lennie, munkatervében az államalkotó magyarság gazdasági igényeinek kielégítésével s az arányok kategorikus betartásával. Így megadjuk népünknek azt, ami őt joggal megilleti és nemzetiségeinknek, ami nekik számáranyuk értelmében jár s ezzel az leegyszerűsített, de egyedül becsületes eljárással elejét vesszük a felesleges bonyodalomnak. Természetesen az egykori kisebbségi magyaroktól jogtalanul kisajátított ingatlanokat, — legyen az föld, vagy üzem — melyeket legtöbbször magyarelles politikai érdemek jutalmazására használtak fel a megszállók, vissza kell téríteni eredeti tulajdonosainak, illetve ezek törvényes örökösökének, ami a magyar jogszolgáltatás természetéből következik.

Az új magyar szociálpolitikának fokozott figyelemmel kell lennie arra, hogy a peremterületek gazdasági élete ne lanyhuljon el az új határok miatt bekövetkezett piackiesések és a jelentős elvándorlás következtében. Épp így módot kell nyújtania arra is, hogy nemzetiségi tömegeink háziipari szövetségi útton vagy egyéb módon arányos támogatásban részesüljön, de nem az államalkotó magyarság hasonló érdekeinek rovására, hanem ezekkel párhuzamos arányban s a mezőgazdasági és ipari munkásberek tekintetében se legyen semmiféle eltolódás magyar és más ajkú munkaerő között.

Az elmondottakban rövid vázlatát óhajtottuk adni azoknak a szempontoknak, amelyek szükségszerűen beletartoznak a kisebbségi lélektan körébe. A felsorolt feladatok történelmi, szellemi-történelmi, társadalmi, politikai és gazdasági kérdéseket egyaránt érintenek, egészükben pedig egy új emberi magatartás kialakítását célozzák.

Amióta az újjárendezés európai folyamata hazánkat Középeurópa, sőt Délkelet-Európa központi államává tette, korszerű nemzetiségi politikánknak is hatványozottan kell kivennie részét ebből a történelmi felelősséggel járó nemzetépítő munkából. Kétségtelen, hogy sok mindent újból kell kezdenünk és másképpen, hogy államszervezetünk ne tekintse többé teherként a nemzetiségeket s közvéleményünk aggodalmát eloszlassuk abban a tekintetben, hogy a nemzetiségi kérdések bizonyos körülmények között reálképtől lehetnek államiságunk teljes kibontakozásának.

Számtalan előítélettel, idegenkedéssel, tartózkodással s a multira hivatkozó bizalmatlansággal találkozunk mind a két oldalon. Bizonyos azonban, hogy legjobb hitünk és tudásunk szerint kívánjuk végső nyugvópontjára juttatni a magyarországi nemzetiségek ügyét és ezeknek az államalkotó magyarsághoz való viszonyát. Tudatában vagyunk annak, hogy többé-kevésbé önálló nemzeti életet élő népcsoportok kerültek a történelmi jog alapján vissza a magyar életközösségbe s mindannyiunk célja, hogy ezeknek a jelentős tömegeknek ne csak földrajzi helyzet legyen az új államkeret, hanem megélhetést, szellemi és gazdasági fejlődést biztosító otthon: egy haza, melynek különböző ajkú népei testvéri közösségben találkoznak a magyar nemzeteszmé alapján.

Ezt a társadalomnevelő és kiegyenlítő, együttműködésre szólító és egybehangoló szellemi küldetést kívánja betölteni a kisebbségi lélektan, mely ebben az értelemben nem segédtudománya többé a kisebbség-tudománynak, mint a statisztika, néprajz vagy szórványkutató, hanem a kisebbségi jogtudománnyal egyenértékű ágazata, melynek öntudatos művelése és feltételeinek megvalósítása a magyarországi nemzetiségi kérdés végleges megállapodására vezethet.

Kemény Gábor

Erdélyi Tibor három verse

PICI PIROS FOLTOK

Itt is, ott is, mindenütt
pici, piros foltok.
Elöttem térkép,
színes papiros:
a Tisza—Dunaháta,
Erdély, a Felvidék,
a délvidéki róna
tisza tűzpiros.

Itt is, ott is, mindenütt
tűzszínű, lángoló,
pici, piros foltok.
A világ teremtője
Szibériába, Kanadába,
Belgiumba, Fokföldbe,
Ohioba, Újzéländba
pici, piros tűzeket oltott.

Itt is, ott is, mindenütt
pici, piros foltok:
soha nem is voltak
tűzesebbek, szebbek,
mint a hazahívó,
mint a hazavágyó,
világot színező
szent magyar vércseppek.

Erdélyi Tibor

TERKÉP ELŐTT

Egy vörös vonal
új határt mutat.
Kettészeli hegyet,
folyót, meg utat,
átvág a rónán, csendes tanyákon
s nékem a csúnya
vörös vonalat
sírova kell néznem,
könnyek közt látnom...

Határ. Új határ!
— Hát lehet határ
egy nyíló virág?
Egy varjúfészék
aszott jegenyén?
S mi túl van azon
már nem az enyém?
Lehet-e határ
egy rossz barázda
szürke göröngyű?
Locsogó patak
fel-felcsillanó
vízcseppje, gyöngyű?
Lehet-e határ
fűszál a réten,
lehet-e határ
csillag az égen,
Ja az erdőben,
országem, falvám,
mely lombhullóskor

a szelek szárnyán
búsongva mesél
egy nagy hazáról,
hol szállni, szállni
bátran lehetett? ...

S egy vörös vonal
— oly mindegy neki —
szív és könny nélkül,
bátran, vakmerőn
rohan át falun,
nagy hegyen, vízen,
réten, mezőn.
— Késő bánat!
Könny sem segít már:
ez a legújabb,
bús, magyar határ ...

Erdélyi Tibor

EGYETLEN HAZA

Csuka Zoltánnak meleg barátsággal

Ehhez a földhöz kötözött sors.
És foglyul ejtett a könnyekkel sózott
szép fehér kenyér.
És ideláncol a vér
és nem enged el innen
a szó, a beszéd.
S a szerkesztésztört
sok millió magyarnak
az Isten se kegyelmez,
mert nincs más hazája:
csak egyetlen, csak ez!

Ideköt a gond is,
a munkátlanság, robot,
sirhalom és viskó,
mely rémes viharokban
pusztult, megkopott.
Ideköt a rög is,
melyet könnyzapor,
vér és verejték áztatott
és amelybe keresztet ültetett
a sors kemény keze.
Jól ácsolta meg!
Nehezen korhad a fája,
és ezért minden, de minden hiába,
mert megmásíthatatlanul
fogvatart, kötöz, nem ereszt
ez a bús, kemény magyar kereszt.
Haza csak egy van!
Nincsen több!
És mindegy, hogy sorsomat
lator módjára
vagy Krisztusként viselem,
ehhez a földhöz kötözött a sors:
ennek a keresztjét hordom
szűnős-szüntelen.

Sopron, 1935. november 9.

Erdélyi Tibor

Magyarország és a nemzetiségek

A világtörténelem jelenleg folyó legnagyobb háborújának sodrában minden nemzet tragikus világosságban látja maga előtt sorsdöntő kérdéseit. Mindnyájunknak tudatában van, hogy a mostani háború olyan irtózatosságot és anyagi pusztulást hagyhat maga után, amelyet csak az erősek viselhetnek el és amely pusztító örvényen keresztül csak a saját erejükben bízó nemzetek menthetik át értékeiket a jobb jövőre.

Nemzetünk minden fia ezzel a gondolattal végezze napi munkáját. Ha valaha szükség volt arra, hogy ez a nemzet, a mi magyar népünk megőrizze és fokozza erejét és összekovácsolt egységben nézzen az ismeretlen jövő elé, akkor erre ma az Úr 1942. esztendőjében és az ezután következő években valóban szükség van.

Magyarságunk egyik sorsdöntő kérdése, amelynek megoldatlansága kevésbé súlyos időkben már két ízben vitte közel hazánkat az összeomláshoz: így az 1849. és 1919. években; a nemzetiségi kérdés.

Ha ezt a problémát szemügyre vesszük, tesszük ezt egyedül annak a magyar érdekek teljes figyelembevételével, hogy a jelenlegi világválság kulminációja a haza nemzetiségeit kielégített állapotban, né pedig olyan nyugtalanságban találja, amilyen őket 1849-ben és 1919-ben a magyarság ellen vezetete.

A magyar nemzet és a haza nemzetiségei között a megértő együttműködés ezért annyira érdeke az államfenntartó magyar népnek, mint amennyire minden nemzetiségűnek.

Tanulmányomnak ennél az alapvető tételénél gróf Széchenyi István örökérvényű gondolataihoz kell visszatérnem. Szekfű Gyula erre vonatkozólag a következőket mondja.

„Széchenyi a magyarság sorsán csüggedve soha el nem felejté, hogy e hazában más népek is lakoznak, melyeknek sorsa bizonyos körülmények közt elválhat a magyartól. Erre céloz aggodalma, nehogy a túlhív, a nemzeti szenvedélyek „sírba süllyesszék, ha nem is a négy folyóközti országot — mi közt igen nagy a különbség s erre vigyázatok, — de mindenesetre a magyar vért.“ Azaz a magyar faj elhanyagolása még nem jelenti szükségképp az országot lakó egyéb népfajoknak pusztulását, melyek külön faji egyéniségek lévén, sorsuk is függetlenné válhat a magyartól.”

Mielőtt a magyarságnak a nemzetiségekkel való kapcsolatát közelebbről érintenők, néhány még ma is tisztázatlan fogalom kérdésében kellene álláspontunkat kifejeznünk. Ezek a fogalmak az anyanyelv, a faj, helyesebben a fajta, a nép, végül a nemzet.

Nézetünk szerint az anyanyelv adottság. Valamely anyanyelvhez tartozás nem jelent többet, mint annyit, hogy az illető személy egy meghatározott nyelven beszél leginkább és leghatározottabban. Ez a fogalom tehát a szóbanlevő egyén elhatározásával nincsen összefüggésben.

A fajhoz, illetve a fajtahoz tartozás hasonlóképpen független az egyén elhatározásától. A fajta jelenti azoknak a személyeknek az összességét, akiket vérségi kötelék fűz egybe.

Az előbbi két fogalomhoz, az anyanyelvhez és a fajtahoz hasonlóan a nép, népiség nézetünk szerint szintén adott. Az, hogy valakit a magyar, a német, a szlovák néphez tartozónak tekintünk, véleményünk szerint nem az illető személy óhaján alapszik, hanem azon a körülményen, hogy a kérdéses személy bizonyos kultúrközösséghez tartozik. Az ilyen népi kultúrközösség lényeges elemei között az azonos nyelv, a vérségi kapcsolatot is megtalálhatjuk ugyan, ezek a tényezők azonban nem szükségképpen elemek.

A most tárgyalt három fogalom rokonszerű, mert nincsenek összefüggésben az egyén elhatározásával.

Éppen ezért teljesen elütő az anyanyelv, a fajta és a nép fogalmaktól a magyar nemzetfogalom.

Mit jelent a magyar nemzethez tartozás? Jelenti azt, hogy minden anyanyelvi, faji, népi adottságtól és más tulajdonságoktól függetlenül *magyar az, aki magát magyar-*

nak vallja, aki ennek a nemzetnek erkölcsi és politikai célkitűzéseivel jónak és rossznak magát azonosítja, aki a magyar életfelfogást őszintén a lelkében is magáévá teszi.

A mi nemzetfogalmunk eltér a mai német szemlélettől, amely a faji és anyanyelvi köteléken alapuló népet tekint politikai tényezőnek; a mi felfogásunk azonban régi örökségünk, amelyhez, mint magyar sajátosságunkhoz, mindig ragaszkodunk.

A most vázolt nemzetfogalomnak témánk keretében okoszerű következménye az, hogy valamely nemzetiséghez tartozásnak is egyedüli alapja a szóbanlevő személynek minden befolyástól mentesen kinyilvánított akaratelhatározása; nevezetesen az, hogy ő németnek, szlováknak, románnak vallja-e magát.

Az európai színvonalon álló ősi magyar álláspont nem ismeri ezért sem a névelemzést, sem a fajkutatót, sem pedig a származás utáni keresgélést, hanem mindenkit ahhoz a nemzetiséghez számít, amelyik nemzetiséghez tartozónak magát az illető egyén tekinti.

Ennél az általános elvénél magyarságunk védelmében egyirányban már kivételt tettünk: ez a zsidó nemzetiség helyzete, amely nemzetiséghez tartozást kizárólag faji szempontból kell elbírálnunk.

Szükségesnek véljük ezzel kapcsolatban a névváltozás formájában jelentkező nemzetiség változtatásra utalunk. Ne fájjon az, ha valaki ismét felveszi idegen nevét, mert vajjon a magyarságnak jelent-e értéket az, aki a körülmények hatása alatt nemzetiségét esetleg külső előnyökért cseréli?

A nemzet és a nemzetiség fogalmának megvilágítása után le kell szögeznünk, hogy államunk, a szentistváni magyar királyság nem nemzetiségi állam, hanem a magyar nemzet állama, amelyben a magyar nemzet mellett élnek a nemzetiségek.

Mi vagyunk ennek az államnak fenntartói, vezetői, kötelesek vagyunk tehát ezt az államot úgy irányítani, hogy abban nemzetiségeink is megtalálják boldogulásuk lehetőségét. Természetesen elvárjuk a nemzetiségektől, hogy ők is közreműködjenek a közös haza felvirágoztatásában. Ez a közreműködés ne csupán a szentistváni gondolat elismerésében, vagyis abban álljon, hogy ebben az államban miénk a vezetőszeren, hanem a pusztán lojalitáson felül nemzetiségeink a maguk sajátos népiségükben munkálkodjanak velünk együtt.

A jelen kis tanulmány bevezető részét ennek a talán soha el nem érhető erkölcsi feladatnak rövid válaszával zárom be. Ezek után szeretnék arra rátérni, hogy nézetem szerint a nemzetiségi kérdés ma milyen okból és mennyiiben tekinthető országunk egyik legfontosabb problémájának.

Magyarország jelenlegi nemzetiségi helyzete négy szempontból különbözik az első világháború előtt fennálló régi Magyarország nemzetiségi állapotától.

1. A húszéves távollét után visszatért nemzetiségeink egyrésze eddig népiségének megfelelő államban élt és időközben nagykorúvá vált. A bevezetőben megkíséreltük tisztázni a nemzet fogalmát. A nélkül, hogy erre újból visszatérnénk, kifejezzük azt a nézetünket, hogy a mai Magyarországon igen kevesen vannak a szlovákaik, ruszinaik, németaik magyarok, ellenben vannak szlovákok, ruszinok, németek.

Hozzá kell tennünk ehhez azt, hogy az első világháborút megelőző időben német nemzetiségi kérdés — az erdélyi szász kérdéstől eltekintve — úgyszólván nem volt. Ma viszont a németiség jó része népiségének megfelelő sajátos életet kíván élni.

2. A Trianon előtti időben a monarchia léte az osztrák és magyar kettősségen alapult. Ehhez képest — elszórt jelenségektől eltekintve — ebben az időben a monarchiának nagyhatalmi helyzete támogatta Magyarország nemzetiségi politikáját, amely politikában ennek következtében külpolitikai szempontokra akkor nem kellett tekintettel lenni.

Ma középállam vagyunk. Valamennyi nemzetiségünk mögött ott áll valamelyik szomszédállam. Egyik nemzetiségünk, amelynek jogait immár nemzetközi szerződés is biztosítja, azonos népiségű Európa legnagyobb hatalmának népével.

3. Az első világháború előtt az összefüggő, vagy a részben összefüggő területen élő magyarság egészben Magyarországon élt. Ezzel szemben a mai Magyarország területén kívül még mindig van kisebbségi sorsban magyarság, még pedig olyan államokban, amelyeknek népével azonos nemzetiségek nálunk is élnek. Nemzetiségi politikánkban tehát a határainkon kívül élő magyarság sorsára is figyelemmel kell lennünk, mert a szomszédállamok a reciprocitás elvét hangsúlyozzák és követik.

4. A magyar nemzetiségi politikáról a Trianont megelőző időben az ellenséges országok közvéleménye előtt — magyar lelkismeretünk szava szerint igaztalanul — igen rossz ítélet alakult ki. Ez az ellenséges propaganda hatása alatt a II. világháború óta újból fellángolt. A magyarországi németiség felébredése óta viszont Németországban és a német győzelem folytán létrejött államokban, nemzetiségi politikánkról hasonlóképpen kevés esetben nyilatkoztak teljes elismeréssel.

Hideg tárgyilagossággal le kell tehát szögeznünk, hogy az egész világon rajtunk kívül alig van nép, amely meg volna győződve arról, hogy nemzetiségi politikánk megfelelő és megfelel a magasabb erkölcsi elveknek, vagy a politikai józanság követelményeinek.

Az előadott négy szempont logikusan ahhoz a nézethez vezet bennünket, hogy a nemzetiségi kérdés súlyosbodott és jelenleg talán meg sem oldható, hanem emberi számítással átfogható jövőben mind belpolitikai, mind pedig külpolitikai tekintetben súlyos teherterhelésként marad.

Figyelemmel arra, hogy ennek a kérdésnek súlyossága már 1849-ben és 1919-ben is komoly tényezője volt válságos helyzetünknek, ennek a rendkívüli mértékben megnehezült kérdésnek kielégítő megoldása érdekében nehéz és kényes feladatokkal kell megbirkóznunk.

Azok előtt, akik a nemzetiségi kérdéssel akár tudományosan, akár hivatalból, akár azon kívül foglalkoznak, többféle út mutatkozik, amelyen járva célhoz lehet jutni.

Vegyük szemügyre ezeket a megoldási terveket és bíráljuk meg azokat abból a szempontból, hogy a mai időkben alkalmazhatók-e és ha igen, mekkora mértékben.

Egyik ilyen eszköz az asszimiláció. Az asszimilációnak két fajtája ismeretes. Az eszközeiben nem válogató, erőszakos asszimiláció, amelynek alkalmazására a román és délszláv állam iskolapéldát alkotott. Ezekben az államokban a névelmezés, az iskolák bezárása, a gazdasági tönkretétel, a kétszeres megadóztatás, a vallás elvétele voltak a legemberibb eszközei annak a nemzetiségi politikának, amelynek a célja a magyarságnak akár asszimiláció, akár megsemmisítés útján történő eltüntetése olyan földről, ahol a legősibb lakó volt.

Az asszimiláció másik formája a szelid nyomás, douce violence, amit inkább a csehszlovák állam ismert és amely az előbbtől lényegében abban különbözik, hogy a kisebbségek elnyomására a nyugati kultúra által egészen el nem vetett enyhébb eszközöket vesz igénybe. Ezeket is humánusabban alkalmazza, ellentétben a másik két állam balkáni eljárásával. Célját tekintve azonban a cseh nemzetiségi politika is azonos volt a szerbvel és románval: a magyarság megbontása, egy részének felszívása, más részének fokozatos megsemmisítése.

Az asszimiláció bírálatába — úgy érzem — részletesen nem szükséges belebocsátkozni. Ellenszegül ennek az eszköznek a magyar kultúra európaisága, a magyar nép uralma természete, amely ebben a kérdésben is erkölcsi mértékkel mér és Széchenyi szavaival azt mondja, hogy — „tartsa meg az anyanyelvét mindenki”; hogy „nem lehet a földön oly alávaló nép, amelynek kitörlése az egész emberiségre, sőt az egész alkotásra nézve ne volna veszteség”, ezért „a nemzetiség isteni mű”.

Ha volnának olyanok, szerencsére igen kevesek, akik szerint a politikában az erkölcsi elveket nem kell mindig föltelezőnek tekinteni, ezeknek szíves figyelmébe ajánljuk a történelem folyamán és a közelmúltban már igen sokszor bebizonyított tapasztalatot, hogy minden kényszerű asszimilációs törekvésnek éppen ellentétesek a következményei, mint amit rövidlátó alkalmazói rosszul értelmezett hazafiságukban elérni szerettek volna.

Ismét a legnagyobb magyar ígééhez fordulunk.

„Ha valaki magyarul tud, magyarul beszél, innen következik-e, mikép neki ezért magyarrá is kellett volna átalakulnia? Még ha az egész világ megtanulna is magyarul csevegni, fajtánk akkor sem lenne mentve, sem feldicsőítve. Nyelvet, nemzeti sajtóságot ily felette könnyű szerrel még csak biztosítani sem lehet, annál kevésbé szilárdabb s társabb alapokra állítani, minthogy — és itt különös figyelemre esedezem — a szólás még koránt sem érzés, a nyelvnek pengése koránt sem dobogása még a szívnek, s e kép a magyarul beszélő, sőt legékebben szóló is koránt sem magyar még”.

Vagy idézzük talán egyik vezető erdélyi tanügyi férfiú szavait, aki a következőképp vázolta az 1914. év előtt az erdélyi felekezeti román iskolákban folyó jámborszándékú törekvéseket.

„A gyakorlatban a nemzetiségi felekezeti iskolák a magyar nyelvből vajmi keveset, a magyar szellemről éppen semmit sem tanítottak. Néhány szó az iskolai bútorokról, egy-két frázis Árpádról, egy-két hazafias rím, ennyi volt mindössze. Nagy hibája volt ennek a kornak az a ferde felfogás is, amely azt hitte, hogyha egy nemzetiségi tanult és tudott pár magyar szót, már akkor az magyar, vagy legfeljebb is magyar érzelmű. A megszállás első napjai bebizonyították, hogy ez a nyelvi készség nem jelent semmit. Ma már minden értelmes ember tudja, hogy elsősorban maga kell megtanulja annak a népnek a nyelvét, amelynek vezetését rábízták és nem megfordítva.”

Az asszimilációs törekvések ellenhatása az elnyomott nemzetiségek szervezkedéséhez, az egy államban élő több nemzetiség összefogásához vezet, ahonnan a csehszlovák és délszláv állam esetében az állam felrobbantásában jelentkezt a végső eredmény.

Ugy érzem, hogy a fentebb előadottak elegendők annak a meggyőződésnek kialakításához, amely szerint az asszimiláció minden eszközt kerülni kell, mert ez ellene van az erkölcsi normáknak, de nem helyesli ezt a józan politikai megfontolás sem.

Említettük, hogy a magyar nemzetfogalom mindenkit a magyarsághoz tartozónak tekint, aki szabad, önkéntes elhatározása alapján magát lélekben is magyarnak tartja.

Ebből a felfogásunkból az asszimilációval kapcsolatban következik, hogy a magyarság nem taszítja el magától azokat, akik jón és rosszban sorai között kívánnak élni, oda felvételüket kérik. Így az idegen népiségű személyeknek az önkéntes magyarosodása előtt fennálló akadályokat elhárítjuk, azonban a magyarság sorai közé senkit sem kényszerítünk. Ilyen értelemben ismerhetjük el csak az asszimilációt, helyesebben az önkéntes asszimilálódást.

Az asszimiláció mellett a nemzetiségi kérdés másik, egészen újszerű megoldásának látszik a lakosságcsere, illetve esetünkben a kitelepítés. Népeseréről nálunk azért nem lehet szó, mert azok a magyarok, akik visszatelepítés szempontjából számba jöhetnek s a szentistváni területen kívül élnek, oly csekély számúak, hogy a helyükbe a visszatelepítés arányába kitelepíthető idegen nemzetiségűek hazánk nemzetiségi struktúráján alig változtatnának.

Igy tehát legfeljebb a kitelepítésről lehet szó. E kérdés tárgyalásánál azonnal előre kell bocsátanunk, hogy nemzetiségeink a kitelepítés gondolatától általában idegenkednek, ennek következtében csakis kényszerű kitelepítés jöhet tekintetbe.

Mivel a kitelepítés külföldi állam szuverenitása alá tartozó területet feltételez, e megoldás további nehézsége az, hogy nemzetközi megállapodásnak kell megelőzni. Itt bukkanunk azután újabb akadályra, nevezetesen arra, hogy a

kiköltöző lakosság vagyonát, elsősorban annak ingatlanait a magyar államnak esetleg meg kell téríteni. A megtérítendő vagyon viszont igen jelentős lehet és nagy terhet róhat a háború után következő súlyos időkben az ittmaradó, túlnyomó többségében magyar lakosságra.

A most említett gazdasági szempontot annál inkább nagyjelentőségűnek kell tartanunk, mert nemzetiségi vidékeinken azt tapasztalhatjuk, hogy ezeknek a területeknek a magyarjai közül sokan a nemzetiségi kérdés megoldását elsősorban a kitelepítésben szeretnék látni.

Ha már most figyelembe vesszük, hogy a szentistváni Magyarország területén több millió olyan nem magyar lakos él, akiknek a Dunavölgyből eltávolítása egyesek előtt kívánatosnak látszik, akkor rá kell eszmélnünk arra, hogy a kiköltöző lakosság vagyonának megtérítése mekkora terhet jelent az ittmaradó magyarságra.

Különös figyelembe kell részesíteni azt a szempontot is, hogy a kitelepítés maradéktalan megvalósítása hazánk népsűrűségét jelentékenyen csökkentené, hiszen a távozó lakosság az ország lakóinak esetleg egyharmadát is elné. Magyarország népsűrűsége tehát a környező államok népsűrűsége alá szállana. Ha már most visszagondolunk nemzetiségeink bevándorlásának történelmére, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a bevándorlás elsődleges oka a környező területek nagyobb népsűrűsége és a szentistváni területnek munkaerőben mutatkozó szegénysége volt; vagyis a kitelepítés olyan állapotot idézett elő, amelyhez hasonló helyzet adott okot mai nemzetiségeink nagyobbarányú beköltözésére.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban még csupán arra szeretnék rámutatni, hogy a kitelepítés sorrendje sem lehet közbűs, mert a nemzetiségeinkkel együtt töltött több évszázados múlt világosan megmutatta, hogy melyek azok a nemzetiségek, amelyek a szentistváni gondolat jegyében hajlandók voltak és lehetnek együttműködésre és melyek azok, amelyeket nemzetiségi engedmények nem tesznek erre az együttműködésre őszintén hajlandóvá.

Nem kívánunk e részben bővebb fejtegetésekbe bocsátkozni, de nézetünk szerint nem szabad a szabadságharc és a Trianont megelőző összeomlás tapasztalatai alapján elfelejtenünk, hogy a veszélyben és elhagyatottságunkban egyetlen nemzetiségünk a német volt, amely ráébredt a magyarsággal való sorsközösségének tudatára.

Végig tekintve mindazon, amit a kitelepítés kérdésével kapcsolatban elmondottunk, legyen szabad annak az álláspontunknak kifejezést adni, hogy nézetünk szerint hazánk nemzetiségi struktúrája a jövőben lényeges változáson nem megy át.

Az asszimilációt és a kitelepítést, mint a nemzetiségi politika eszközeit számba vettük és ahhoz az eredményhez jutottunk el, hogy az igaz magyar érdeket szolgáló nemzetiségi politikának az előbbi nem szabad igénybe vennie, a kitelepítésre pedig — bármennyire is kedvező megoldásnak látszik is — az adott nehézségeket figyelembe véve, csak igen csekély mértékben lehet számítani.

A magyarság számára, mint a szentistváni ország legnagyobb és kultúrájánál fogva is vezetésre hivatott népe számára az erkölcsi normákon felül a józan politikai belátás is azt a nemzetiségi politikát ajánlja, amelyet Szent Istvántól kezdve minden nagy magyar hirdetett és követett, aki a magyar életet reális talajon állva figyelte és aki sohasem kergetett hiú illúziókat.

Széchenyi, Deák, Eötvös, Tisza István és Teleki Pál nemzetiségi politikája jelenti azt, hogy ez az állam nem nemzetiségi állam, hanem a magyar nemzet állama. Jelenti azt, hogy ebben a hazában számáranyunknál, kultúránknál, erőnknel és az ezeréves múlt tapasztalatainál fogva ránk hárul a vezetés joga és terhe.

Jelenti azonban azt is hogy nemzetiségeink jogos népi igényeit őszintén és minden hátsó gondolat nélkül ki kell elégítenünk abból a célból, hogy a velük való együttműködés alapját a magunk részéről biztosítsuk. Ezzel kapcsolatban ismételtelen vagyok bátor arra rámutatni, hogy a nem-

zetiségekkel való együttműködés nem csupán az ő érde- kük, hanem egyenlő mértékben a miénk is.

Vezetői hivatásunkból és a most említett tényből néze- tünk szerint azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az együtt- működés felé a kezdeményezésnek tőlünk kell kiindulnia és az erre a célra irányuló határozott, tapintatos és szívós tevékenységünknek nem szabad törést vagy szakadást szenvednie.

Ennek ellenében nemzetiségeinktől elvárjuk nem csupán a lojalitást a magyarsággal szemben; nemcsak azt, hogy a kárpátmedencei első helyünket elismerjék, hanem ezenkívül meghívjuk őket a haza közös érdekű építómunkájához, el- hátrítva mindazokat az akadályokat, amelyek ez előtt ma még találhatók.

Véleményünk szerint a most vázolt gondolatokat, ame- lyek szentistváni hagyományokon alapulnak, minden ma- gyar ember őszintén elfogadja. A félreértések és súrlódási lehetőségek annál a határvonalnál keletkeznek, amely a nem- zetiségek jogos népi igényeit azoktól a túlzó kívánságoktól elválasztja, amely kívánságoknak teljesítése már az állam egységét, vagy a magyar nemzet érdekeit veszélyeztetné. Kétségtelen, hogy ennek a határvonalnak megállapítása a gyakorlati élet szövevényeiben rendkívül nehéz. Igen nyo- raos érdek fűződik ahhoz, hogy minden magyar emberben, aki bármely feladatának elvégzése közben nemzetiségi ter- mészetű ügyekkel kerül kapcsolatba, ez a határvonal mind világosabban kirajzolódjék. A jogos népi igények és a ma- gyar érdeket sértő túlzó törekvések között annál is inkább szükséges éles választalat vonnunk, mert ennek ismerete a legkisebb jelentőségű nemzetiségi ügy helyes elintézéséhez is elengedhetetlen.

Ennek a tanulmánynak szűk kerete nem teszi lehetővé, hogy a most említett kérdésnek részletes taglalásába bocsát- kozzunk; ezért pusztán néhány példa megemlítésre szorít- kozunk.

Nyilvánvalóan jogos népi kívánság az, ha a nemzeti- ségi szülők gyermekeiket anyanyelvükön kívánják oktatás- ban részesíteni. Ennek a kívánságnak a teljesítése tehát minden tekintetben indokolt.

Szerény véleményünk szerint általában minden olyan esetben, amelyben magyar érzésünk esetleg tiltakozik egyes nemzetiségi ügyek elintézése ellen, ugyanakkor azonban eszünk és józan belátásunk szinte tudat alatt azt súgja, hogy az illető népi igény jogos, Széchenyinek szinte elérhe- tetlenül magas erkölcsi alapon kijelentett gondolata legyen eljárásunk irányítója.

„Ha van is oly hű, oly őszinte magyar, mint én, akár- hány, nálamnál őszintébb és hübb egy sincs, erre esküszöm: ezért mégsem tudom feledni, — és ezt minden csepp vérem- ben érzem, — hogy önálló halhatatlan lelkű, szabad lény vagyok, ki előtt halandó lényem porban áll, s ezért hallgat- nia kell bennem a magyarnak, ha annak vágyai az igazsá- gos emberrel jutnak ellentétbe.”

Az élet a közigazgatás mai nagy szerepe következtében szinte minden apró elhatározásunk keresztülvitelét valamely hatósági eljárás lefolytatásától teszi függővé. Mennyire hely- telen és a magyarságra nem előnyös, hanem hátránnyal jár az a — hála Istennek elenyésző jelenségként tapasztalható — „csak azért sem” magatartás, amely egyes nemzetiségi természetű apró egyéni kérelmek teljesítését megtagadja, vagy az elintézését az idők végtelenségéig elhúzza.

Nem kétséges, hogy egyes helyeken nemzetiségeink ré- széről túlzó, sok esetben agresszív magatartás nyilvánul- raeg. Nem célunk ilyen esetek ismertetésével bizonyos vidé- keken fennálló egyébként is izgatott hangulatot fokozni. Szükségesnek tartjuk azonban, hogy ezzel a kérdéssel kap- csolatban érintsük azt a sokszor hallható kijelentést, mintha nemzetiségeinknek több joga lenne ebben az országban, mint nekünk magyaroknak.

Ez az állítás nézetünk szerint nem alapos. Az ilyen rognnyilatkozásoknak okát talán abban lehet keresni, hogy ebben az országban nemzetiségi különbség nélkül minden magyar állampolgár azonos jogokat élvez. Ez a körülmény azonban egyáltalán nem helytelenítendő, mert amint a fen-

tieken bátrak voltunk előadni, nézetünk szerint a nemzetiségi kérdés megoldásának ez az egyedüli útja.

Sok esetben tényleg előfordul, hogy egyes nemzetiségi községek lakói gazdasági téren nagyobb eredményeket érnek el. Ennek az oka azonban nem az, hogy az illető nem magyar lakosok több jogot élveznének, mint mi, hanem az, hogy szervezetbe tömörültek és ennek erejével nagyobb sikerrel vesznek részt a gazdasági harcban, mint más községek egyedülálló magyarjai. Ezekért a hibákért azonban ne hátrítsuk el a felelősséget magunktól, hanem siessünk magyar véreink támogatására és akkor az eredmény gazdasági téren sem marad el.

A nemzetiségi sérelmekre utalás nem lenne teljes, ha a sérelmek esetében követendő eljárásnál nyomatékosan nem mutatnánk rá arra, hogy nemzetiségi provokációra nem szabad provokációval felelni.

Az ilyen eljárás ugyanis hasonlít az önbíráskodáshoz, amit alkotmányos gondolkodásunk elvet.

Másrészt azonban lehetőséget nyújt újabb provokációra és azt a veszélyt eredményezheti, hogy a sérelmeknek így folyamatossá váló sorozatában végeredményben elhonnályosodik, hogy a sérelmes magatartás tulajdonképpen honnan indult ki, azért ki a felelős és így a felelősségnek a terhe esetleg áthárul a kevésbé hibás fél vállára.

A nézetünk szerint helyes magatartás vázolásával is igyekeztünk az egyedül célravezető nemzetiségi politikának magyar szempontból való helyességét és szükségességét alátámasztani. Ezt a népi jogok biztosítását hirdető álláspontunkat most még Kossuth Lajos példájával szeretnénk meg erősíteni.

Szekfü Gyula a Három Nemzedékben említést tesz az első és a második Kossuthról.

Az első Kossuth a szabadságharc előtt a magyar ábrándokra tekintve azt hitte, „hogy a magyarnak csak akarnia kell, s az ország egész népességét magyarrá teheti iskola és liberális közigazgatás eszközeivel. E meggyőződését meg nem rendítették sem Széchenyi vesztjósító jalkiállításai, sem a nemzetiségek ellenállása, mely utóbbi pedig eléggé bizonyította a bennük rejlő önálló vitalitást. Így jött a katasztrófa, vele a fordulópont Kossuth felfogásában, a második Kossuth Kiutahíában 1851-ben készített magyar alkotmánytervezetében a nemzetiségi kérdést korábbi felfogásával homlok egyenest ellenkezében oldja meg”.

„Javasolja, hogy minden község és vármegye maga határozza meg hivatalos nyelvét, adminisztrációban úgy, mint népoktatásban. A községi tanodákat a községek, a középiskolákat a vármegye, csak a főiskolákat rendeli az állam alá. Teljes szabadságot ad az egyházi szervezkedésre. Állandó hadsereg helyett nemzetőrséget rendel, melyet községek és megyék állítanak ki, szerelnek fel és alkalmaznak; a csapatlétet eszerint megyenként és nemzetiségként különböztetik, pl. Bács megye magyar, német és szerb zászlóaljokat állít fel, az illető lakosságból az illető szolgálati nyelven. Mindez tisztán a népszavazás liberális elvén épül fel: ha egyik megye vagy község szótöbbség útján oláhok nyilváníttja magát, oláh lesz benne a közigazgatás, iskola és hadsereg nyelve.”

„Mikor Klapka tábornok 1859-ben az ő megbízásából Cuza oláh fejedelemmel egyezményt köt, ebben kimondják, hogy 1. a magyarok, szerbek, oláhok kibékülnek és régi meghasonlást elfelednek, 2. Magyarország minden lakosa, faj- és valláskülönbség nélkül ugyanazon jogokat és szabadságokat élvezi, 3. községek és vármegyék autonómiát kapnak, 4. minden nemzetiség maga intézi vallási és közoktatási ügyeit, 5. szerb és oláh ezredek fognak felállítatni, szerb és oláh vezényleti nyelven, 6. Erdély különállása megengedett, ha lakosai kívánják, 7. a három dunai állam: magyar, oláh és szerb egymással konföderációra lép.”

Kossuthnak a szabadságharc után érzett keserű csalódása Szekfünek fentebb idézett szavai szerint nemzetiségi szempontból tragikus példa előtűnik. A magyar nemzetnek nagy megpróbáltatásában idegen honfitársai között alig volt barátja. Nemzetiségeink egymástán az erőszakhoz nyúltak és elhatározásuk sokban hozzájárult ahhoz, hogy hazánk

önállósága 1849-ben a jövőt tekintve távoli képpé vált s a tragédiát előrelátó nagyjainkat a nemzet összeomlása az örületbe kergette.

A második Kossuth állásfoglalásából azonban egy tanácsot meg kell őriznünk. A liberális kor egyes tényezői asszimilációs törekvéseinek csődje, ennek okszerű folyamánnyaként nemzetiségeink elszakadási törekvései, továbbá az a felfogása, hogy a környező államok közül mindenkivel hajlandó volt szövetkezni, kivéve Ausztriát, Kossuth Lajost e probléma tekintetében a másik véglet felé sodorták és olyan nemzetiségi igények teljesítésének gondolatát vonták maguk után, amelyek az ezeréves magyar állam egységével már nem voltak összeegyeztethetők.

Kossuth Lajos nemzetiségi felfogásainak ismertetése után kötelességünknek tartjuk még egyszer visszatérni ahhoz a nézetünkhöz, amely szerint a nemzetiségi politikában asszimiláció igénybe nem vehető, a kitelepítés útja pedig — az előtte lévő nehézségeket tekintve — véleményünk szerint nem igen lesz járható.

Ennek következtében, mint ahogy történelmi felelősség terhel mindenkit, aki olyan nemzetiségi igényeket teljesített, amelyek a magyar nemzetet, annak kárpátmedencei vezető hivatását sértik, *éppúgy történelmi felelősség hárul mindenkire, ha magatartásával hozzájárul ahhoz, hogy nemzetiségeink a magyarsággal való meg nem értés útját keressék és az esetleg eljövendő nehéz órákban 1849-hez és 1919-hez hasonlóan harmadszor is felsorakoznak ellenünk.* Ha a világtörténelem legnagyobb háborújának arányait látjuk, nem kell Széchenyinek, a Szózat köröjének és Berzsényi Dánielnek borongó hangulata ahhoz, hogy hazánkknak e súlyos problémája gondokkal töltsön el bennünket.

Szépítés nélkül vázoltuk a nemzetiségi kérdés jelenlegi állására vonatkozó felfogásunkat. Nem csodálkozunk azon, ha Széchenyi István munkásságának jelentékeny részét igénybe vette ez a probléma és a legnagyobb magyar véreink izzó szeretetében talán sötétebb színben látta hazája helyzetét.

Nem tartjuk lehetetlennek, hogy Széchenyi esetjét azért mártotta feketébe színekbe, mert így akarta az érzelmeitől vezetett és az illúziók után rohanó forrón szeretett magyar népet e sorskérdés, helyes megítélésére sarkalni.

A nemzetiségi kérdés magyar érdekű megoldását azonban nézetünk szerint nem egyedül ezen az oldalon lehet megtalálni. Nem az asszimiláció, nem az egyébként is kevésbé valószínű kitelepítés és nem is a jogos népi igényeket teljesítő nemzetiségi politika az a kizárólagos eszköz, amely ennek a súlyos problémának a megoldásához közelebb visz bennünket. Nézetünk szerint a nemzetiségi kérdés szoros és szerves összefüggésben áll a mi magyar népünk védelmével.

Ha valaki annyi erőt érez magában, hogy az élethivatásán kívül foglal kozni kíván hazájának sorsával, annak figyelmébe ajánljuk, hogy fölös energiáját ne a nemzetiségi agresszivitások feletti felháborodásával, ne az igaztalan külföldi nemzetiségi cikkek hangján való megütközésben, ne az ország függetlenségének baloldali sajtótermékekben történő védelmezésével pazarolja el, hanem tekintsen rá az egykés és rosszul gazdálkodó, pusztuló baranyai Ormánságra, az árvízzel és talajvízzel sújtott színmagyar vidékekre, a magukat románoknak valló Fogarassyakra, Nagyokra, Pápokra, Szalacsyakra és Hadnagyokra és akkor olyan területet talál szabad munkaerejének felhasználására, hogy a nap 24 óráját is keveselni fogja.

Ne essünk bele az 1914. előtti nemzedék egy részének csalfa ábrándjaiba, amely nemzedék boldog volt, ha a román, a zsidó, a szerb megtanult magyarul s azt magyarnak számítva ábrándozott a húszmilliós magyarságról; közben pedig túrt és megengedte, hogy magyar népünk legértékesebb rétegének százezrei hagyják el ezt a hazát s váljanak számukra a messze idegenben talán örökre elveszettek.

Tragikus momentuma ennek a kornak, hogy a húszmillió magyarról ábrándozók kivándorló társaságok útján segítettek ki népünk százezreit az óceánon túlra, miközben az erdélyi román anyák kétszer annyi gyermeket szültek, mint a magyarok.

Ha tehát azt akarjuk, hogy a magyar nemzet megtartsa ebben a hazában vezető szerepét, népünket nem idegen népek asszimilációja útján, hanem a visszatelepíthető magyarok visszahozásával, a magyar népi erőnek fokozásával, a szaporodás felkurbálásával és általában a magyar fajtnak az élet annyi apró részletében történő támogatásával kell ehhez a célhoz közelebb segítenünk.

Vannak ebben az országban olyanok, akik féltik a haza függetlenségét. Mi az ezeréves szentistváni magyar királyság önállóságában nem kételkedünk. Azoktól azonban, akik az ország sorsáért aggodnak s a haza függetlenségéért sikra szállnak, azt kérdezzük, hogy ez a szerintünk nem veszélyeztetett függetlenség mikép óvható meg jobban: vajjon az önállóságnak írásban és szóban való védelmezésében, a nem-

zetiségi agresszivitások izgatott tárgyalgatásában, a külföldi cikkek szorgos tanulmányozásában és továbbadásában, vagy pedig szegény magyar népünk erejének emelésében-e, a külföldi magyarság visszatelepítésében-e, a magyar családok szaporodásának elősegítésében-e és általában sok-sok igen kicsi olyan cselekedetben-e, amely mindegyik a magyar nép faji erejét — ha csak egy vonalnyival is — de fokozza.

Ha a nemzetiségi kérdés megvitatásával és megoldásával kapcsolatban úri magyar vérünknek szavát követve erre az útra térünk, akkor aggodalomra nincsen okunk és ez a nemzet a világtörténelem legnagyobb háborúja után is nyugodtan tekinthet európai történetének második ezredéve felé.

Siposs Sándor dr

Az amerikai magyarság helye

(Tanulmányisorozat)

8. VILÁGNÉZETI KÉRDÉSEK

Beszélgetek egy ismerősömmel s a beszélgetés rendjén szóbeszélgetés az amerikai magyarság is, különösképpen az amerikai magyar ifjúság. Hallgatja az elismerő szavakat, amelyekkel erről az ifjúságról megemlékezem s aztán megszólal:

— Az amerikai magyar ifjúságra vigyáznunk kell. Egy ifjú, aki egy tanulmányi évet töltött itthon, azzal tért vissza Amerikába, hogy itthon feudálizmus van. Semmi szükségünk sincs arra, hogy a hozzánk látogató ifjak torz képet alkossanak maguknak a hazai állapotokról s hamis fel fogások szöszöli legyenek Amerikában.

Hirtelenében nem tudtam, hogy mit is válaszoljak erre a megrovásra. Egy mosoly kíséretében azzal ütöttem el a dolgot, hogy bizonyára kivételes esetről van szó, hiszen az a nagy ifjú tábor, amelyik szülőhazai látogatásáról Amerikába visszaérkezett, csaknem kivétel nélkül diachimuszokat zengedez odaát mindarról a sok szépről és jóról, amit itthon látott. Éreztem azonban, hogy megjegyzésem távolról sem kielégítő s megfelelő válasz nélkül hagy egész se reg mellékkérdést. Valahol valami nincsen egészen rendjén.

Nem sokkal azután egy másik ismerősöm egy amerikai magyar újságból kivágott, szemléltető cikkecskét nyomott a kezembe. Úgy látszik, hogy egy amerikai magyar atyafi földet akart volna venni idehaza, hogy alkalomadtán visszavándoroljon a szülőhaza földjére. A vétel körül azonban olyan közigazgatási jellegű nehézségek merültek fel, amelyekre az atyafi nem is gondolt, s amelyek végképpen elvették a mi atyánkfíának a kedvét attól, hogy a szülőhaza földjén való letelepedésre gondoljon. Egyik újságíró, tudomást szerezvén a dologról, úgy érezte, hogy érdemes szóvátenni azt nyomdafestékes úton is, s kissé megnyomva pennáját, a túltengő magyarországi bürokratizmusról zengedezett ügyvélt keserveket. Ismerősöm, jobb ügyhöz méltó hevültséggel megjegyezte, hogy az amerikai magyarok jobban tennék, ha nem ütnék bele az orrukát a szülőhaza dolgaiba s tartózkodnának attól, hogy odakünn kedvezőtlen színben tüntessék fel az itthoni állapotokat. Van nekünk — mondotta — enélkül is elég bajunk itthon is meg a külfölddel is. A dolognak nem tulajdonítottam ugyan nagyobb jelentőséget. Úgy éreztem, hogy abban az esetben, ha a kritika nem amerikai magyar oldalról tétetett volna, hanem belföldi produktum gyanánt jelentkezett volna, bizonyára semmi kommentárt nem váltott volna ki. Mivel azonban Amerikából származott át, szavát kellett azt tenni és sérelmi esetet kellett abból csinálni. Ujra egy tünet, amely felett érdemes gondolkodni és eltöprenkedni.

Előadást tartok cserkészifjak előtt az új haza magyarságáról s természetesen elsősorban az amerikai magyar ifjúságról, s az amerikai magyar cserkészetről. Előadásom anyagának alátámasztására még saját cserkész igazolványaimat is bemutattam a fiúknak, s ezeket nagy érdeklődéssel szemlélgették. Az előadás végén a fiúk kérdéseket

intéztek hozzám, amelyekre aztán felelnem kellett legjobb tudásom és belátásom szerint. Feláll az egyik cserkész és szóról-szóra ezeket mondja: „Nagyon tetszett az előadás, amelyben olyan szép képet rajzolt az amerikai magyarságról, de én valahol azt hallottam, hogy az amerikai magyar problémának az lesz a legeredményesebb megoldása, ha az amerikai magyarok ott maradnak, ahol jelenleg is vannak.” Nem akartam hinni a fülemnek, de a meglepődöttség legparányibb árnya nélkül azt feleltem erre a megjegyzésre, hogy mivel az amerikai magyarok olyan óriási szolgálatokat tettek Amerikában a magyar ügynek, s mivel, továbbá, remélünk kell, hogy ilyen szolgálataikkal a jövőben sem szűnnek meg segítségére lenni szülőhazájuknak, magam is azon a véleményen vagyok, hogy felettébb kívánatos az, ha nem is az egész, de egy bizonyos részük Amerika földjén marad. Teljes tudatában voltam, természetesen annak, hogy válaszom felelet nélkül hagyott egy egész se reg olyan részletkérdést, amelyikről beszélni és amelyikre feleletet adni felettébb kívánatosnak látszik, mégha talán nem is egy cserkészösszejövetelen.

Nem árt talán, ha belenézünk egy pillanatra azokba a kérdésekbe, amelyek ilyen és hasonló esetékből felénk meredeznek. Míről is van tulajdonképpen szó? Tudjuk nagyon jól, hogy volt idő, amikor az amerikai magyar kérdéssel nem illett beszélni. A szülő, akinek a gyermeke elbujdosni kényszerül, nem szereti azt, ha gyermekéről előtte emlékezés tétetik. Hadd temessék el a halottak az ő halottaikat. Az amerikai magyarság ércnél maradandóbb emléket állított magának Amerikában magyar hűségének ezer-szer megbizonyított szolgálataival. Itthon, hála Istennek, sok helyen ezt már tudják, elismerik és teljes értékében méltányolják. Jóval több helyen azonban ezt nem tudják, sőt lehetséges, hogy nem akarják tudni. Az általános fel fogás ködös világában, itt a szülőhazában úgy tekintenek az amerikai magyarra, mint egy nagy bizonytalanságokat jelentő magyar valóságra. Van benne valami jó, ezt elég széles körben elismerik. Félős azonban, gondolják, hogy amellet, ami benne jó, sokkal jelentősebb tényező benne az, ami nem jó, sőt egyenesen veszedelmes hatású, s ami ha haza plántáltatnák, könnyen idézhetne elő súlyosan zavaró fejleményeket a szülőhaza társadalmának életében. Mindenesetre olyan körülmény ez, amelyet meg kell látni, s amellyel tisztába kell jönni. Lehetséges-e az, hogy az amerikai magyar, hosszú amerikai tartózkodása alatt ne sajátított volna el olyan amerikai jellegzetességeket, amelyek alkalmatlanná teszik arra, hogy megrázkódtatások nélkül bele tudjon illeszkedni, mint szerves rész, a szülőhaza társadalmának életközösségébe? Vajjon nem fertőzte-e meg túlságosan Amerika túltengőnek látszó, radikális szabadságba hajló, maga ellen ítéletet kihívó demokrata életfelfogása, amellyel szemben az egyedül helyes itthoni magatartás a lesgzigorúbb elzárkózás lehet csupán? Van-e valami valóság az ilyen rémlátások mögött, vagy pedig elintézhetjük ezeket néhai való Könyves Kálmán királyunk bölcs mondásával: „De strygis vero, quae non sunt, nulla

amplius questio fiat.⁴

Egészen kétségtelen az, hogy az amerikai életforma sokban elüt az európaiétól, s különösebben a magyartól. Az, amit az amerikai Európától átvett, csak alapépítménye a sajátos amerikai életrendszernek. A fiatal nemzet életében amelyben a hatalmát nem ismerő individualizmus (rugged individualism) számára páratlan lehetőségek nyíltak meg, kétségtelenül sok a túltengésbe tévedező elem. Elmondhatjuk azt is, hogy az átlagos európai, akinek informáltsága elsősorban a selejtesebb fémjelzésű regényeken és még ezeken is túl, az amerikai filmekben alapszik, főként azt az amerikai életet ismeri meg, amelyben ezek a túltengések képezik az uralkodó elemet. Ez az életkép azonban még nem Amerika. Azt mondhatnók, hogy mindaz, amit ezekben kapunk, az amerikai életnek pusztán a rojtozata. Ha egy kicsit mélyebbre tekintünk, s a részletek szemlélete helyett megkíséreljük felölelni az amerikai életformát a maga egészében, az eredmény, amelyet így nyerünk, az lesz, hogy az élet legfundamentálisabb tényeit illetően az amerikai és az európai életformák között éles elkülönültség nem található. Az az Amerika, amelyet, hogy éppen csak egy példát hozunk fel, *Sinclair Lewis* nagyszerű irányregényeiben megrajzol (*Babbitt*, *Main Street* etc.) a maga túltengő konzervativizmusával köti le figyelmünket. Hozzátehetjük még ehhez azt is, hogy a túltengő individualizmus napjai már jóideje lehanyatlóban vannak Amerikában is. A világháborút követő irtózatoss gazdasági összeomlás egyik tanulsága éppen abban állott, hogy a túlzásba vitt individualizmus korlátlan érvényesülése súlyos veszedelmeket rejt magában. A *Roosevelt* által bevezetett nemzetgazdasági életforma már éppen ezért az irányított gazdasági rendszer (planned economy) jegyében áll.

Megállapíthatjuk aztán azt is egész nyomatékosan, hogy amennyiben van is Amerikában szabadosságra átcsapó túltengés, az amerikai magyarság vajmi kevés mértékben azonosítja magát azzal. Rámutattam már arra, hogy egy egymillió lelket számláló nemzetiségi csoport nem épít fel több mint 300 templomot abban az esetben, ha a radikális irányzat gyökeret vert volna életében. A rengeteg magyar intézmény, amely Amerikában egy félszázad alatt felépült, hasonlóan ezt tanúsítja. A magyar, amint ezt én nem szűnök meg hangsúlyozni, Amerikában is magyar, sőt, mivel ott magyarságát veszélyeztetve látja, még nyomatékosabban magyar. Jóleső érzéssel töltött el az, amikor pár és előtű *McCartney* Magyarországról írott könyvét olvastam, s látnom kellett, hogy ez az élesesű angol ember rájött arra, hogy a magyar számára magyarsága nem tisztavirág természetű valami. Ellenkezőleg, olyan gyökeres jellegzetessége ez a magyarnak, amelytől még akkor sem tudna megszabadulni, ha akarna.

Alig van amerikai nagyobb magyar telep, amelyet ne lett volna alkalmam meglátogatni. Ismerem mindenkinek a névét. Egyetlenegy nagy város van, amelynek magyar népsége között számbavehetően hódítani tudott a radikális gondolkodás: Detroit. Ezt a körülményt pedig valószínűleg az a tény magyarázza meg, hogy a nagy autómobil-gvártó városok lakossága az, amelyben túlteng a jövő-menő elem. Viszont azt is érdemes leszegyezni éppen ezzel kapcsolatban, hogy bár lélekszámban Detroit nem a legnagyobb magyar telep, itt található a legtöbb magyar egyház. Elmehet az ember New Yorktól Csikágóig, meglátogathat minden magyar telepet, s mindenütt egyet fog tapasztalni. A magyar mindig és mindenütt a dolgozó, szorgalmas, építő, túlzásoktól, felelőtlen kilengésektől irtó elemet képviseli.

Honnan ered tehát a rémítás? Mivel magyarázható meg az idegenkedés, amely idehaza itt-ott az amerikai magyarság iránt megnyilvánul? Miben iveri magyarázatát a közmondásos magyar vendégszeretethez ez a különös és bántóan eltorzult formája, amely az amerikai magyar probléma megoldásának kulcsát ebben az egyszerű előírásban látja, hogy az amerikai magyar maradjon ott, ahol van, mert mindenütt rossz, de legrosszabb otthon? Nem lehetséges-e az, hogy valami nincs egészen rendjén — itthon?

Bizonyos magyar jellegzetességeket lehetetlen meg nem

látni annak, aki hosszú külföldi tartózkodás után hazatér, s nyitott szemekkel nézi maga körül az életet. Ugy látom, hogy lehet túltengő individualizmusról beszélni nemcsak Amerikát, de Magyarországot illetően is. Csakhogy amíg az individualizmusnak amerikai válfaja a határtalan tevékenységben, a vállalkozó szellem bámulusos megnyilvánulásai-ban bizonyítja meg magát, addig annak magyarországi válfaja főként abban éli ki magát, hogy apró kínai falakat épít, amelyekkel az egyén lehetőleg legmentesen elzárja magát mindentől, ami nem tartozik a legszorosabb értelemben vett mindennapi életérdekei közé. Igaz ugyan, hogy az irások arra tanítanak, hogy közülnk senki sem él önmagának, de a magyar ember szemében ebben a vonatkozásban az első személy túltengően az az Én, amelyet egy egész világ választ el minden máséntől. Ugy látom, hogy az egyéni probléma mindenki számára hangsúlyozottan az, hogy azt, ami a maga szűkreszabott életperiferiáján belül esik, valahogy kibiztosítsa, s aztán legfeljebb akadémiai érdeklődéssel tekintsen mindenre, ami azon kívülesik.

Látom azt is, hogy a magyar probléma-izonyban szenved, vagy amennyiben érdeklik a problémák, érdeklődése túltengően negatív jellegű. Lehetséges, hogy ennek a különös betegségnek a gyökere a négyévszázados osztrák kiszolgáltatottságban leli meg székelyét. Bécs négyszáz éven át igyekezett belevérni a magyar fejébe, hogy az egyedüli magyar probléma az, hogy magyar probléma egyáltalán nincsen. A magyar aztán olyan alaposan megtanulta ezt a sarkalatos igazságot, hogy ha véletlenül valaki valami problémával próbál közeledni hozzá, azonnal leteszi a fegyvert s egy nagy sóhajással napirendre tér a dolog felett.

Csakis így tudom megérteni azt, hogy valakinek bár egy pillanatra is nyugtalanságot okozhat az a körülmény, hogy egy nyilvánvalóan éretlen és idehaza még nyilvánvalóbban nagyon hiányosan informált amerikai magyar ifjú azzal tér vissza Amerikába, hogy Magyarországon feudálizmus van, már amennyiben van feudálizmus. Túlnézve a kínai falakon, felvethetné az illető azt a kérdést, hogy hol van az a feudálizmus? S ha van csakugyan valahol feudálizmus, mi ennek az oka? Nagyon épületes fejleményekhez vezetne aztán annak a kérdésnek a felvetése is, hogy ugyan melyik ország az, amelyikben nincs meg a feudálizmusnak egyik vagy másik válfaja. Különösen épületes lenne aztán annak a kérdésnek a felvetése, hogy hát Amerika, a demokrácia klasszikus földje hogy áll feudálizmus dolgában? Mit értünk akkor, amikor Amerikában a *felső négyezerről* beszélünk? S ha erre a kérdésre azt a választ nyernők, hogy az egészen más dolog, felnyithatjuk egész bátran *Upton Sinclair*-nek, a hálványdöngető, fanatikus amerikai írónak a könyveit, s félholtra nevelhetjük magunkat azok felett, amiket ezekből a könyvekből megtanulunk. Vajjon nem úgy áll-e a helyzet, hogy minden országban van bőven feudálizmus. Van minden országban ebből annyi, amennyit az ország népének az éhhetetlensége és rövidlátása lehetővé tesz. Emlékszem, hogy a nagy amerikai gazdasági összeomlás idején, amikor a legjobb nevű részvények pár dollár értékre zuhantak, egészen komoly helyen azt a majdnem fantasztikusnak hangzó információt kaptam, hogy néhány *dollár-feudálista* mesterségesen süllyesztte a piaci értékeket azért, hogy az egész ország gazdasági élete felett korlátlan hatalmat nyerjen. Volt-e valami alapja e híresztelésnek, nehéz lenne megmondani, de annyi bizonyos, hogy ez a felfogás egy film-darabban is kifejezést talált. A pénz éhes és minél nagyobb, annál éhesebb.

Az ilyenirányú feudálizmusnak itthon is volt már alkalmam néhány példáját látni. Megemlíthetem a tojás-feudálizmust, amely nagyon ígéretesen virágzott mindaddig, amíg tartott. Lehet, hogy liszt-feudálizmus is volt akkor, amikor órákig kellett egy-egy pékes üzlet előtt sort állani, amíg az ember pár deka kenyert kaphatott. Trafikosom bizalmasan informált valamennyi idővel ezelőtt, hogy gyufa-feudálizmus is készül, de úgy látszik, hogy az idejében megtett óvintézkedések következtében a veszedelem szerencsésen elhárított. Szólhatnánk még az árdrágftók szövetségi feudálizmusáról is, de, hála a magyar bfrói kar magas hivatástudatának, ez a csunya kinézésű dolog is

kezd immár a mult kellemetlen emlékei közé tartozni. Igen, mert Isten jóvoltából a magyar haza kormányzatának gyep-
lőit olyan kezek tartják, amelyek erősek és amelyek mögött
kipróbált államférfiúi bölcsesség nézi a nemzeti élet útját.
Ha mindez feudálizmus, akkor én hálát adok érte Istennek
valahányszor egyszerű ebédem, vagy vacsorám elfogyasztá-
sára asztal mellé ülhetek, s ehetem olyan kenyeret, ami-
lyent nem eszik ma a háború gonosz vihára által gyötört
világnak egyetlen más népe sem. Ha megtörtént az, hogy
egy amerikai magyar ifjú azzal a felfogással tért vissza
Amerikába, hogy itt feudálizmus van, ez bizonyára nem az
ő hibájából történt. Történt ez azoknak a hibájából, akik
között itt élt s akiknek rövidlátása és ódivatú magyar szük-
látókörűsége lehetővé tette számára azt, hogy ez a felfogás
kialakuljon benne és ezt a torz felfogást magával vihesse
Amerika földjére. Egészen bizonyos vagyok ugyanis afelől
is, hogy a szóbanforgó amerikai ifjú vajmi keveset tudott
a feudálizmus mivoltáról akkor, amikor Magyarország föld-
jére lépett s értékelésének ez a csodabogara itthon fész-
kelte be magát fejébe olyan magyarok társaságában, akik
kínai falak mögül szemlélik a világ folyását és a probléma-
nélküliség tehetetlenségének sóhajtozásaiban vélik építeni
a jobb magyar jövődőt.

Szeretnék meggyőzni mindenkit arról, hogy nincsen
ezen a nagy világon olyan magyar, aki készségesebben és
jobbhan megértené a sirjából életre törekvő magyar nemzet
életének dolgait, mint a szülőhaza földjére lépő amerikai
magyar, aki sok mindent megtanult tengerentúli életének
számtalán küzdelmei közepette s még szívesen megtanul,
egy kis szeretetteljes útbaigazítás mellett, egyet-mást csak
azért, hogy még egyszer magyar levegőt szívhatson, ma-
gyar kenyeret ehessen és majd magyar rög párnájára haj-
tassa le a fáradt fejét. Azon is könnyen lehet aztán segíteni,
hogy a tanulmányútra átjövő amerikai magyar ifjúval ne
történhessen meg az a baleset, hogy rosszkiszűrésű halvéle-
ményekkel megrakódva kelljen visszatérnie új hazájának
földjére.

Mióta itthon vagyok, szorgalmasan igyekszem meg-
tanulni a magyar életsorsnak minden olyan változtatást, amely-
nek megismerésére Amerikában nem volt alkalmam. Egé-
szen alapos tanulmány tárgyává tettem többek között a Tri-
anonot követő két gyászévtized történetét is. Ennek tanul-
mányozása egyenesen kijelentésszerű volt számomra. Meg-
vagyok győződve arról, hogy nincs a magyar nemzet törté-
netében még két évtized, amelyre olyan jogos büszkeséggel
tekinthetne vissza a magyar, mint éppen erre a két év-
tizedre. Két rövid évtizeddel ezelőtt romokban hevert min-
den, s a romok mellett halálraítélve állott az ezeréves ma-
gyar nemzet. Romokban a gazdasági élet, a kereskedelem,
a pénz, az ipar, a vasut. Romokban még a nemzet gazda-
sági életének főerőssége, a mezőgazdaság is. Hiányzott, leg-
alábbis látszat szerint, az újjáépítésnek minden számottevő
lehetősége. Egy nagy országot lett az ország, amelyen sza-
badon, kényekedve szerint sétálhatott végig az utolsó csepp
magyar vére éhes ellenség. És ma, rövid két évtized mul-
tán, egy életerős, nagymagyarországos, tündöklő életre fel-
készült magyar nemzet vigyázza a jeleket, folyton építve és
folyton épülve istenadta képességeinek szabad megnyilvá-
nításában. Mátyás király dicsőséges uralkodásának ideje
óta nem látott hasonló életet a Kárpátok ősi medencéje.

És ha van magyar, aki ezt igazán átérzi, különösen,
ha felhívják erre figyelmét, aki efelett könnyhullatásosan
örvendez, az bizonyára Amerika magyarja. Trianon derék-
batörte hazánézó gondolatait, de ott a tengerentúli hazában
egy pillanatra sem szűnt meg imádkozni és dolgozni azért,
hogy a magyar élet fája új virágzást láthasson. Attól félni,
hogy ez az amerikai magyar bár mákszemnyi felhőt is je-
lenthet a virradó magyar égen, valóban régen túlhaladott
álláspont. Isten különös kegyelméből a magyar haza birto-
kában van mindazoknak a feltételeknek, amelyek minden
lehetőséget megadnak arra, hogy meginduljon, a szélrózsa
minden irányából, a szétszórtság magyar népének vissza-
vándorlása. Mint a nagyvilág minden tájára elbujdosott
magyarság minden ága, Amerika magyarja is várja azt,
hogy meghallja a hívó szót. Ha ezt meghallja, bizonyára

megindul, s ha megindul, szeretnék meggyőzni mindenkit
erről, csak jót, csak magyar jót hoz magával.

MÁSODIK RÉSZ

Tanulmányom első részében igyekeztem körvonalazni
azt, amit a magyar nemzeti gondolkodás nézőpontjából
amerikai magyar problémának tekinthetünk. Igyekeztem
megrajzolni az amerikai magyarság képét különös tekintet-
tel azokra a vonásokra, amelyek szorosabb figyelmet igé-
nyelnek. Igyekeztem érinteni azokat a részletkérdéseket,
amelyek a probléma megoldhatóságának szempontjából az
előtérben kell álljanak. Igyekeztem kellő megvilágításba
helyezni olyan kérdéseket, amelyek egy vagy más oknál
fogva, téves elgondolások útvesztőjébe kerültek s ennél-
fogva komoly akadályt jelenthetik annak, hogy a problé-
ma megoldásához vezető úton előítéletektől mentesen elin-
dulhassunk.

A feladat, amely tanulmányom második részében elő-
tém áll, lényegesen egyszerűbb. Követve a már megtett
utat, célom kell legyen rámutatni arra, hogy az érintett
vonatkozásokban melyek lehetnének azok a gyakorlati in-
tézkeedések, amelyeknek megtevéséből ésszerűen várni lehet
azokat az eredményeket, amelyek a kitűzött cél tekinté-
ben kívánatosaknak látszanak.

Tisztán és világosan áll előttem az a tény, hogy ennek
keresztülvitelében főként irányelvek, útjelzők leszegzésére
kell törekednem. Az élet természetes folyamata nem tűr
mesterséges megkötöttségeket, s mesterkelt elgondolások
teljes mellőzésével inkább arra kell törekednünk, hogy az
adott vonatkozásokban megtaláljuk a kiinduló pontokat,
jelezzük a logikus fejlődési folyamat elgondolható útvo-
nalt, bizván abban, hogy körültekintő elgondolások alapján
megtalálhatjuk a gyakorlatban legjobban beváló és vég-
eredményükben célhoz vezető megoldásokat. Induljunk hát
el az így előttünk megnyíló úton.

1. Amerikai magyar központ

Az amerikai magyar akkor, amikor bármely problé-
májának megoldásához kezdeményező lépéseket szeretne
tenni, szemben találja azzal a kiábrándító ténnyel,
hogy nincs hova fordulnia. A konzulátusi hivatalok bizo-
nyára készségesen rendelkezésére állanak sok ügyes-bajos
dologának elintézésében, de ezek szorosan meghatározott és
korlátozott ügykörben tevékenykednek. Nem lehet ez ellen
semmi kifogásunk, mert valóban nem lenne kívánatos álla-
pot az, ha a konzulátusok egy hajszálnyival is túlmennének
azokon a határvonalakon, amelyek nemzetközi egyezmé-
nyekben körülvonaltott hatásköri területüket jelzik. A
konzulátusok készségesen rendelkezésére állanak az ameri-
kai magyarnak különböző természetű jogi ügyeinek intézé-
sében, esetleges kereskedelmi tevékenységeinek helyes
módban való tartásában, de ez mind nagyon kevés. Minden
amerikai magyar érzi, hogy kellene legyen valami olyan
intézmény, amely minden elgondolható magyar vonatkozású
elgondolásában, tervezésében, törekvésében, minden kétsé-
gen felüli megbízhatósággal mindig rendelkezésre áll.
Ilyen intézmény nincs. Ennek következtében az amerikai
magyar hiába próbál bármiféle magyar vonatkozású kér-
désben kiokoskodni, mert bármit óhajtana megtudni, bár-
mit kívánna megvalósítani, a legteljesebb tanácstalanság ál-
lapotára látja magát kárhóztatva.

Ha egy amerikai magyar arra határozná el magát,
hogy megtakarított pénzecskéjével hazajön, s megvásárol
egy kis földet, tanyát, házacskát, legfeljebb annyit tehet,
hogy elhelyezze a „Szabadság”-ban, vagy a „Népszavá”-ban
egy apró hirdetést, ami bizonyára a lehető legprimitívebb
módja a kérdés megoldásának. Ha a másik amerikai ma-
gyar valamilyen kereskedelmi tranzakciót szeretne az óhaza
felé lebonyolítani, ugyanebben a helyzetben találja magát.
Nincs hova forduljon, nincs kivel tanácsot kérjen. A társa-
dalmi érintkezéseknek száz meg száz fonala kellene kiépül-
jön a két haza magyarsága között, de ezeknek kiépítésére

még csak gondolni sem lehet, mert hiányzik az a szerv, amelyen keresztül ezeket a helyes vágányra lehetne terelni. Emlékszem, hogy akkor, amikor az Amerikai Magyar Református Egyesület megakart tenni a kezdeményező lépéseket avégre, hogy az óhazába rendezendő zarándokutait előkészítse, haza kellett küldje szervező titkárát azért, hogy ez megtegye legalább a kezdet-kezdetét jelző, az első zarándokút eredményességét valamennyire biztosító lépéseket, ami rengeteg pénz-, idő- és energiapocsékolást jelentett.

Érdemes itt figyelembe részesíteni egy igen áldásos eredménnyel fizető társadalmi akciót, amelyet az amerikai magyarok igen szépen felkaroltak, s amely a szülőhazára nézőleg mérhetetlenül sok jót jelentett. A szeretetszomag akcióra gondolok, amelynek révén évente ezer meg ezer szeretetszomag jött át Amerikából Magyarországra az amerikai magyarok itthoni hozzátartozóinak felségítésére. Annak, hogy ez az akció sikerült, roppant egyszerű a magyarázata. Összeállt néhány jó üzleti érzékkel bíró ember és meglátva az itt kínálkozó haszonteljesítőket, ügyesen kihasználta azokat. Ne lenne helyesebb, több eredményre vezető, egyéni üzletkedési lehetőségeket kirekesztő, a segítés mérvét éppen ezúton jelentősen felfokozó módja egy ilyen akció megrendezésének? Vagy ami azt illeti, száz és száz társadalmi akció szerencsés lebonyolításának.

Az idegenforgalom felfokozása békeidőkben nagy problémája az országnak. Amerika kellene legyen az a terep, amelytől a legtöbbet lehetne várni. Minden nemzetnek megvannak Amerikában a megfelelő utazási irodái, amelyeknél az amerikai kiránduló minden információt percek alatt beszerezhet. Ilyen magyar iroda nincs. Az amerikai kiránduló csak találmra jön Magyarországra, ha nincs véletlenségből olyan amerikai magyar ismerőse, akitől megkaphatja a szükséges felvilágosításokat, s aki megfelelő összeköttetésekhez segíti. Saját tapasztalatomból tudom azt, hogy ez így van, mert nem egyszer kellett nekem is kiségitenem egy-egy ismerős amerikai, szülőhazai magánösszeköttetésem felhasználásával.

Bizonyára van egy egész sereg olyan magyar exportcikk, amelyeknek az amerikai piacra vetésével, megfelelő bevezetés mellett, jelentős bevételi forrásokat lehetne felnyitni a magyar külkereskedelem számára. Miért nincs, legalább a jelentősebb amerikai géocpontokon egy-egy olyan magyar árucikarnok, amelybe belépve az amerikai vevő fogalmat alkotnasson magának azok felől a magyar árúk felől, amelyek szemének, szívének, szájának, vagy fejének tetszenek. Legjobb tudomásom szerint egész Amerikában egyetlenegy olyan kereskedés van, amely jellegzetesen magyar árucikkeket visz az amerikai piacra, a new yorki „Paprikás Weiss” kereskedése.

Egyetlenegy fénypont volt ebben a kiáltó sivatagban, amelyen örömmel nyugszik meg a szem, s ez a new yorki *Hungarian Reference Library* — Magyar Tájékoztató Könyvtár, amely valóban felbecsülhetetlen magyar szolgálatot végzett. Érdemes lesz erről pár szót szólni itt. Élt New York városában egy *Feleki Károly* nevű érdemes magyar ember. Neve ismerős volt a new yorki színházi világban, mert intendánsa volt egyik színháznak. Ennek a jómódban élő amerikai magyar úriembernek érdekes szenvedélye volt. Célul tűzte ki maga elé azt, hogy összegyűjti mindazt a nyomtatásban megjelent anyagot, ami angol nyelven Magyarországra vonatkozólag a földkerekségen megíratott. Ügyneköket tartott New Yorkban és Londonban azzal a megbízással, hogy minden ilyen anyagot juttassanak el hozzá. Ezek hosszú során át óriási gyűjteményt halmozott így fel, amelyet a legnagyobb gonddal osztályozott és rendbentartott. Emellett gavalléros uriasággal állott rendelkezésre mindazoknak, akik valami irányban felvilágosítást kértek tőle. Emlékszem, hogy egy alkalommal szükségem lett volna azoknak a magyar diákoknak a névjegyzékére, akik a XIV. és XVII. században a *cambridgei* és *oxfordi* egyetemen megfordultak. Egy egyszerű levélbeli megkeresésre pár nap alatt megkaptam a szépen legépel, számomra éppen akkor igen nagy értéket jelentő listát *Feleki Károly*-tól, pár udvarias szó kíséretében. *Feleki Károly* valami tíz évvel ezelőtt meghalt s éveken át aggódva vigyáztuk, mi

lesz nagyértékű gyűjteményének a sorsa. Egész Magyar Amerika megkönnyebbülten lélezett fel, amikor nyilvánosságra került a hír, hogy a felbecsülhetetlen értékű *Feleki* gyűjtemény, azt hiszem a Magyar Tudományos Akadémia jóvoltából magyar kézre került s a jövőben mint nyilvános tájékoztató könyvtár fog a nagyközönség rendelkezésére állani. Azóta végzi is a könyvtár, *dr. Telkes Béla* igazgató gondos, nagyvonalú irányítása mellett a maga pompás szolgálatát. A múlt évet (1941.) az amerikai magyarok *Kossuth Év* gyanánt ünnepelték meg, s ez alkalomból a könyvtár *Kossuth* kiállítását rendezett, amelyről a Fehér Ház is tudomást szerzett és megemlékezett. A két ország közötti kulturális kapcsolatok kiépítésére nézőleg a könyvtár óriási szolgálatokat tehet s kétségtelenül fog is tenni, ami már mindenesetre jelentős eredmény a helyes irányban.

Ettől eltekintve azonban minden irányból csak kérdőjelek meredeznek felénk. Mit lehet tenni és mit kell tenni? Szerény véleményem szerint, mielőtt a béke napja újra reánkragyog, *fel kell állítani egy olyan központi amerikai magyar intézményt, amelyen keresztül minden elképzelhető viszonylatban ki lehessen építeni azokat a kapcsolatokat, amelyek elsősorban a két ország magyarságának, de ezen is túlmenően, a két ország minden néven nevezhető érdekének kiszolgálását a legismább munkateljesítmény jegyében és a felelős megbízhatóság százszázalékos ellenjegyzése mellett elvégezni hivatva lesz.*

A legelső kérdés, amely itt felmerül és feleletet igényel, az, hogy ki állítsa fel ezt a központi intézményt? Válaszom erre a kérdésre elsősorban az, hogy semmi esetre sem a magyar kormány. A magyar kormány állított fel ezelőtt egy negyedszázaddal egy magyar bankot Amerikában „*Transatlantic Trust Co.*” név alatt. Hivatva volt ez arra, hogy a két ország közötti bank-ügyleteket lebonyolítsa. Mielőtt Amerika belépett a világháborúba, a bankot bezárták és igazgatóját internálták. A világháború után fokozatosan érezhető volt az, hogy Amerika gyanakvólag tekint minden olyan intézményre, amely mögött valamelyik külföldi állam kormánya állott. Egészen biztosra vehető az is, hogy a jelen háború után ez a bizalmatlanság még fokozottabb lesz. Mivel pedig ez így van, következik belőle, hogy e központi intézmény mint magán intézmény állítandó fel. Felállításában és fenntartásában részt kellene vegyen egyenlő arányban a szülőhazának és Amerikának az a magyarsága, amelyben megvan egyik oldalon az anyagi lehetőség, másik oldalon pedig az ezen intézményen át végzendő szolgálat iránti érdeklődés. Tekintettel arra, hogy nem annyira áldozathozatalról, mint jövedelmező befektetésről volna szó, alaposan remélni lehet és remélni is kell azt, hogy a felállításához szükséges alaptőke összehozása különösebb nehézségekkel nem járna.

Arra a kérdésre pedig, hogy vajon kész lenne-e az amerikai magyarság arra, hogy tevőlegesen kivegye részét egy ilyen intézmény felállításából, a leghatározottabb igennel válaszolok. Annyival is inkább, mert valami ilyen intézmény felállításának szükségességéről folytak is tanácskozások az amerikai magyarság vezetői között, de mindenki át-érezte azt, hogy igen nagy kockázatot jelentene az amerikai magyarságra nézve egy ilyen nagy vállalkozás abban az esetben, ha a szülőhaza elzárkózik azelől, hogy abból, megfelelő arányban kivegye a maga részét. Viszont, hogyha az amerikai magyarok látnák azt, hogy a szülőhazából nem hiányzik a készség az együttes munka felvételére, akkor semmi kétséget sem szenved az a tény, hogy az amerikai magyarság a legkészségesebben felkarolná az ügyet. Nem szükséges mondanom azt, hogy a szülőhaza részvétele ebben a vállalkozásban történhetik esetleg valamely bank, esetleg bank-csoport útján is.

Ez az intézmény lenne aztán hivatva arra, hogy kiépítse a két ország között minden elképzelhető vonatkozásban a szükséges kapcsolatokat. Tájékoztató osztálya rendelkezésére állana minden amerikai magyarnak, sőt a bennszülött amerikai közönségnek is minden olyan kérdésben, amelyben bárki is hozzáfordulhat. Ha valamelyik magyar a hazatelepedés gondolatával foglalkozna, ez lenne az a hely, ahova fordulnia kellene és hova fordulhatna is abban

a biztos tudatban, hogy meg fogja kapni mindazt a felvilágosítást és szolgálatot, amire szüksége van. Ha a másik magyar kereskedelmi összeköttetéseket óhajtana a két ország között létesíteni, ez az intézmény megadná számára mindazokat a lehetőségeket, amelyek kihasználásával összeköttetéseit a legszerencsésebb körülmények között tehetné valóságokká. Az Európába ránduló amerikaiit kiszolgálja ez az intézmény s megadna neki minden felvilágosítást, amire szüksége lehet, s emellett biztosítaná őt arról, hogy utját simán, zavaroktól mentesen, a leggazdaságosabban teheti meg. Ez az intézmény lenne az, amelyhez fordulna itthon is mindenki, aki Amerikában kívánna gazdasági, kereskedelmi kapcsolatokat létesíteni, vagy bár egy amerikai kirándulás gondolatával foglalkozni. Ez az intézmény lenne az, amely számontartana minden alkalmat, amely a két ország közötti kapcsolatok kiépítésére kínálkozik s lehetőségeket nyújt arra, hogy kölcsönös érték-kicserelések útján mindkét ország magyarja a boldogulás nagyobb mértékét élvezhesse, s emellett tevékeny munkása lehessen annak a folyamatnak, amelynek rendjén az amerikai magyarság a maga egyszéiben és egyéneiben szerves részévé válhat a magyar sorsközösségnek.

Felmerülhet itt az a kérdés is, hogy vajon mit szólna mindehhez maga Amerika? A felelet erre a kérdésre készen áll. Míg egyik oldalon világosan láthatjuk azt, hogy Amerika nem néz jó szemmel arra, ha idegen országok kormányai tevőlegesen beleavatkoznak, bár Amerikában élő kivándoroltjaik révén is, az ország életügyeibe, addig, a másik oldalon az is egészen kétségtelen, hogy mindaddig, amíg egy a fentebbiekben vázolt intézmény a jóhiszeműség teljes mértékében és a nemzetközi egyezmények szoros betartásával végzi tevékenységét, mindaddig Amerika részéről semmi nehézményezéssel sem találkozunk. Nem még akkor sem, ha egy ilyen intézmény nyíltan kifejezett céljai közé felveszi esetleg egy amerikai magyar visszatelepítés gondolatát. Az Egyesült Államokból jókora mérvű áttelepedés történik évente pld. Kanadába. A kanadai kormány telepítő bizottsága nyíltan hirdeti az amerikai lapokban a Kanadában kínálkozó települési lehetőségeket, s ez ellen még sohasem emelte fel senki a szavát. Lehetséges, hogy egy európai ország nem tehetné ezt meg éppen így, de megteheti ezt egy olyan amerikai magyar intézmény, amelynek alkotótagsága ötven százalékban amerikai polgárokból kerül ki. Amerika nem fél attól, hogy áttelepülések útján lakossága jelentős veszteségeket szenvedhet, még kevésbé attól, hogy más országokba áttelepülő polgárai bármikor is zavaró tényezőkké bizonyulhatnak. Ellenkezőleg, Amerika hisz

abban, hogy az egyes országok népei közötti kicserélődések végső eredményükben javát szolgálják mind magának Amerikának, mind a más oldalon levő országoknak. Eltudom képzelni azt, hogy milyen örömet váltott volna ki Amerikában az, ha a nagy gazdasági összeomlás idején, amikor milliók és milliók szorultak közsegélyre, a magyar társadalom felállott volna és sikeresen végrehajtott volna az amerikai magyarok között egy nagyszabású visszatelepítési akciót. Mindenki teljesen nyugodt lehet afelől, hogy etekintben semmiféle veszély nem fenyeget. Egy esetleg megalakított amerikai magyar központi intézmény mindaddig, amíg teljes jóhiszeműséggel munkálja nyíltan bevallott céljait, Amerika részéről csak rokonszenves jóindulatot tapasztalhat.

Annak fejtegetésébe, hogy egy ilyen intézmény megalapítása milyen hatással lenne az amerikai magyarság életére, nem szükség belebocsátkoznom. Könnyű elgondolni azt, hogy mit is érezne az amerikai magyar akkor, amikor egy szép napon arra ébredhetne, hogy szülőhazájának népe odaáll melléje, azért, hogy rajta segítsen, s vele együtt építse azt a boldogabb, gazdagabb, színes magyar életet, amely után vágyakozik e nagy világnak minden, de minden bujdosó magyarja. Megújulást, új életremények gazdag felakadását jelentené ez az amerikai magyar élet berkeiben. Ha aztán ez a lépés megtörtént, jöhet majd a többi is. Mint minden nagy feladatnál, csak a kezdet lenne itt is nehéz, ha ugyan egyáltalán nehéz lenne bár ez is. Ami az amerikai magyarságot illeti, a talaj elő van készítve a szülőhazával való kapcsolatok felvételére és erőteljes kiépítésére. A szülőhaza kell ráeszméljen arra, hogy a magvetés ideje elérkezett, s az aratás bizonyára nem fog elmaradni.

Viszont azzal is teljesen tisztában kell legyünk, hogy egy ilyen központi intézmény beállítása nélkül erőteljes kapcsolatok kiépítését nem remélhetjük. Mindenféle részletakció megindítása olyan kockázatokkal kell szükségszerűleg járjon, amelyek eleve kilátástalanokká teszik azokat. A kísérletezések, amelyek eddig történtek, világosan bizonyítják ezt. A kísérletezések ideje, amint erre volt alkalom rámutatni, különben is már régen lejárt. Az amerikai magyar probléma megoldását ma már csak nagyobb erők bevetésével lehet eredményesen munkálni. Emellett, ennek a munkának központi irányítás mellett kell haladnia, s az irányított gazdálkodás elvének következetes alkalmazásával kell lépésről-lépésre előre haladni.

(Folytatjuk.)

Sebestyén Endre

K Ö N Y V S Z E M L E

HÓMAN BÁLINT: MAGYAR SORS — MAGYAR HIVATÁS. Athenaeum kiadása, Budapest, 1942.

A nagy magyar történettudós életében kettős mérföldjelzők ez a mű; Hóman Bálint írói munkásságának 35., miniszteriségének 10. esztendejében jelent meg. Ez a kettős évforduló ösztönözhetette a jubileumoktól idegenkedő, alkotó férfit, hogy összegezze eddigi munkásságának eredményeit, szintézist adjon mindannak, amit eddig alkotott. A magyar történetírás megújulásában úttörő szerepe van Hóman Bálintnak s így működése évfordulójának kiáltóján érdemes széttekinteni s az ő irányításával végignézni azokon a hatalmas távlatokon, amelyek a magyar történelemből élénk tárulnak. Ilyenkor, háborús időkben bizony kétszeresen szükség van a jó tájékozódásra s fontos, ki az, aki bennünket tájékoztat, ki az, aki rámutat a nagy összefüggésekre és az ezekből eredő következtetésekre.

Mi, akik a sors szomorú gyakorlatában

és elméletében is végigéltük a kisebbségi életet, az ország örvendés meggyarapodása óta pedig növekvő figyelemmel s gondossággal vizsgáljuk a nemzetiségi kérdést, természetesen elsősorban ezeket a vonatkozásokat keressük Hóman Bálint mostani összefoglaló művében. Csak természetes, hogy sok helyen találkozunk ezekkel a gondolatokkal. A „Magyarság és nemzetiség” c. fejezetében bőségesen foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel s a különböző esztendőkből megírt tanulmányait állítja egymás mellé, hogy ennek a kérdésnek legújabb fejlődését is érzékeltesse. Állást foglal az erőszakos asszimiláció ellen s bizonyítja, hogy a magyarság története során nem is végzett erőszakos asszimilációt. Foglalkozik a bécsi udvar helytelen nemzetiségi politikájával s leszögezi, hogy a magyar állam történeti szempontokon épülő, korszerű magyar nemzetiségi politikája egyenes örököse a nemzeti királyok politikájának s alkalmazásával a magyar kormányzat a bécsi udvar elhibázott nemzetiségi politikájának útjáról a régi

magyar ösvényre tért vissza. Részletesen foglalkozik a szentistváni politikával is, amelyről manapság annyi szó esik s amelyet oly sokan és sokféleképpen magyaráznak. Ezt is helyes megvilágításba helyezi s leszögezi, hogy az országalapító nagy király sokat idézett Intelmeiben megadta ugyan a nemzetiségeknek a nekik járó jogokat, de ezzel nem gondolt nemzetiségi állam alapítására. A „Történelmi jog és népi elv” c. fejezetben 1919 és 1938 nagy tanulságait fejtja ki és alkotja meg szintézisét ebben a mondatban: „Nem adjuk fel a természet törvényein és a történelmi igazságon alapuló nemzeti jogainkat, de a népiesség vezérgondolata körül kikristályosodott új elvek és új rendszerek, új keretek és új formák közepette minden magyar népi erőnk egybefogásával és korunk szelleméhez igazodva, igyekezünk azoknak érvényt szerezni.”

Külön fejezetben szól a magyarság és az európai nemzetek művelődési kapcsolatairól s figyelemreméltók önvallozásai, melyeket a tudós, politikus, a miniszter és ember ír meg élete és munkássága összegezéséként.

Csuka Zoltán

VAJTHÓ LÁSZLÓ: MAGYAR IDÉZETEK KÖNYVE. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942.

Rendkívül értékes könyvet nyújt át az olvasónak Vajthó professzor az örökértékű magyar idézetek egyesokorba kötésével, melyet a Berzsenyi Dániel gimnázium idén érettségiző diákjaival gyűjtött össze. A mindennapi életben megismételve és minduntalan használnunk közmondással vált magyar idézeteket, amelyek rövid szavakkal vagy pár soros magyarázattal a legmagyarabbul és a legtalálhatóbban fejezi ki életünk, sorsunk, multunk, jövőnk, egy szóval: magyar életünk problémáját. Használjuk ezeket az örökbecsű szavakat és nem tudjuk, vagy legalábbis kevés esetben tudjuk: ki használta, ki írta, kinek a gondolatában születtek meg először ezek az igazán s az örök magyar életre oly jellemző sorok. Ennek a hiányát pótolja Vajthó professzor műhelymunkája. „Kísérlet és útörő munka ez a könyv” — vallja szerényen a szerző, de azt látjuk e műből, hogy magasan kiemelkedett a kísérletekből és teljesértékű munka a könyv. A magyar irodalomban tényleg elsőnek „kísérletezett” Vajthó professzor irányítói munkával. Kísérlet, mert hogyan is lehetne egyetlen kötetben kimeríteni a magyar irodalom briliáns szeméit egyetlen próbálkozásra. És mégis: annyi értéket szedtek össze és ezernyi magyar könyv ragyogását szorították egyetlen kötetbe, hogy megtaláljuk benne halhatatlan irodalmunk legszebb sorait. De azontúl, hogy a legszebb versszakok és idézetek megörökültek ebben a könyvben, krónikási hűséggel feljegyződtek az örökérvényű kemény magyar meghatározások és vallomások is, melyek sok esetben és különösen rávilágítanak az örök kisebbségi problémákra is. A kisebbségi probléma megvolt „tegnap” és lesz „holnap”. Ez ugyanolyan örök, mint maga a nemzet. Ezernyi példát találunk régi nagyjainktól, kik nyilatkozatot tettek erről a régi problémáról, egyet kiemelve a sok közül, amely különösen időszerű ma, ebben a sorsforgandós világban... Ifj. Wesselényi Miklós írta: „Nagy s szükséges polgári erény: mások iránti türelem s mások cselekvésének méltánylása. Alkotmányos életben szerep tárgya, hely és időszereint változik...” Igen, ez így van ma is és így lesz mindig. Bárcsak minél több ilyen könyv kerülne a magyar olvasók kezébe. Büszkék lehetünk erre a ragyogásra s a kötet beköszöntő szavaival mi is csak ismételni tudjuk: szórjuk, tékozzoljuk, olvassuk szüntelenül.

Bihari Sándor

MIKECS LÁSZLÓ: CSÁNGÓK (monográfia) a Bolyai Akadémia (Turul Szépvessző Könyv- és Lapterjesztő Kft.) kiadása.

A szerző szerint a több, mint 400 oldalas könyv „közérdekű anyag” ryors felvázolása. A könyv közelebbi célja a csángó kérdéssel kapcsolatos irodalmi anyag összegyűjtése egyetlen kézi könyvbe. Nemes

szándék vezet tehát a szerzőt és a könyv lapjain egy csakugyan az eddig nem sokkal nagyobb érdeklődésre méltó és főként több cselekvést érdemlő kérdés világosodik meg az olvasó előtt. Ez a kérdés a csángókérdés. Rendkívül gondos munkával és nagy türelemmel, emellett tökéletes tudományos felkészültséggel veszi számba Mikecs László az általa használt 242 csángóvonalozású, magyar- és idegen-nyelvű munkát, melynek anyagát egészen újszerű módszerrel tárja az olvasó elé. Ez a „szemelvényes tárgyaló” módszer sok tekintetben előnyösnek bizonyul, legfőképpen azért, mert az egyes munkák fontosabb részeinek szó szerinti, szemelvényként való közlése útján a régebbi és rendkívül nehezen hozzáférhető könyvek feltétlen elolvasása alól mentesül az, aki a csángókérdés régebbi irodalmával is megismerkedni kíván. Az úgynevezett csángóirodalom kritikai megvilágítására is módot nyújt és ezt a lehetőséget a szerző nem is mulasztja el. Mindenekelőtt tisztázza a csángó név fogalmkörét, ismerteti nagy vonásaiban annak a Kárpátokon kívüli területek széles történeti múltját, amely nagyjában a vándorló ősmagyarok utolsó állomása volt (Etelköz) és ahol a csángók ma is élnek. Oknyomozó történelmi alapon kapunk feleletet arra a kérdésre is: hogyan került a magyarság a Kárpátoktól keletre elterülő területekre, főként Moldovára? Számbaveszi Mikecs László a székely kivándorlások külső és belső okait egyaránt. Különösképpen érdekesek a könyvnek azok a részek, amelyek a Kárpátokon kívüli magyarság kutatásának népiség-tudományi módszereit és eredményeit ismertetik. — Nincs még egy, a csángókról írott könyv, amely a Kárpátokon kívül élő magyarság életét és sorsát olyan részletesen és oly nagy gondnal mutatná be, mint Mikecs könyve. Végignyomozza a keleti területeken kialakult magyar közösség életétörténetét a nemzetiség-történetileg egyáltalában megközelíthető időktől mind a mai napig. Rendkívül tanulságosak azok a fejezetek is, amelyek a moldvai magyarság (nem csángók!) történetével és életével is. Csodálatosan szép szemelvényeket ad Mikecs könyve a „külső magyarok” dalából és meséiből, amelyek arról tanuskodnak, hogy a moldvai magyarság minden lelki szegénység és anyagi nyomorúság ellenére is magyarul él, Faji és lelki érintetlenségük fenntartásának bástyái azok az ősi és ma is élő faluközösségek, amelyek élete egy-egy óriási család közösségi életfolyamához hasonló.

Mikecs László: „Csángók” című munkájáért csak dícséret jár mind a magyar tudományos körök, mind a magyar társadalom legszélesebb rétegei részéről. Tudom-

mányos értéke mellett nemzetpolitikai értéke is van: gondolat-ébresztés és a lelkiismeret tetemrehívása...

A „csángók” magyar népe még él és legtöbbje magyarul is beszél, jóllehet sorsuk egyre sanyaróbb és nyelvük mindinkább romlik. Jön-e még idő, amikor segíthetünk rajtuk? Vagy csak a temetők fejfáján találkozik majd egyszer az utazó ősi magyar szavakkal, régi magyar nevekkel?..

Dr. Szoboda Béla

MADJARSKI U 3000 REČI. A magyar nyelv 3000 szóban. 1—2. füzet. A közép-európai nyelvek korszerű nyelvtani füzeteiben. Újvidék. Dátum nélkül.

Kormányrendeletre nem szövődik barátság a népek között. Önként kell megindulnia. Első feltétele: kölcsönösen megismereni egymás nyelvét. Szerb részről már megindult a hasznos kezdet, a dr. Milutinovics Nikola módszere szerint szerkesztett füzetekkel. Elemi végzettségű kezdők igényeire alkalmazkodik, elsősorban tehát a népek között és nyelvtan. Valószínűleg ez okozza az ismételt és bő magyarázatát.

Módszere a szavakon épül. Már az első füzet 600 szót ad 32 oldalon. A szavak közt azonban nincs tárgyi összefüggés, nincsenek semmiféle kapcsolatok, önmagukért állnak meg a tartalmatlan költőszavak és névmások is. Nem is a gyakorlati élet szavait veszi sorra a nyelvtan, sok elvont, ritka, sőt, nem is használt szót is felvesz. (Pl. nyák, hűség.) A mondatalkotást mellőzi. Gyakorlásul négyzben közmondásokat, egyzben Petőfi versrészleteket nyújt.

A nyelvtani formák tárgyalásában nincs könnyen áttekinthető rend, a tárgyalás elaprózik, szétfolyik. Különösen látható ez a többszámú képzésnél. Hiányoznak a szerb nyelv analógiájára való hivatkozások, pedig könnyűtenek a megértést. (Pl. a határozott és határozatlan névelőnél hivatkozni a szerb melléknév határozott és határozatlan alakjára.) Néhol kevés a magyarázat. (Pl. a birtokos szórend sajátosága a mult idő t, és tt jelének használata az igekötő elválása nincs eléggé megvilágítva.) Másutt felesleges dolgokra akadunk. (Pl. a ez említése, a történeti családnevek írása mindjárt az első leckében, a magyar hangok számáról való vélemények, a „valék” ragozása.)

Néhol a szerző — és ez kár — hibás formákat hoz fel. (Pl. nem mondjuk: népk, enyém kalap...) De itt-ott tévedésbe is esik. (Pl. köt ige többes 2. személye: kötötök, — tárgyragnál: aranyt, nyájt, várt, a többes számnál pedig: csök és tók áll a helyes alak mellett. Rétegezni és megújítani helyett ezt írja: rétezni, újonozni.) Több nyomdahiba is található.

Jó törekvései is vannak a nyelvtannak. Kerülni igyekszik a nyelvgyakorló könyvek szokásos, ósdi mondatait. A nyelv szellemébe akarja bevezetni tanítványait. Rámutat a magyar nyelv sajátosságaira. Kiemeli, hol mi könnyűség van a magyarban. Nánay Béla

FIDELIO KONZERVEK
KIVÁLÓAK, OLCSÓK

ÉVTIZEDEK ÓTA
IMPERIAL FÜGEKÁVÉ

Antal István nemzetvédelmi propagandaminiszter a szentistváni eszméről és a nemzetiségi kérdéscről

Dr. Antal István nemzetvédelmi propagandaminiszter a felszabadult Délvidék egyik legjelentősebb helyén, Apatinban az országzászló felavatása alkalmából nagy beszédet mondott, amelyben tiszta, ragyogó körvonalakban rajzolta meg a ma oly sokat emlegetett szentistváni eszme lényegét, nyilatkozott a nemzetiségi kérdéscről s ezzel kapcsolatban a magyar népi gondolat lényegéről, a szociális kérdéscről is. Nemzetiségi és szociális kérdés a mi felfogásunk szerint is szervesen egybefonódnak, a kettő elválaszthatatlan egymástól, mert a belső nemzetiségi kérdés megoldása nem történhetik meg a magyar nemzet szociális nagy kérdéseinek megoldása nélkül. Antal István szabatosan megfogalmazott, világos beszédében mutatott rá erre s mi szükségesnek tartjuk, hogy ezt a megnyilatkozást itt a Láthatár Örhegyén is megörizzük. A miniszter beszédének erre vonatkozó részeit az alábbiakban szövegszerűen közöljük:

Szentistváni eszme, szentistváni állam, szentistváni nemzetszervezés!

Sokan értetlenül állnak e gondolat előtt s különösen külföldön, — de sokszor, sajnos idebent, az országban is — vannak hajlandóságok ez eszme, ez államiság, e nemzetszervezés lényegét meg nem érteni, avagy ami még ennél is rosszabb: félreérteni. Bennünket nem keleti miszticizmus, nem színes politikai álmok hajhászása és nem fellengzős közjogi romantika, sem pedig — ahogy ellenségeink állítják — jogaink és törekvéseink indokolatlanságának avult történelmi szólamokkal való kendőzése — köti a szentistváni gondolathoz, de éppen a magyar nemzet európai hivatásának magasabb küldetésstudata. A szentistváni gondolat a legteljesebb, a legösszhangzatosabb és egyben a legvalóságosabb szintézis, együttműködés a magyarság európai hivatása s a magyar nép faji erőinek csorbítatlan kifejtése — illetve ennek zavartalan lehetősége között. Ahhoz pedig, hogy a nemzet teljesíthesse az *Uzoknál és Vereckénél* kezdődő közép-európai összefogó és rendező hivatását: — ezt más államrendszerben, mint a szentistváni alapokon nyugvó, modern, keresztény magyar államban mégcsak elképzelni sem lehetséges.

Ez a szentistváni államiság jelenti u. i. a magyar népnek és ennek a véráztatta földnek az eltipphetetlen, örök közösséget, jeleníti az állampolgárok egyenlő jogait az élethez, a kenyérhez és a boldoguláshoz, jelenti a magyar állam külső függetlenségét és a magyar nemzet belső szabadságát, jelenti a keresztény államvezetési elvek érvényesülését, jelenti a dolgozó tömegek intézményes szociális védelmét és gondozását, jelenti az erős, céltudatos államvezetést, jelenti a nemzeti öntudatot s jelenti — amit talán itteni jelentőségénél fogva előbb kellett volna említenem — a nem magyar ajkú testvéreink jogait, nyelvüket, kultúrájuk, gazdasági jólétük és szociális biztonságuk teljes birtokállományához. De jelent mindenekezlőt és mindenekfölött egy egységes és oszthatatlan magyar államot, amelyet a nemzetalkotó és államvezető magyar nép — ősi történelmi és természeti jogai alapján — a maga mindentől és mindenkitől független, szuverén akaratával vezet és kormányoz.

Nem magyar ajkú testvéreink — akiket túlnyomórészt az Európa védelmében kipusztult magyarság helyére telepítettek ide, erre az ősi magyar földre, ugyancsak a Szent István adta országias gondolat védelme alatt éltek, sejtődtek itt évszázadokon keresztül s váltak a magyar nemzettest hasznos és értékes tagjaivá, mert ez a Szent István adta országias gondolat nemcsak hogy egyenlő érvényesülési és boldogulási lehetőségeket biztosított e nem magyar ajkú testvéreink számára, de sokszor az atyai gondoskodás több kincsét és jótéteményét öntötte rájuk, mint magyar fiaira. Nézzünk körül a szentistváni ország megmaradt és elszar-

kított részein: nem magyar ajkú testvéreink évszázadokon keresztül nemcsak épségben őrizték meg nyelvüket, vallásukat, kultúrájukat, összes népi sajtáságaikat és faji birtokállományukat — de összehasonlítva a magyar Alföld és a magyar dunántúli színmagyar vidékeivel — nem magyar ajkú testvéreink, vagyonosodásban, jólétben, szociális állapotokban, kulturális és egészségi intézményekkel való ellátottságban sokhelyütt összehasonlíthatatlanul jobb sorsban éltek és élnek ma is, mint az ottani és itteni magyarság. Ami semmiesetre sem következett volna be, ha nem magyar ajkú testvéreink indokolt anyagi és erkölcsi érdekei fölött nem a szentistváni államvezetés megértő, türelmes, áldozatkész, igazságos és nagylelkű atyái szelleme áll őrt.

Akik a magyar államot ma vezetik és meg vagyunk róla győződve, az utánuk következő közéleti generációk is — de rajtuk kívül is az egész magyar nemzet — szent hagyományként fogják gondozni és alkalmazni a szentistváni örökség e részét is s nem magyar ajkú testvéreink velünk együtt egyenlő jogokkal, egyenlő kötelességekkel és testvéri összetartásban fogják szolgálni a jövőben is — az igazságos magyar törvények oltalma alatt — a szentistváni állam európai küldetését: őrtállni itt ez utolsó nyugati végvárban az európai kultúra és civilizáció léte és biztonsága fölött. De egyben joggal hisszük, reméljük és egyben el is várjuk nem magyar ajkú testvéreinktől, hogy a maguk részéről is jó szívet és tiszta szándékkal fogják teljesíteni a magyar néppel való barátságos együttélésük és közös sorsuk minden írott és íratlan kötelességét, amely együttélés és kötelességteljesítés körül a multban soha, de soha sem vita, sem nehézség, sem akadály, sőt még csak nézeteltérés sem merült fel közöttünk. Adja a Gondviselés, hogy ez így legyen a jövőben is.

A szentistváni államnak nemcsak nemzetközi küldetését, de belső nemzeti hivatását is teljessé kell tenni — annál is inkább, mert e belső szentistváni nemzetszervezés és államépítés teljessé tétele nélkül a magyar állam nem volna képes a maga nagy nemzetközi és európai feladatát teljesíteni. E szentistváni nemzetszervezés, a szentistváni államépítése lényege a maga korában bizonyos európai formák átvétele volt ugyan, de mindig a magyar politikai génusz által követelt átalakításokkal — s ami a legfontosabb: e formák megtöltése színmagyar nemzeti tartalommal. Bizonyos európai formák átvételéről szóltam, mert soha egy pillanattig sem szabad elfelejtenünk, hogy államszervezésünk és nemzetszervezésünk lényegét tevő ősi, magyar alkotmányos rendszert nem nyugatról vettük át: azt és annak lényeges tartalmát az ősi ázsiai és volgamenti pusztaságból hoztuk magunkkal, mert amint a megboldogult nagy magyar államférfiú, gróf Teleki Pál mondotta volt, a nemzet már akkor közakarattal — tehát alkotmányos módon, alkotmányos eszközökkel — döntötte el az összes ügyeit, amikor a széket és az asztalt még nem ismerte és lóháton tanácskozott. Az az új európai eszmevilág, amely a nagy és korszakalkotó német és olasz forradalmak csodálatos győzelme és hatalmas alkotó munkája nyomán a háború befejezésével új arculatot, új rendet, új nemzetközi kereteket és szilárd békességet fog adni ennek a vérbe és pusztulásba borult Európának, lényegében két eszmei pilléren, a szociális eszmén és a népi gondolaton nyugszik. Ez a két gondolat — a szociális eszme és a népi gondolat — meg fogja tenni a maga átalakító útját a múlt és a jövő magyar államiság életében is. Annál is inkább, mert ez a két eszme nemhogy nincs ellentétben a szentistváni gondolattal, de ennek természetes velejárója, sőt nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy mind a szociális eszme, mind a népi gondolat, mind a közösségi életforma ezer év óta benső és lényeges tartalma a szentistváni magyar államvezetésnek.

A LÁTHATÁR
ORSZÁGOS ELŐADÁSSOROZATA
A KORSZERŰ MAGYAR
NEMZETISÉGSZEMLELETRŐL

A Láthatár kisebbségtudományi munkaközössége az elmúlt hónapban folytatta előadássorozatát a korszerű magyar nemzetiségyszemleletről. Május 27-én Balassagyarmaton dr. Nánay Béla debreceni tanár tartotta meg előadását a gimnázium dísztermében nagy és előkelő közönség jelenlétében. A Magyar Hiszekegy elmondása után dr. Jékly Kálmán törvényszéki elnök mondott bevezető szavakat, az előadást pedig Németh Béla gimnáziumi tanár zárta be, rámutatva a nemzetiségi kérdés helyes szemléletének nagy jelentőségére. A balassagyarmati előadás kitűnő megszervezéséért Németh Béla tanárt illeti elismerés.

Besztercén dr. Sipos Sándor miniszteri titkár tartott május 31-én előadást a Besztercei Magyar Kaszinó rendezésében, szintén nagy és előkelő közönség előtt. A bevezetőt dr. Vermes Gyula vármegyei tiszti főügyész mondotta. A rendezésről különös elismerés illeti meg dr. Próbáld Ferenc h. polgármestert, aki évek óta mutat bensőséges érdeklődést a fontos magyar kérdés iránt s annakidején budapesti értekezletünkön előadást is tartott. Másnap Szászrégenben tartott nagy érdeklődés mellett előadást dr. Sipos Sándor. Itt az Erdélyi Párt helyi tagozata rendezte az előadást, a megrendezésért dr. Schmidt Imre polgármestert illeti elismerés.

Június 3-án a nagykőrösi Arany János Társaság rendezésében dr. Ferdinandy Mihály tartott előadást a nagykőrösi kultúrház nagytermében. A rendezésért Jablonczay Pethes Bélát, az Arany János Társaság főtákarát illeti elismerés.

Székyudvarhelyen a Polgári Önképző Egylet, a Református Férfiszövetség és az IKE rendezésében június 7-én tartotta meg előadását dr. vitéz Nagy Iván egyetemi m. tanár s ezt az előadást is igen nagy és előkelő közönség hallgatta végig. A megrendezésért itt dr. Tóth Béla kollégiumi tanárt illeti köszönet. Marosvásárhelyen június 8-án az Erdélyi Párt otáni tagozatának rendezésében tartotta meg előadását szintén igen nagy sikerrel s nagy és előkelő közönség előtt vitéz Nagy Iván dr.

Szegeden június 14-én tartotta meg előadását dr. Flachbarth Ernő egyetemi ny. r. tanár, a debreceni Egyetemi Kisebbségi Intézet igazgatója a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület rendezésében, a városnéző közgy. termében. Itt is nagy és előkelő közönség jelent meg s hallgatta végig a kitűnő előadót. A bevezető szavakat dr. Széchenyi István, a DEMKE elnöke mondotta, utána Flachbarth professzor megtartotta előadását. A szegedi sajtó nagy részletességgel számolt be az előadásról és ismertette Flachbarth Ernő dr. gondolatmenetét. A szegedi előadás megrendezéséért Török Sándort, a DEMKE főtákarát illeti köszönet.

PÁNÁTI MAGYAR ISKOLÁSGYERMEKEK
BUDAPESTEN

Május hó 21. és 31. között tíz napon át a magyar székesfővárosban tartózkodott mintegy háromszáz bánáti magyar iskolás-gyermek, fiú és leány, akik tanáraik vezetésével tekintették meg a magyar székesfővárost. A kis sereg május 21-én este érkezett Budapestre, ahol a Torontálból elszármazott délvidékiek dr. Szmolenszky

József gazdasági főtanácsossal és dr. Vincze Erő ny. min. tanácsossal, a Torontáliak Egyesületének elnökével az újkön várták őket. A bánáti magyar iskolás-gyermek programját kitűnő budapesti pedagógusok állították össze és gondoskodtak arról, hogy a magyar székesfővárosban még eddig nem járt gyermekek fővárosunkat és a magyar történelmet is megismerhessék. A főváros megtekintését a képtárban kezdték május 22-én, ahol dr. Károssy Sándor, a pancsovai gimnázium igazgatója, Töke Imre a nagybeszereki gimnázium nyolcadik osztályának, Juhász Zsuzsanna ugyanezen gimnázium hatodik osztályának tanulója a kiránduláson résztvevők nevében köszönetet mondott dr. Szmolenszky Józsefnek, aki nagy lelkedéssel és akadályt nem ismerő buzgalommal munkálkodott ennek a szép tervnek a megvalósításán. Május 25-én az új városnéző közgyűlési termében is üszszőjevetel volt, ahol dr. Vincze Erő, a Torontáliak Egyesületének ügyvezető társelnöke köszöntötte a hatóságok megjelent képviselőit és a vendéglátó székesfőváros képviselőit jelenlévő dr. Bódy László alpolgármestert. Ugyancsak meleg beszédekben köszönték meg a székesfőváros szeretetét a vendégek képviselői is. Elutazásuk előtt a Torontáliak Egyesülete május 30-án a Tiszti Kaszinó különtermében vacsorát adott a gyermekek tanárainak tiszteletére és ezen a vacsorán több szívből jövő felköszöntő hangzott el. A bánáti tanulók és tanárok május 31-én reggel utaztak vissza szülőföldjükre.

A BOLGÁR KIRÁLYI SZIMFONIKUS
ZENEKAR HANGVERSENYE BUDA-
PESTEN.

A Magyar Művelődés Házában 11-én, csütörtökön este ünneplő közönség hallgatta végig a baráti bolgár nemzet művészeit, akik Sacha Popov vezényletével magasszínvonalú hangversenyt adtak. Impozáns képet nyújtott a színpad, mikor a függöny felgördülésekor a hatalmas játékteret betöltötte a bolgár művészek hatvanöttagú csoportja, akiket lelkes tapsal üdvözölt a zsűfolt nézőtér. A lelkesen előlegezett bizalmat a bolgár művészek a himnusz rég nem hallott szép előadásával hálálták meg, majd utána a bolgár királyi himnusz játszották, melyeket a nézőtér állva hallgatott végig. A műsort Beethoven: III. Leonora nyitányával kezdték, majd Chausson: B-dur szimfóniáját adták, mindkettőt szünni nem akaró taps jutalmazta. Utána Liszt: A-dur zongorahangversenye következett, amelyen közreműködött Hír Sári zongoraművész, a szünni nem akaró és ujrázást követelő tapsra Hír Sári színlóban előadta a Szerelmi Álmokat. Szünet után Respighi: Róma négy kútja és Waldigeroff: Vardar — bolgár rapszódijával befejezték a sokáig emlékezetes szép hangversenyüket a bolgár művészek. Felvonult ezen az estén a Magyar-Bolgár Társaság vezetősége és számos tagja, valamint Tosev budapesti bolgár követtel az élen a budapesti és pestkörnyéki bolgárok népes kolóniája is, kiknek nagy része már második hazájának tekinti Magyarországot, mert hosszú évek óta itt él zavartalanul, meghitt barátsággal a magyarok között. Bizonyított erre az őszinte baráti megnyilatkozás, amely a bolgár királyi szimfonikus zenekar minden egyes tagját illette s amely sokáig feledhetetlen lesz úgy a szereplő bolgároknak, mint az ünneplő magyaroknak.

B. S.

A DEBRECENI NYÁRI EGYTEM.

A debreceni Egyetem az idén is megrendezi az augusztusi szünidei tanfolyamát, amely az alapítás óta eltelt 15 év alatt szerte a világon ismeretes és népszerű intézménnyé vált. Az idei tanfolyam szervezési munkálatait dr. Hankiss János egyetemi tanár irányítja. A tanfolyam tanulmányi programjának középpontjában a magyarságtudományi előadássorozat áll. A Nyári Egyetem ezúttal az európai szellem és a magyarság viszonyának tisztázásával akarja a magyar közönség figyelmét felhívni azokra a nagy történelmi feladatokra, amelyek az új Európa előkészítésében várnak a magyarságra.

A magyar nyelvű előadásokkal párhuzamosan német- és olasz nyelvű előadások hangzanak el a magyarságra vonatkozó ismeretek köréből. A Nyári Egyetem tanulmányi programját hangversenyek, kirándulások, különféle bemutatók egészítik ki. Ezekhez járulnak még a nyelvelvek, melyek az élő nyelvek elsajátítását teszik lehetővé. A nyelvyakorlásra kitűnő alkalom nyílik a résztvevő külföldiek társaságában. Az előadások időpontját úgy választották meg, hogy a nagyérdemű strand- és gyógyfürdő nyújtotta üdülési alkalmakat a hallgatóság kihasználhassa. A beiratkozott hallgatók számára a vezetőség nagy utazási és nyaralási kedvezményeket biztosít.

A részvételre és kedvezményekre vonatkozóan felvilágosítást nyújt a Nyári Egyetem titkársága (Debrecen, Központi Egyetem).

A LÁTHATÁR ÉS KIADVÁNYAI
AZ IDEI KÖNYVNAPOKON

A Láthatár, mint minden évben, az idei könyvnapokon is kiadója, a Studium könyvesbolt könyvsátrában szerepelt a nagyközönség előtt. Itt mutatott meg új kiadványunkat, Ács Tivadár: *Magyar utörök az újvilágban* című kötetét, amelyben a külföldi magyarok életét immáron több neves munkájában kutató szerző László Károlynak Kossuth Lajos egykori titkárnak még feltáratlan 1850-től 1867-ig terjedő naplójegyzeteit hozta nyilvánosságra.

Ugyancsak a Studium könyvsátrában lépett a könyvnapok közönsége elé a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség, amely külön sátorban, képek és grafikonok segítségével érzékeltette a Szövetség eddig kifejtett munkásságát és jövőbeni programját. Itt állította ki a Szövetség irodalmi folyóiratát, a Kalangyát és itt szerepeltek könyveikkel a délvidéki magyar írók. A Közművelődési Szövetség részéről Tolnai János tanár, a Szövetség népművelési osztályának vezetője volt jelen és adott felvilágosítást a sátor előkelő látogatóinak, a Kalangya részéről pedig Herczeg János jelent meg. A délvidéki írók közül Csuka Zoltán, Dudás Kálmán és Fekete Lajos vett részt a könyvnapon.

Ugyanítt szerepelt kiadványaival a pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet, amely könyvnapra két értékes könyvet hozta piacra: az egyik *Siculus: A moldvai magyarok őstelepülése, története és mai helyzete* c. könyv, a másik pedig *Pusztai-Popovits József: Román kultúrlet a magyar Erdélyben* c. munka. A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet részéről dr. Faluhelyi Ferenc egyetemi ny. r. tanár, az Intézet igazgatója vett részt a sátorban, valamint dr. Bédi Imre, az Intézet tanársegéde. A Studium részéről Papp Antal ny. államtitkár elnök és

dr. Imre Kálmán igazgató voltak a sátorban.

A magyar rádió a *Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség* kiállításáról közvetítést is adott és a három könyvnapon sátrunknak igen sok előkelő vendége volt. Így már hétfőn megjelent *vitéz József Ferenc* dr. királyi herceg, kedden pedig *Kállay Miklós* miniszterelnök, *Ullein-Reviczky Antal* rk. követ, mh. miniszter, sajtófőnök kíséretében látogatta meg a könyvsátrat és elsősorban a délvidékiek munkái iránt érdeklődött. Nagy figyelemmel hallgatta végig *Tolnai János* tanár felvilágosításait a DMKSz munkásságával kapcsolatban s egész halom könyvet vitetett autójába. *Hóman Bálint* vallás- és közoktatásügyi miniszter is meglátogatta a sátrat, majd kevéssel utóbb *Kállay Miklós* miniszterelnök felesége, akit dr. Ince Péter min. tanácsos, a miniszterelnök személyi titkára kísért. Ugyancsak megjelent a sátorban dr. *Szendy Károly* Budapest székesfőváros polgármestere, valamint *Thuránszky László*, a miniszterelnökség sajtóosztályának és *Dulin Elek* min. tanácsos, a sajtófőnökség h. vezetője is. A déli órákban jelent meg a sátorban dr. *Ujpey Elemér*, a külügyminisztérium kulturális osztályának h. vezetője, *Ember Gyula* és *Luby Géza* kíséretében, a délutáni órákban pedig *Gáspár Jenő*, az Orsz. Magyar Sajtókamara igazgató-főtájkára és vásárolt bőségesen a délvidéki és nemzetiségi, kisebbségi szakkönyvekből.

A szerdai napon *József* főherceg jelent meg a sátorban is érdeklődött melegen a délvidékiek művei és kulturmunkája iránt. Megemlítette, hogy két nap előtt Horgoson járt s különös melegséggel emlékezett vissza az ottani lelkes és szíves fogadtatásra. Ugyancsak szerdán látogatta meg a sátori

vitéz *Bartha Károly* honvédelmi és báró *Bánffy Dániel* földművelési min., dr. *Antal István* nemzetvédelmi propagandaminiszter, titkára, *Eszterhás István*, a kitűnő író kíséretében, dr. *Pataky Tibor* államtitkár, dr. *Balla Pál* miniszteri tanácsos a miniszterelnökség II. ügyosztályának h. vezetője, dr. *Papp József* miniszteri tanácsos a külügyminisztérium kulturális ügyosztályából pedig gróf *Zichy Elemér* és báró *Apor István*. Hosszasan időzött a sátorban dr. *Némethy Károly* székesfővárosi tanácsnok, a főváros kulturális ügyosztályának vezetője is.

A szlovákiai magyar írók *Vörösmartyéri* könyvsátránál szintén igen nagy volt a forgalom, jól keltek a könyvek és az előkelőségek itt is megjelentek, hosszasan elbeszélgettek az írókkal és sokat vásároltak.

A szlovákiai magyar írók *Esterházy János* gróf és *Csáky Mihály* gróf vezetésével vettek részt a könyvnapokon. Róluk, illetve kiadványaikról külön fog megemlékezni a Láthatár.

A MAGYAROK VILÁGSZÖVETSÉGE ALAPÍTÓ TAGJAI SORÁBA VÁLASZTOTTA HALÁCSY DEZSÓT

Az egész ország közvéleménye mindenkor érdeklődéssel várja a Magyarok Világszövetsége közgyűlését. A most megtartott közgyűlésen *Halácsy Dezsőt*, az ismert fiatal író és közíró, lapunk egyik cikkíróját az elnöki tanács felvette az alapító tagok sorába. Halácsy Dezső évek óta fejtegette ki közérdeklő munkásságát a külföldi magyarok érdekében és a Magyarok Világszövetségének munkáját igyekezett mindenkor elősegíteni. Különösen ez ügyben írt közérdeklő cikkei élénk érdeklődést és feltűnést keltek.

VOIX DES PEUPLES, 1942. május 15.

A világpolitika nagy kérdéseivel foglalkozó tanulmányok közül minket különösen *Herbert van Leisen*-nek a ruthénekről szóló cikke érdekel. A cikket szerzője abból az alkalomból írta, hogy külföldi hírek szerint a londoni cseh emigrációs kormány egy *Cibere* nevű ruthént is bevett tagjai közé, Amerikában pedig egy ruthén függetlenségi bizottság alakult. Ismerteti a ruthének földrajzi elhelyezkedését és nyelvi csoportjait. Utal gondolkozásukra, mely szerint a ruthének nem tartják magukat külön népnek vagy oroszoknak. Ennek ellenére a világháború előtt és alatt az oroszok igényeket formáltak erre a területre. 1918. decemberében a ruthén Nemzeti Tanács a Magyarországhoz való tartozás mellett foglalt állást és tiltakozott a Csehszlovákiához való csatlós ellen. De csakhamar bevonultak a csehek a Ruthénföldre. Károlyi megpróbálta menteni, ami menthető, felvetette a népszavazás kérdését is, de mint Benes megvallja, sikerült neki „paralyser cette action”. A csehek a békeszerződésben önállóságot biztosítottak a ruthéneknek. De ezt sohasem tartották meg, helyett a maguk embereivel árszatták el a Kárpátját, s minden elkövetek eleséhesítésére. Nem csoda, ha ez a terület állandó ellenzéke maradt a cseh kormányoknak. Cikke végén a szerző felveti a kérdést: „Számíthat-e az Egyesült Államok-beli Ruthén Függetlenségi Bizottság és a londoni Cibere úr a ruthén népszavazataira?” A kérdésre határozott nemmel felel, s idézi *Hniczky Sándor* szavait, melyek szerint a ruthén nép élelészivonala az utóbbi időben megjavult, s a valósi szabadsága és kulturális szabadsága a magyar állam kereteiben kellő mértékben biztosítva van.

Tóth Béla

S A J T Ó S Z E M L E

A HITEL 1942. áprilisi számának vezetőcikkét *Bárdossy László* írta: „Teleki Pál Széchenyi nyomdokában” címmel. Összehasonlítja a két nagy államférfi emberi és politikai alakját, megállapítja, hogy az örök magyar jellemvonások következményeképpen lelki magatartásuk teljesen hasonló volt, ezt még helyzetük különbözősége sem tudta teljesen megsemmisíteni. Sajátos szempontunkról a következő sorait emeljük ki: „Arcukon az örök magyarság szelleme fénylik. Azé a magyarságé, amely nem bízza el magát, amikor hajóját az erő s a jogos remények duzzadó vitorlái viszik és amely nem esik kétségbe és nem gyűlölködik, amikor a sors lesújtott reá. Az a méltányos és megértő nemzetiségi politika, amit Széchenyi az 1849-es katasztrófa előtt és Teleki Pál az 1938-39-40-es évek jóvátetele után hirdetett, örökre megáfolyhatatlan bizonyított erre.”

Szabó István „Az asszimiláció a magyarság történetében” c. cikke az asszimiláció kérdését tárja teljes egészében közönsége elé. Megállapítja az asszimiláció lényegét, majd jelentőségét az egyes nemzetek életében, bemutatja, hogy a magyarság történelmében milyen tényező volt s milyen tényezők segítettek elő vagy hátráltatták. Ezeknek a tényezőknek, a tömegnek, a társadalmi életformáknak, a vallásnak, az életmódnak, mint az asszimilációs elősegítőinek és hátráltatóinak az alapos és részletes vizsgálata után tárgyalja a XIX. század asszimilációs törekvéseit, a „grammatikai

Magyarország” gondolatát, majd a következő — igen megszívlelendő — gondolattal végzi fejtegetését: „Alig kétséges, hogy a XIX. századi asszimilációs folyamatot lezártnak kell tekintenünk, pedig nemzetiségi területek szétoldását még ez a nagyerejű asszimilációs áramlat sem kezdte meg. Azóta a népek életében nagy változások mentek végbe, a népi tudat a népiség hajszálerein keresztül mind mélyebbre hatolt, fokozva ezzel a természetes tényezőknek egyébként is hatékony ellenálló erejét az asszimilációval szemben. Asszimiláció mindamellett a jövőben is fog folyni, mivel más természetes tényezők a számukra idegen környezetben élő egyesek, szörványok és kisebb szigetek felszívódását kérihetteletlenül készítik elő. A felszívódás természetesen a magyar szörványokat és szigeteget is fenyegeti. Magyarságtudatunk mélyülésétől tesz tanúságot, hogy szörványainkat ma már nem akarjuk sorsukra bízni és őket a magyarság rovására érvényesülő asszimilációnak áldozatul átengedni.”

A Magyar Figyelőben *Venczel József* „Magyarság és nemzetiségek” címmel az 1910-es népszámlálás alapján azt mutatja be, hogy milyen volt Magyarország nemzetiségi megoszlása az egyes társadalmi állások, foglalkozások szerint. Társadalmi szempontból éppen a magyarság volt a legkedvezőtlenebb helyzetben.

Só.

MAGYAR SZEMLE 1942. június.

Prokopy Imre a magyarok és horvátok ma legidősebb kérdéséről ír. *Tóth László* egyetemi tanár *Bajza József*nek a horvát kérdésre vonatkozó válogatott cikkéből összeállított könyvét ismertette vissza tekint egészen a 800 éves magyar-horvát közös történelemre és közös problémára. Az elidegenedés és elhidegülés okát kutatva, a főokot abban látja, hogy mindkét nemzet elhanyagolta ifjúságát a szomszéd nyelvére megtanítani. Végül már annyira mentek egymás nyelvének elhanyagolásában, hogy ma már ritka, mint a fehérhólló a magyarul tudó horvát és viszont... Pedig: — „amelyik nemzet jobban ismeri a másikat, annak feltétlenül nagy előnyei vannak a másikkal szemben”. Ezt a tételt ma még inkább megszívlelhetjük, mint bármikor. Dehát az elhidegülést és a nyelv ismeret-elhanyagolást köszönhetjük az osztrák uralom „ék”-politikájának, amely mindig igyekezett a nemzetiségek uszításával Magyarországot fékentartani. A távolabbi jövő lesz hivatott, hogy ezt az elidegenedést áthidalja. Erre vonatkozóan *Hóman Bálint* kultuszminiszter bölcs előrelátással kiadott rendelete intézkedett s így már a visszacsatolt Délvidék néhány középiskolájában kötelező tantárgyként tanítják a szerb-horvát nyelvet. Természetesen a nagy eltávolodást oroszlanrcszi a sajtó segítette elő (sajnos, ezen a téren még napjainkban is igen sok a kívánni való mindkét oldalon egyformán). Erre különösen kirívó példát idéz a cikk, a „Vihor” (Vihar) c. lap egyik 1914. évi számából, melyben olyan útszéli hangot használ a cikkíró a magyarokkal szem-

ben, hogy érthetővé teszi nemcsak az elhidegülést, de a gyűlöletet is. Mikor aztán beköszöntött a Monarchia szétbomlása, már nem csodálkoztunk, hogy összes délszlávaink levelették az álarcot és mámorosan üdvözölték a délszláv eszme diadalát... Hogy aztán a mámor elszállása után milyen nagy csalódás érte a horvátokat és Belgrád „ölelő” karja mindinkább elviselhetetlenebbé vált a horvátok számára, arra a legnagyobb bizonyítékot Jugoszlávia szétbomlása szolgáltatta.

Szirmai Károly: Szenteleky Kornél és a Kalangya címen ír cikket a vajdasági írógárda küzdelmeiről és lassú térfoglalásáról. A sorsforduló után a Vajdaságot a „újítól” idegen lelkeségű írók és újságírók lepték el, akik sokkal inkább foglalkoztak a pesti aszfaltirodalommal s meggyekekkel, mint a tiszta irodalommal, amelyet pedig szomjas lélekkel kívánt az elszakadt vajdasági magyarság. „Szükségesség nélkül nincs megvalósulás” — írja Szirmai s csak így született meg a vajdasági irodalom. Csakhogy mennyi küzdelem, mennyi felülről való kerülés, míg a „Vajdasági Írás”, a „Kalangya” és „A mi irodalmunk” az olvasó asztalára kerülhetett. Természetesen az „importált” pesti irodalom jövevény íróit inkább támogatta a jugoszláv kormány, mert azok „veszélytelenebbek” voltak. Végül is egy fiatal író, *Csuka Zoltán* érdeme, hogy a Vajdaságban folyóirat megindulhatott. Csukának ifjú hétével, gyűjtő lelkesedésével és megcsillagotott terveivel sikerült rávennie Szenteleky Kornélt, akinek akkor már elismert neve volt a budapesti „Hét” hasábjairól, hogy vállalja egy irodalmi folyóirat vezetését, amely köré összegyűjtik a vajdasági tehetségeket. És Szenteleky vállalta a szerepet. A terv persze óriási ellenhatást váltott ki az ellentáborban s igyekeztek is, ahogy lehetett, „agyonfogni”, „agyonhallgatni” a kísérletet. De minden nehézséggel szemben mégis megindult az első próbálkozás, a „Vajdasági Írás”, majd a „Kalangya”, amely már magaköré kezdte gyűjteni a bácskai tehetségeket. Azonban az első próbálkozás rövid másfél éves működés után támogatás hiányában megszűnt. A veszteség Szentelekyt sújtotta legjobban. Szinte kedélybeteg lett. Azonban nem csüggedt Csuka Zoltán, aki újabb terveket érlelt és az ő ismert szívós kitartásával 1930 karácsonyára megindult az újvidéki „Reggeli Újság” mellékleteként „A mi irodalmunk”. Ebben a mellékletben ostromni kezdték a magyar nemtörődömséget. Szenteleky harcolt, ostromozott, küzdött, melynek volt is rövid időre eredménye, azonban az örök kisebbségi sors szerint újra hanyatlani kezdett az érdeklődés. Most *Kende Ferenc* lelkesedése mentette meg egy időre a vajdasági irodalmat. Dolgoztak, kísérleteztek, de mind nehezebben ment a bácskai írók sorsa. A vezető Szenteleky Kornél váratlanul elhunyt, a sok meddő küzdelem nagyban hozzájárult korai halálához s az idők mind sürűbb felhőket gomolygattak a látóhatáron. 1935 karácsonyától a végszegényedés felé indult a Kalangya, szegényes számok, íróik „háznak” vele feketekávéval ebédelve és mindkevesebb a „pirosbetűs” vasárnap. — 1936 novemberében a hullámvölgyből mentette meg a már öt hónapot szünetelő Kalangyát *Deák Leó*. Bácsvármegye mostani főispánja. Innentől kezdve aztán újra emelkedett fölfelé a pálya. Ez volt a vajdasági irodalom és író sorsa. — A Kalangya kisebbségi éveit lezárultak, de feladatai megmaradtak. Európa e népileg talán

legtarkább népszívetén egész sereg kérdés vár még feleletre. A választ a Kalangyának kell megadnia. Elsősorban is arra, hogy mi az a vajdasági vagy délidéki lélek? Mert, hogy van, rég sejtettük, de hogy mennyire létező valóság, csak a felszabadulás után tudtuk meg — fejezi be igen értékes cikkét *Szirmai Károly*. B. S. DONAUEUROPA, 1942 május.

A májusi szám bevezető cikkét *Wulff Olaf*, a Duna-tengerhajózás gondolatának egyik úttörője, az ismert hajózási szakértő és kiválóan képzett tengerész írja a dunai forgalomról, a háromezer kilométeres legelőcsőbb magyar kereskedelmi útvonal nemzetgazdasági jelentőségéről. Tanulságos visszapillantást nyújt a dunai hajózás távolabbi történetéről, majd 1820-tól, amikor az első magyar szerkesztésű gőzhajó megjelenik a Dunán, kortörténeti pontossággal számol be a dunai hajózás minden fontosabb mozzanatáról, mint a Széchenyitervről, DDSG és MFTR társaságok alapításáról és munkájáról, valamint az átrakodás nélkül közlekedő Duna-tengerjáró kereskedelmi flottilláról, mely a háború után még jelentősebb mértékben kapcsolja majd be hazánkat a világtengerek gazdasági forgalmába. Ennek lehetőségeiről és a Duna-tengerjárók forgalmi statisztikájáról szívesen olvassunk részletes beszámolót az illusztris szerző tollából. *Mach Sándor*, Szlovákia belügyminisztere „Szlovákia az új Európában” című tanulmányában, mint erre legilletékesebb, beszámol a fiatal szlovák állam ideológiai és belpolitikai építő munkájáról, a fiatal szlovák kultúrpolitika és nemzetgazdaság eddig elért eredményeiről és a további nagyfutósságot teendőkről. *Tóth László* az egykori osztrák—magyar Balkán-politika egyik legnagyobb fegyvertényéről, az 1879-ben Bécsben kötött német—osztrák—orosz hármesegyezményről emlékezik meg s ezzel kapcsolatban id. *Andrássy Gyula* „orosz” politikájáról, melynek sarkalatos pontja a pánszláv törekvések kikapcsolása volt a közép-dunai és balkáni térből. *Just W. Artur* az európai együttműködés útjáról és látatairól értekezik. Európát szellemi és gazdasági homogenitásra való törekvés kell áthassa a döntő történelmi cél elérése érdekében. Ez az együttműködés legkisebb mértékben sem kíván foglalkozni az egyes népek belső viszonyaival és azok sajátos érdekeit mindenkor figyelembe veszi, de ép így megköveteli a magasabbrendű szellemi és európai gazdasági szolidaritást. Szerző idéz az európai „nagytér”-elmélet irodalmából és figyelemreméltó fejtegetését a kialakuló európai közgazdaság termelési és geopolitikai adalékaival indokolja. Ezt a geopolitikai vonalat Délkelet-Európa és a dunai tér viszonyában Újpesty Elemér fejti ki a soron következő tanulmányban. Szerinte a Földközi-tenger, Délkelet-Európa és az ú. n. „kisázsiai gazdasági tér” egymással szervesen együttműködve kell betöltsék a két földrészt egyaránt érintő geopolitikai és közgazdasági feladatokat. *Wolfgang Peters*, a Berliner Börsenzeitung szerkesztője a népi elv létjogosultságáról szól az új Európában. *Sziklay László* pedig a szlovák irodalom magyar irodalomtörténeti nyomait ismereti. mélyvesszővel, de tárgyánál fogva inkább az Ungarn hasábjaira kíváncsok értekezésében. A kultúrpolitikai figyelőben *Csuka Zoltán* összefoglalását olvassuk (Bulgária a magyar folyóiratok tükrében) és *Borotvács-Nagy Sándor* írását az állítólagos magyarországi új Friedrich-List-kultúrról.

UJ ELET, 1942 május.

A prohászka-mozgalom folyóiratának májusi száma *Posztív népiség és magyar egyensúly* címmel vezet tanulmányi közlő *Sinkó Ferenc* tollából. „Számunkra, akik e lap körül tömörülünk, a két legfőbb törvény: a nemzeti szellem egyensúlya és a pozitív népiség” — írja *András Károly* a valláspolitikai irodalmiság ellen emeli szavát s a fiatal katolikus írókat *Andor József* példájának követésére buzdítja. *Dobossy László* „Kis nép nagy nemzet” című tanulmányában a finn lelkeségről ad markáns képet, *Tovio Pekkanen*, a nagy finn munkásíró művének (A gyár árnyékában.) francia kiadása alkalmából. Érdemes lett volna Sillanpää, Kivi és Pekkanen irodalomtörténeti összehasonlítása is, szociális tudat és tiszta népiség mérlegén. *Angyal Endre* a „dunántúli szellem” minőségi jegeit sorakoztatja fel és megszívlelendő sorokat ír a megcsontított pécsi egyetemről. *Dr. Pfeiffer Miklós*, a prohászka mozgalom szellemi vezetője a tehetségkiválasztás érték és mérték szempontjaira figyelmeztet. Kisebbségstudomány szempontból említésre érdemes a folyóirat anket-rovatának egyik szelvénye, mely a szépen indult és magvaszakadt balatonszántói kisebbségi találkozók mintájára hasonló célzatú ifjúsági kongresszusok rendezését sürgeti.

UNGARN, 1942 június.

Különleges figyelmet érdemel vitéz *Surányi Unger Tivadár* egyetemi tanár, a Donau-európa főszervezőjének a magyar-német gazdasági összefüggés háborús és béke-viszonyáról írt nagyszabású tanulmánya, melyet szerző ez év májusában a berlini Német—Magyar Társaságban olvasott fel. Három önálló kis tanulmányra oszlik az átfogó nemzetgazdasági és szociálpolitikai helyzetkép, mely a tudós szerző megvilágításában a két nép történelmi és világgazdasági egymás mellé rendeltetését igazolja. Az első, bevezető tanulmány a jelen háborút megelőző időkkel, nevezetesen a világgazdasági válság s az utolsó látszatbete évek európai gazdasági rendjével foglalkozik. Az összefoglalás gerincét a két nép háborús gazdasági szövetsége alkotja, különös tekintettel a német termelési kapacitás jelen állapotára s a megszállt területek révén várható emelkedésre. Jelentős szerepet tulajdonít azoknak a termelési fokozó lélektani tényezőknek, amelyek mindkét háborús közösség tudatában adva vannak, így elsősorban a munkaszerepnek, erről — mint írja — a Németországban dolgozó magyar időszak munkások fényes bizonyosságot tettek —, a töretlen vállalkozó készségnek és a közös segítő szándékának, mely a két nemzetgazdaságot eltölti. A zárótanulmány az eljövendő békegazdaság lehetőségeit mérlegeli az egységes európai gazdasági élet szempontjából, mezőgazdasági, közgazdasági, váltógazdasági és ipari viszonylatban. *Bakó Elemér* a magyar nyelvtudomány legújabb megállapításainak egybevetésével a magyar nyelvjárásokról ad összefüggő képet s a magyar nyelvtudomány ezirányú szükségleteit fejtegeti. Igen érdekes a tanulmányhoz mellékelte nyelviárasi térkép, melyet *Horger* ismert nyelvi térképe és a Carte Rouge alapján állított össze a szerző. Kár, hogy a feltüntetett nyolc nyelvjárásról kívül a közbeeső árnyalatokkal nem foglalkozik, egyébként pedig sokkal szemléletesebb lett volna, ha ez a nyelviárasi térkép megfelelő színekben készül. A folyóirat egyébként folytatja a magyar

városképsorozatát. Ez alkalommal a legrégebb magyar városról, Székesfehérvárról számol be *Szarka Géza dr.* és kitűnő, rövidre fogott város-monografiával gazdagítja a szakirodalmat. A tanulmány mellékletei között szép műfelvételeket s egy XVI. századi rekonstruált városképet találunk, melynek eredetijét is ajánlatos let volna közölni. *Markó Árpád* az 1863. évi Schleswig-Holsteinért folyó porosz-dán háború magyar résztvevőiről számol be. *Schmidt-Szendrő Adrienne* a magyar népi táncok és művészet százados kapcsolatairól értekezik. *Dénes Jenő* a kolozsvári művészeti hetek műsorát ismerteti. A szépirodalmi részben *Márai Sándor* remekművét Bach, Goethe és Rilke miniatűrjeit, valamint *Sinka István* Örökség és Sétő *Kalmán* Baranya című kölleményeit találjuk, mindkettőt *Lám Frigyes* fordításában. A Szemle az Armány és Szerelm budapesti felújításáról, egy német Madách-tanulmányról s egy német Attila-regény magyar fordításáról, valamint a sorozatos olaszmagyar folyóiratcseréről ad hírt.

OTEZ PAJSZII bolgár folyóirat, a hasonnevű, legnagyobb bolgár társadalmi szervezet szécsőve, legutóbbi számában G. P. Genov egyetemi tanárak, az ismertevű nemzetközi jogásznak értékes cikkét közli, amelyben méltatja Bulgária mostani két fontos évfordulóját: a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozás egy éves és a szantszefánói békeszerződés aláírásának 64 éves jubileumát.

Ramutat arra, hogy az e békeszerződés által biztosított területi vívmányokat Nagy-Britannia köbelépésére semmisítették meg a nagyhatalmak, aminek folytán Bulgária hosszú évtizedeken át véres harcokat volt kénytelen folytatni idegen uralom alatt élő testvérei felszabadításáért. A világháborúban való részvételét is ez magyarázza. Ennek szerencsétlen befejezése után a bolgárságot is ugyanolyan igazságtalan békefeltételekkel sújtották, mint a többi legyőzött nemzetet. Az igazságtalanul nyomorúságba döntött népek hiába követek el mindent, hogy sorsukat békés úton megváltoztassák, a győztesek ezt minden eszközzel megátolmi törekedtek; nem voltak hajlandók a kisebbségvédelmi rendelkezéseknek eleget tenni, lefegyverezték őket és különféle szövetségekkel még bizonytalanabbá tették az amúgy is védtelen országok helyzetét.

Ezen a tarthatatlan állapoton változtatott Hitler fellépése, aki a fasiszta Olaszországgal kötött szövetsége útján a békés kiegyezés útját egyengelte. Az angol háborús párt uralomrajutása azonban megsemmisítette a békés megoldás lehetőségét és a világ népeit újabb háborúba döntötte. Ebben a helyzetben Bulgária természetesen arra az oldalra állott, ahol, ahonnan jogai érvényesítését remélhette.

Állásfoglalásának helyességét bizonyítja, hogy alig néhány héttel a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozása után Németország és szövetségesei megsemmisítették Jugoszláviát és ezzel lehetővé tették, hogy a sokat szenvedett trákiai és makedoniai bolgárság egyesülhessen az anyaországgal.

A folyóirat további értékes cikkei közül kiemelhetjük St. *Csilinpirov* mélyeszantó tanulmányát, amelyben a nyugati határszéli bolgárság szerb uralom alatti életét és a múlt századbéli szerbesítési törekvéseket ismerteti. A bolgár írói gárda vezérének tollából kimerítő vázlatát kapjuk annak az áldozatkész kulturmunkának, amellyel a végvidéki bolgárság nyelviségét és nemzeti

öntudatát védelmezte a szerb elnyomással szemben.

Gazdag lapszemle, kül- és belföldi hírszolgálat egészíti ki a folyóirat tartalmát. A. N.

JÚNIUS

MAGYAR SZEMLE

Szerkesztőbizottság:

GRÓF BETHLEN ISTVÁN elnök
SZEKFI GYULA alelnök

Kormányzóhelyettes **EGYED ISTVÁN**
Magyarok és horvátok **PROKOPY IMRE**
Szentelek Kornél és **SZIRMAI KÁROLY**
a Kalangya **SZIRMAI KÁROLY**
Nagy-Budapest **RUIZS REZSŐ**
India, Anglia, Japán **ARGUS**
„Korunk irodalma” **FÁBIÁN IMRE**
Emlékezés Tisza Lajosról **ERDŐS JENŐ**
Külpolitikai szemle **OOOLÁK LAJOS**
Rab magyarok Krimben **JUHÁSZ BÉLA**
Új könyvek

Szerkeszti:
ECKHARDT SÁNDOR

MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG
Budapest, V., Vilmos császár-út 20.

Előfizetési ára
magánszemélyeknek
évi **9 pengő 60 fillér**

KÁRPÁTMEDENCE 1942. 5. száma.

Besenyő Sándor: A horvátországi magyarok száma címen térképes statisztikát közöl a horvát vidékeken elszórtan élő magyarokról. A horvát-szlavóniai magyarság lélekszáma 1910-ben 105.948 volt. Az 1921-es szerb népszámlálás ezt a számot kétharmadára csökkentette le, szám szerint 70.024-re. A szerb népszámlálási adatot magáévá tette az 1941-i hivatalos horvát kimutatás is, avval a különbséggel, hogy húsz év természetes szaporulatát is hozzászámította az 1921-es szerb népszámlálási adathoz és az 1941. évben a Független Horvátországban élő magyarok számát hozzávetőlegesen 80.000-re tette... Az egészben csak az furesa, hogy míg a szerb népszámlálási adatokat, amelyek igen mostohán bántak a horvátokkal is, a magyarok számarányára vonatkozóan elfogadták, addig saját magukra nézve már nem ismerték el az 1921-es népszámlálást, mely majd három millióval kevesebb horvátot mutat ki. Természetes, hogy mi nem ismertük el soha a szerb népszámlálás illyirányú „elkallódását” a horvátok kárára, de ugyanakkor ránk, magyarokra vonatkozóan sem fogadhattuk és fogadjuk el a 200-300.000 magyar egyszerű „elfrítást” a szerb népszámlálásban. Eppen ezért *Besenyő Sándor*, igen tárgyilagos és pontos kimutatást állított össze, amely jársonként és községenként, az 1910-es és az 1921-es népszámlálási adatokat összehasonlítva, a diszsimilációs folyamat és minden egyéb rendű és rangú apasztást bőven leszámítva, a legrosszabb arányszámot véve figyelembe a Független Horvát Államban legalább 100.000-re teszi a magyarság lélekszámát. Ezt olyan megdönthetetlen bizonyítékokkal támasztja alá, hogy minden túlzás nélkül kell elfogadnunk. B. S.

ADLER IRÓGÉPEK VASS JÁNOS

Portable és egyéb irodai gépek
vezérképvisellete.

IV., Irányi utca 4 szám.

Telefon: 183-628.

Ma nélkülözhetetlen

A külpolitika
időszerű kérdéseiről és eseményeiről a

KÜLÜGYI SZEMLE

tárgyilagosan és szakszerűen tájékoztat —

Kiadja a Magyar Külügyi Társaság

Szerkeszti dr. Drucker György

Évi előfizetési díj 10.— P — Kiadchivatal:

Budapest V., Országháza

Kérjen mutatványszámot!

MEGJELENT!

MEGJELENT!

Ács Tivadar: Magyar úttörők az újvilágban

László Károly 1850—67. évi naplójegyzetei
a Kossuth-emigráció amerikai életéből

A kötet elsősorban történelmi kútfő mind a Kossuth-kultusz, mind az amerikai magyarság története részére. A napló hősei, magyar mérnökök, részvesznek a múlt század ötvenes éveiben az amerikai vasúlépítkezésekben. Bölénycsordák, indiánok akadályozzák ezt a munkát. Kanada északi halászatán kezdődik a leírás, majd Mexikóban folytatódik, ahol a magyar mérnökök állami megbízásból térkepeznek. A franciák megszállják Mexikót, a polgárháború rémségei söprik végig a városokat. A magyar mérnökök az erdőbe vonulnak s megalapítják a világ legjelentősebb mahagóni fakitermelő vállalatát. Sok kaland és harc után 1867-ben a kiegészítés hírére hazatérnek. A legérdekesebb és a legizgalmasabb olvasmány s emellett tudományos értékű kútfő. — ára 6 pengő.

Még ma rendelje meg a Látványos kiadó hivatalában Budapest, VII, Baross-tér 15. szám

<i>Ligeti Ernő:</i> Súly alatt a pálma. (Egy nemzedék szellemi élete: 22 esztendő kisebbségi sorsban.) 214 old. Füzve 5.80 P	<i>Ganzer:</i> Das Reich als europäische Ordnungsmacht. 137 oldal. Füzve 4.12 P
<i>székelyi Nyírő László:</i> Történelmi igazságszolgáltatás 1938—1941. számos képpel, 130 old. Füzve 4.40 „	<i>Györgypál—Ecker Irma:</i> Die deutsche Volkserzählung in Hajós einer schwäbischen Sprachinsel in Ungarn. 158 oldal. Kötve 11.36 „
<i>W. Sattler:</i> Die slawonische Drauniederung als deutsche Volksinsellandschaft. Mit 7 Karten und 18 Abbild. (Deutsche Schriften zur Landes- und Volksforschung) 9.90 „	<i>Grosse:</i> Deutschland und der Südosten. 31 oldal. Füzve 65 „
<i>Baráth Tibor:</i> Magyar történet, 232. l. 2. kiadás. Füzve 3.80 „	<i>Frauendienst:</i> Jugoslaviens Weg zum Abgrund. 197 old. Füzve 4.54 „
<i>Hegedüs Nándor:</i> Magyar küzdelme a román parlamentben. 96 oldal. Füzve 1.50 „	<i>Haider:</i> Die bulgarische Wiedergeburt mit 4 Landkarten u. 14 Abbild. 127 oldal 1.85 „
<i>Horváth Jenő:</i> Az országalapítás története 1920—41. 160 oldal. Füzve 3.80 „	<i>Hévey:</i> Grundbesitzpolitik in Ungarn. 27 oldal. Füzve 1.06 „
<i>Juhász István:</i> A reformáció az erdélyi románok között. 276 oldal. Füzve 6. — „	<i>Isbert:</i> Ungarn (Kleine Auslandskunde). Kart 2.84 „
<i>Lobmayer Ippán:</i> Történelmi kapcsolatok Horvátországgal. 36 oldal 1. — „	<i>Jánosy D.:</i> Die ungarische Emigration in dem Krieg ins Orient. 171 oldal. Füzve 10. — „
<i>Mikecs László:</i> Csángók. 412 oldal, számos képpel, 6 térképmelléklettel. Füzve 7.50 „	Füzve 14.20 P. Kötve 17.01 „
<i>Szabó Pál Zoltán:</i> A török Pécs. 1543—1685. Rajzokkal és fényképekkel. 118 oldal 3.80 „	<i>Jahrbücher f. Politik und Auslandskunde.</i> 433 oldal. Füzve 14.20 „
<i>Baner:</i> Ein Vielvölkerstaat zerbricht. Werden u. Vergehen Jugoslaviens. 129 oldal. Füzve 4.26 „	Ugyanaz kötve 17.04 „
<i>Braun:</i> Die Slaven auf dem Balkan bis zur Befreiung von der türkischen Herrschaft. 263 oldal. Kart. 6.82 „	<i>Kerekes:</i> Was Ungarn von Siebenbürgen und Ostungarn zurückerhielt. Die wirtschaftliche Bedeutung der rückgegliederten Gebiete. 35 oldal. Füzve 1.25 „
<i>Elekes:</i> Die ungarische „Bastel“ und ihre rumänischen „Tore“. 22 oldal. Füzve 75 „	<i>Kuticsa:</i> Zur Geschichte der ungarisch-slovakischen Grenze (mit 6 Beilagen). 69 oldal 6. — „
<i>Erenta:</i> Die Genesis des modernen Kapitalismus in Rumänien 1941. 118 oldal. Kart. 7.10 „	Lebenraumfragen europäischer Völker. Herausgegeben von Prof. K. Dietzl, Prof. O. Schmieder, Prof. H. Schmitthener. 735 oldal. Kötve 21.30 „
<i>Fekete—Nagy—Gáldi—Makkai:</i> Zur Geschichte der ungarländischen Rumänien bis zum Jahre 1400. Auf Grund neuester Forschungen. 73 oldal. Füzve 7.80 „	<i>Moravec:</i> Das Ende der Beneschrepublik. 403 oldal. Füzve 9.94 P. Kötve 12.07 „
	<i>Otto:</i> Die Industrialisierung Ungarns. 187 oldal. Füzve 5.64 „
	<i>Riedl:</i> Das Deutschtum zwischen und Bartfeld. 81 old. 1 rajz 4.97 „
	Die siebenbürgische Frage. Studien aus der Geschichte der Vergangenheit und Gegenwart Siebenbürgens. Redigiert von Dr. Emerich Lukinich. 398 old. 12. — „

STUDIUM könyvkereskedés

Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616